

J.A. Vriens

DE WESTDUITSE LANDBOUW IN VERGELIJKING MET DIE VAN NEDERLAND
Een beschrijving en analyse van de ontwikkelingen
in de periode 1950-1963

L6
2:
A

Studie
No. 25

Juni 1965

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
LIJST VAN TABELLEN	5
LIJST VAN GRAFIEKEN	7
LIJST VAN BIJLAGEN	8
WOORD VOORAF	9
INLEIDING: DOEL EN WERKWIJZE	11
SAMENVATTING EN CONCLUSIES	12
HOOFDSTUK I DE WESTDUITSE LANDBOUW IN HET KADER VAN DE NATIONALE ECONOMIE	15
HOOFDSTUK II STRUCTUUR EN ORGANISATIE VAN DE WESTDUITSE LANDBOUW	21
§ 1. Enige regionale kenmerken van de Westduitse landbouw	21
§ 2. De oppervlakte cultuurgrond en het gebruik daarvan	23
§ 3. De veestapel	26
§ 4. De bedrijfsgrootte	26
§ 5. Pacht-eigendomverhoudingen in West-Duitsland en Nederland	29
§ 6. De ontwikkeling van het aantal arbeidskrachten in de landbouw	31
§ 7. Produktiviteit van de rundvee- en pluimvee- stapel	35
§ 8. Kg-opbrengsten per ha van akkerbouwgewassen	38
§ 9. Het kunstmestverbruik per ha	40
§ 10. Het verbruik van veevoeder	41
§ 11. Mechanisatie	42
§ 12. Voorlichting onderwijs en onderzoek	47
§ 13. De kredietverlening aan de landbouw	49
§ 14. De organisatie van de landbouw in West-Duitsland	50
HOOFDSTUK III ONTWIKKELING VAN ENIGE FACTOREN DIE VAN INVLOED ZIJN OP DE CONCURRENTIEPOSITIE VAN DE WESTDUITSE LANDBOUW TEN OPZICHTE VAN DE NEDERLANDSE	53
§ 1. Inleiding	53
§ 2. De prijsontwikkeling van de eindprodukten als maatstaf voor de concurrentiekracht	54
§ 3. De ontwikkeling in de arbeidsproduktiviteit en de prijsontwikkeling van de non-factor-inputs en de factor-inputs	55
§ 4. Het arbeidsinkomen in de Westduitse landbouw	58

	Blz.
HOOFDSTUK IV	PRODUKTIE EN VERBRUIK
§	1. Produktie
§	2. Verbruik
§	3. Invoer
§	4. Zelfvoorzieningsgraad
HOOFDSTUK V	DE OVERHEIDSUITGAVEN T.B.V. DE LANDBOUW IN WEST-DUITSLAND
§	1. Verbetering van de landbouwstructuur
§	2. Rationalisatie van de landbouwproduktie en verbetering van de inkomenspositie van de agrarische bevolking
§	3. Marktordening
§	4. Belastingfaciliteiten voor de landbouw in West-Duitsland
BIJLAGEN	

LIJST VAN TABELLEN

Tabel	Blz.
1. Het Westduitse nationale inkomen verdeeld naar sectoren	16
2. Beroepsbevolking x 1000 personen in West-Duitsland	19
3. Industrie en landarbeiderslonen in West-Duitsland	19
4. Enige regionale kengetallen voor West-Duitsland	22
5. Gebruik van de cultuurgrond in % van het totaal (excl.bosb.)	24
6. Aantallon bedrijven per grootteklasse	28
6a. Bedrijfsgroottestructuur in de afzonderlijke Länder	29
7. Aantal arbeidskrachten x 1000 in de Westduitse landbouw op bedrijven van 0,5 ha en meer cultuurgrond	31
8. Ontwikkeling van de arbeidsbezetting in de Nederlandse landbouw volgens C.B.S.-arbeidskrachtentellingen	32
9. Procentuele verandering in de arbeidsbezetting in de Westduitse en de Nederlandse landbouw van 1950-1962	33
10. Arbeid in omgerekende volwaardige arbeidskrachten in West-Duitsland per 100 ha cultuurgrond	34
11. Arbeid in a.j.e. in Nederland per 100 ha cultuurgrond	35
12. Melkgift en melkcontrole	36
13. Produktie per hen bij verschillende omvang van de pluimveestapel per bedrijf	38
14. Kg-opbrengsten per ha van enkele akkerbouwgewassen	38
15. Kunstmestverbruik per ha cultuurgrond in West-Duitsland en Nederland	40
16. Verbruik van mengvoeder in West-Duitsland en Nederland	42
17. Aantal bedrijven in Nederland en West-Duitsland dat gebruik maakt van een bepaalde machine van de loonwerker of een coöperatie in % van het totaalaantal gebruikers	44
18. Verbruikersprijzen van enige landbouwwerktuigen in West-Duitsland uitgedrukt in % van Nederlandse prijzen	45
19. Aantal landbouwtrekkers naar grootteklasse van de bedrijven	46
20. Aantal leerlingen aan landbouwvakscholen in verhouding tot het aantal landbouwbedrijven in 1962/63	47
21. Onderzoekinstellingen ten behoeve van de Westduitse landbouw	48
22. Arbeidsinkomen in D.M. per v.a.k. in de Westduitse landbouw	58
23. Arbeidsinkomen in D.M. per v.a.k. op bedrijven van verschillend type in 1962/63	59
24. Totale produktie van enige belangrijke landbouwprodukten in West-Duitsland	60
25. Index van telersprijzen van landbouwprodukten	61
26. Totaalverbruik van enige belangrijke landbouwprodukten in West-Duitsland	62
27. Verbruik per hoofd in kg per jaar van enige belangrijke landbouwprodukten in West-Duitsland en Nederland	63
28. Prijsindices van kleinhandelsprijzen in West-Duitsland	64
29. Import van landbouwprodukten in West-Duitsland en het aandeel van enige landen van herkomst daarin	65

30.	Zelfvoorzieningsgraad voor enige belangrijke landbouw- produkten	67
31.	Ontwerpbegroting van landbouw van de Bondsrepubliek	69
32.	Herverkavelde oppervlakte in 1000 ha in West-Duitsland	70
33.	Financiering van de ruilverkavelingen door Bond en Länder in 1961	70
34.	Leningen en subsidies van Bond en Länder voor ruilverka- veling	71
35.	Financiering van de "Ländliche Siedlung" door Bond, Länder en L.A.F.	72
36.	Opbrengsten van heffingen bij invoer	79
37.	Ontwikkeling van de belastingopbrengsten in West-Duitsland	80
38.	Fiscale uitzonderingsmaatregelen voor de landbouw in West- Duitsland	81

LIJST VAN GRAFIEKEN

Grafiek	Blz.
1. Ontwikkeling van het reële nationaal inkomen per hoofd (netto, factorkosten)	15
2. Ontwikkeling van de toegevoegde waarde van de landbouw en het totale binnenlandse produkt (netto, factorkosten, 1951 = 100)	17
3. Ontwikkeling van land- en industriearbeiderslonen in West-Duitsland	18
4. Ontwikkeling van de lonen in de landbouw en nijverheid in Nederland	18
5. Ontwikkeling in het grondgebruik in West-Duitsland en in Nederland	23
6. Ontwikkeling van de veestapel in West-Duitsland en Nederland	25
7. Ontwikkeling in de bedrijfsgroottestructuur	27
8. Pacht-eigendomverhoudingen per bedrijfsgrootteklasse in 1960 (1959)	30
9. Melkgift per koe per jaar	35
10. De ontwikkeling van de leg per hen	37
11. Ontwikkeling van de kg-opbrengsten per ha	39
12. Aangekochte voedermiddelen tegen constante prijzen in West-Duitsland per g.v.e. in % van de aangekochte voedermiddelen in de Nederlandse landbouw per g.v.e.	41
13. Ontwikkeling van de mechanisatie in West-Duitsland en Nederland	43
14. Ontwikkeling in het gebruik van dierlijke trekkracht in de landbouw	46
15. Ontwikkeling in de verhouding van de prijzen van de brutoproduktie in West-Duitsland en Nederland	54
16. Ontwikkeling in de verhouding van de Westduitse en de Nederlandse netto toegevoegde waarde landbouw (marktprijzen) in constante prijzen per eenheid arbeid	56
17. Ontwikkeling in de verhouding van de prijzen van de non-factor-input in West-Duitsland en Nederland	56
18. Ontwikkeling in de verhouding van de Westduitse en de Nederlandse netto toegevoegde waarde landbouw (marktprijzen) in lopende prijzen per eenheid arbeid	57
19. Belastingdruk op landbouwbedrijven in West-Duitsland	83

LIJST VAN BIJLAGEN

Bijlage	Blz.
1. Samenstelling van het nationale inkomen in Nederland	87
2. Ontwikkeling van het reële nationale inkomen per hoofd (netto, factorkosten)	88
3. Aandeel van de landbouw in het binnenlandse produkt	91
4. Grondgebruik in West-Duitsland en Nederland	92
5. Ontwikkeling van de veestapel in West-Duitsland en Nederland	94
6. Bedrijfsgroottestructuur	95
7. Kg-opbrengsten per ha van enige akkerbouwgewassen	96
8. Enige gegevens betreffende de mechanisatie	97
9. Kostprijs per kg melk in West-Duitsland	98
10. Produktiekosten van mesthaantjes in West-Duitsland bij een gemiddeld slachtgewicht van 1150 gram per haantje	100
11. Enige gegevens betreffende de toegevoegde waarde landbouw van West-Duitsland en Nederland	101
12. Overzicht van de bestedingen van de Bondsregering in het kader van het "Grüner Plan" in mln. D.M.	103

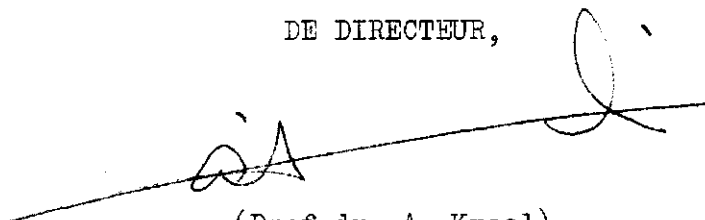
WOORD VOORAF

Deze studie is in eerste aanleg bedoeld voor eigen oriëntatie van de afdeling Algemeen Economisch Onderzoek van het L.E.I. Het onderzoek is verricht in het kader van een reeks vergelijkende landenstudies met het doel enig inzicht te krijgen in de huidige en toekomstige positie van de Nederlandse landbouw ten opzichte van de landbouw in de andere E.E.G.-landen. De doelstelling is bewust beperkt gehouden. De meeste aangesneden onderwerpen bieden de mogelijkheid tot verdere uitdieping. Gestreefd is naar een globaal, zij het zo exact mogelijk overzicht.

Daar de gegeven informatie toegankelijker is dan de verspreide bronnen waarvan de gegevens in deze publikatie zijn verwerkt, bewijzen wij wellicht ook anderen een dienst door publikatie.

Deze studie is samengesteld op de afdeling Algemeen Economisch Onderzoek door J.A. Vriens.

DE DIRECTEUR,

's-Gravenhage, juni 1965

(Prof.dr. A. Kraal)

INLEIDING

Doel en werkwijze

Ten gevolge van de toenemende integratie in E.E.G.-verband zal het in de toekomst steeds minder mogelijk zijn een nationale landbouwpolitiek te voeren. Dit betekent dat de werkelijke concurrentieverhoudingen binnen de E.E.G. in steeds mindere mate "gecorrigeerd" kunnen worden. In verband hiermee is het nuttig de agrarische ontwikkelingen in de verschillende E.E.G.-landen gedurende de afgelopen periode te beschrijven, te analyseren en te stellen naast de ontwikkelingen van de Nederlandse landbouw. Hiermee is het doel van deze studie, die zich speciaal op Duitsland richt, bepaald.

Getracht is dit doel te bereiken op basis van literatuurstudie en van beschikbare algemene statistieken. Met behulp van gegevens uit de nationale rekeningen is getracht de ontwikkeling van de input en de output van de agrarische bedrijfstak te ontleden in volume- en prijsveranderingen om op grond van deze analyse enkele globale conclusies te trekken met betrekking tot o.a. de ontwikkeling in de relatieve concurrentiepositie (hoofdstuk III). Om deze cijfers achtergrond te geven is in hoofdstuk II een beschrijving gegeven van de Westduitse landbouw. Waar mogelijk en nuttig zijn naast kengetallen voor West-Duitsland vergelijkbare cijfers voor Nederland geplaatst.

Van bijzondere betekenis zijn de maatregelen welke genomen worden om de landbouw te beschermen en de aanpassingen van zijn structuur te stimuleren. Deze maatregelen hebben de concurrentieverhouding zonder twijfel beïnvloed. Daarom is in hoofdstuk V een overzicht gegeven van de verschillende vormen van overheidsbemoeienis met de landbouw. Dat overzicht is opgesteld met behulp van cijfers uit de Westduitse landbouwbegroting, vooral uit het "Grüne Plan" dat daarvan deel uitmaakt. Bovendien is ook hier gebruik gemaakt van beschikbare literatuur. Van een vergelijking met Nederland is daarbij afgezien omdat wegens de geheel verschillende systemen van landbouwpolitiek, een verantwoorde basis tot vergelijking ontbreekt.

Volledigheidshalve is in hoofdstuk I een beeld gegeven van de betekenis van de landbouw binnen de nationale economieën van beide landen. In hoofdstuk IV zijn om dezelfde reden enige cijfers gegeven betreffende productie, verbruik en buitenlandse handel van enige belangrijke landbouwproducten.

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

1. Het aandeel van de sector landbouw, bosbouw en visserij in het nationale inkomen is in West-Duitsland gedurende de jaren vijftig afgenomen van 10,4% in 1950 tot 5,7% in 1961. Voor Nederland zijn deze percentages resp. 14,7 en 10,0 (hoofdstuk I).
2. De structuur van de Westduitse landbouw is in verschillende opzichten anders dan in Nederland. Klimaat, reliëf en samenstelling van de bodem lopen uiteen. De veebezetting is in West-Duitsland minder dicht dan in Nederland. De pacht-eigendomverhouding ligt in beide landen verschillend: in West-Duitsland 20-80, in Nederland 52-48 (hoofdstuk II).
3. Gemeten aan de ontwikkeling van het prijsniveau van landbouwprodukten blijkt de concurrentiepositie van de Westduitse landbouw t.o.v. de Nederlandse landbouw in de periode 1950-1962 achteruit te zijn gegaan. Dit ondanks het feit dat de arbeidsproductiviteit in de Duitse landbouw sneller is gestegen dan in Nederland. De stijging van de prijzen van de kostenfactoren (in casu van de arbeid) is namelijk in West-Duitsland zoveel sterker geweest dan in Nederland, dat het gunstige produktiviteitseffect meer dan teniet werd gedaan (hoofdstuk III).
4. De ontwikkeling van de produktiviteit van de Westduitse landbouw heeft in de periode sinds 1950 vooral onder invloed van de volgende factoren gestaan (hoofdstuk II).
 - a. De afvloeiing van arbeid uit de landbouw verloopt in West-Duitsland sneller dan in Nederland. In West-Duitsland nam de hoeveelheid arbeid in de periode 1950-1962 af met 42% (gemeten in v.a.k.), in Nederland met 26% (gemeten in a.j.e.).
 - b. Ten aanzien van de bedrijfsgroottestructuur zijn er aanwijzingen dat de gemiddelde bedrijfsgrootte in West-Duitsland sneller toeneemt dan in Nederland.
 - c. De fysieke produktie per ha en per dier is in de beschouwde periode in het algemeen in West-Duitsland sterker gestegen dan in Nederland.
 - d. Ook de mechanisatie is in de periode 1950-1962 in West-Duitsland veel sterker toegenomen dan in Nederland. Het aantal trekkers per 1000 ha cultuurgrond is in West-Duitsland belangrijk hoger dan in Nederland.
 - e. Voorlichting, onderwijs en onderzoek in de landbouw zijn in West-Duitsland minder verbreid dan in Nederland.
5. De totale consumptie van landbouwprodukten is sterk toegenomen in de jaren 1950 tot 1963 onder invloed van de bevolkingstoename en de stijging van het reële inkomen per hoofd. De agrarische produktie verliep in het algemeen niet parallel met het verbruik, hetgeen tot uitdrukking komt in de zelfvoorzieningsgraad. Voor enkele produkten is een duidelijke ontwikkeling in de zelfvoorzieningsgraad te zien. Voor pluimveevlees is deze tot 1961/62 regelmatig afgenomen, voor eieren daarentegen sinds het midden van de jaren vijftig regelmatig toegenomen. Voor de meeste produkten is geen duidelijke ontwikkeling in de zelfvoorzieningsgraad te zien. Voor sommige is de zelfvoorzieningsgraad steeds hoog (consumptiemelk, aardappelen). Bij verschillende

produkten vallen de grote schommelingen van jaar tot jaar op (granen, fruit, peulvruchten).

6. De overheidssubsidies in West-Duitsland vormen een ondoorzichtig geheel. Behalve de "Bund" verlenen ook de afzonderlijke "Länder" steun aan de landbouw. De uitgaven voor structuurverbeterende maatregelen vormen het grootste bedrag. Voor het prijspeil van landbouwprodukten zijn de activiteiten van de invoer- en voorraadbureaus belangrijk. Op fiscaal gebied geniet de landbouw in West-Duitsland verschillende faciliteiten, die mede de reden vormen van de relatief lage belastingdruk op de Duitse landbouw.

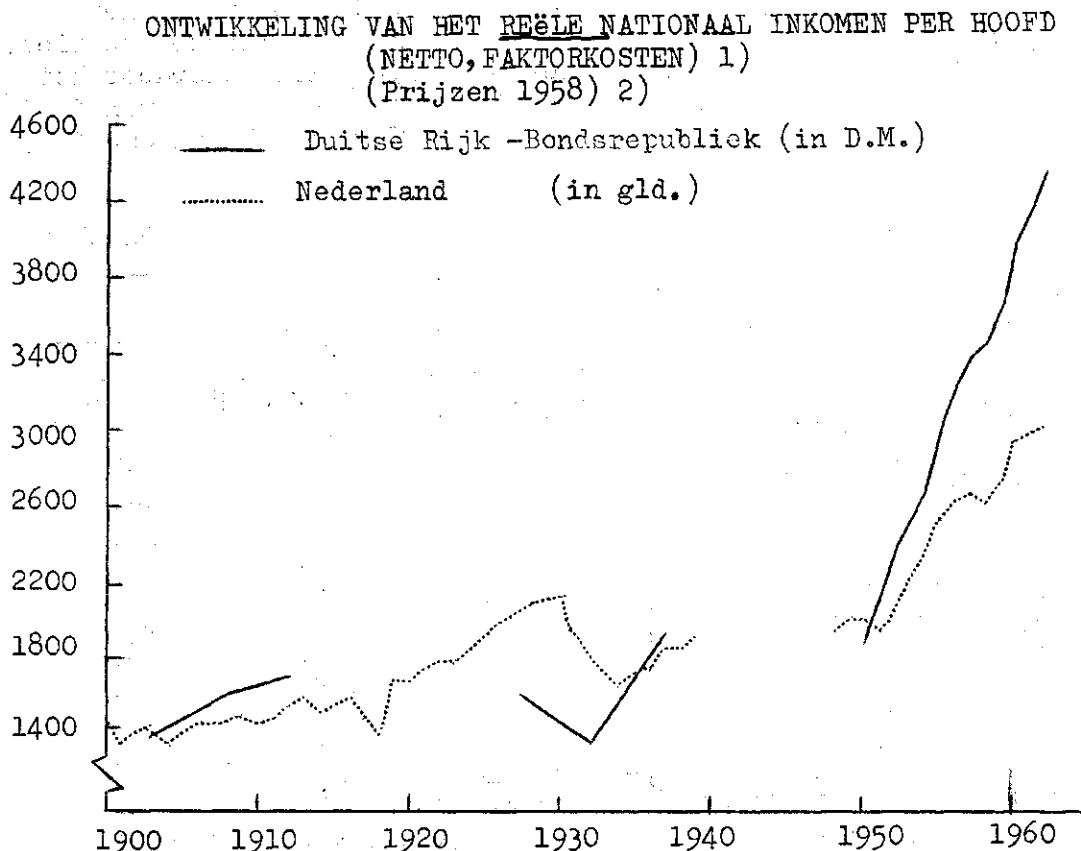
HOOFDSTUK I

DE WESTDUITSE LANDBOUW IN HET KADER VAN DE NATIONALE ECONOMIE

Ten einde een beeld te krijgen van de ontwikkeling van de Westduitse landbouw is het noodzakelijk niet alleen deze bedrijfstak op zichzelf te bezien, maar allereerst de plaats van de landbouw in en de betekenis hiervan voor de nationale economie vast te stellen. Dat de welvaart in West-Duitsland na 1950 met sprongen toegenomen is, is algemeen bekend. In welke mate deze in West-Duitsland is toegenomen, blijkt uit grafiek 1.

Na de oorlog is de stijging van het reële nationale inkomen per hoofd van de bevolking bijzonder sterk geweest. De stijging van het nationale inkomen per hoofd in Nederland is daarbij aanzienlijk achtergebleven. In 1962 bedroeg het reële nationale inkomen per hoofd in West-Duitsland ongeveer 4400 D.M., in Nederland ca. 3350 D.M. (prijzen 1958)

Grafiek 1

- 1) In bijlage 1 wordt schematisch het verband gegeven tussen de verschillende gebruikte termen betreffende de nationale rekeningen.
- 2) Gegevens en berekeningen zijn opgenomen in bijlage 2.

Welke zijn nu de oorzaken geweest van deze wel zeer indrukwekkende groei van het nationale inkomen in West-Duitsland?

Het feit dat de Westduitse economie na de oorlog voor een belangrijk deel met nieuwe moderne apparatuur kon gaan produceren heeft de produktiviteit ten zeerste bevorderd, terwijl een doeltreffende organisatie hierbij mede een rol van betekenis heeft gespeeld. Hierbij komt

Hierbij komt dat in West-Duitsland de expansie minder snel werd afgeremd door de arbeidssituatie dan in Nederland. De bijna 6 mln. arbeidskrachten welke sinds 1950 in het produktieproces zijn opgenomen zijn voor meer dan 60% afkomstig van de 1,6 mln. werkelozen in 1950 en de 2,2 mln. vluchtelingen uit het oosten.

Niet alleen de snelle ontwikkeling maar ook het niveau van het inkomen per hoofd wordt positief door de vluchtelingen beïnvloed daar het percentage arbeidsgeschikten onder de vluchtelingen groter is dan onder een gemiddelde bevolking.

Het percentage werkende vrouwen in West-Duitsland is hoger dan in Nederland (36,6% van de beroepsbevolking in West-Duitsland, 23,1% in Nederland). Ook dit vormt een reden waarom het nationale inkomen per hoofd in West-Duitsland hoger ligt dan in Nederland.

Vraagt men zich af welke sectoren het meeste tot deze ontwikkeling hebben bijgedragen, dan blijkt uit tabel 1 dat vooral de industriële produktie een zeer belangrijke rol heeft gespeeld. Een hoger dan het gemiddelde stijgingspercentage (320) gaf bovendien het bankwezen te zien.

De landbouw lag daarentegen ver onder het gemiddelde, waardoor het aandeel van deze sector in de loop van de jaren vijftig dan ook van 10,4% tot 5,7% verminderde. (In Nederland was het aandeel van de landbouw 14,7% in 1950 en 10,0% in 1961.)

Tabel 1

HET WESTDUITSE NATIONALE INKOMEN VERDEELD NAAR SECTOREN

	1950 in %	1961		
		in %	mld. D.M.	1950=100
Land- en bosbouw, visserij	10,4	5,7	17,7	175
Mijnbouw en energiebedrijven	5,5	4,8	14,8	274
Verwerkende bedrijven	38,3	42,7	133,0	358
Bouwbedrijf	5,6	7,0	21,9	403
Handel	13,4	13,2	41,1	316
Verkeer en communicatie	7,3	6,4	19,9	282
Banken en verzekeringsmijen	2,5	3,4	10,5	439
Woningexploitatie	2,9	2,8	9,0	314
Staat	7,9	7,6	23,5	307
Verdere dienstverleningen	6,2	6,4	20,0	330
Bruto binnenlands inkomen	100,-	100,-	311,4	320

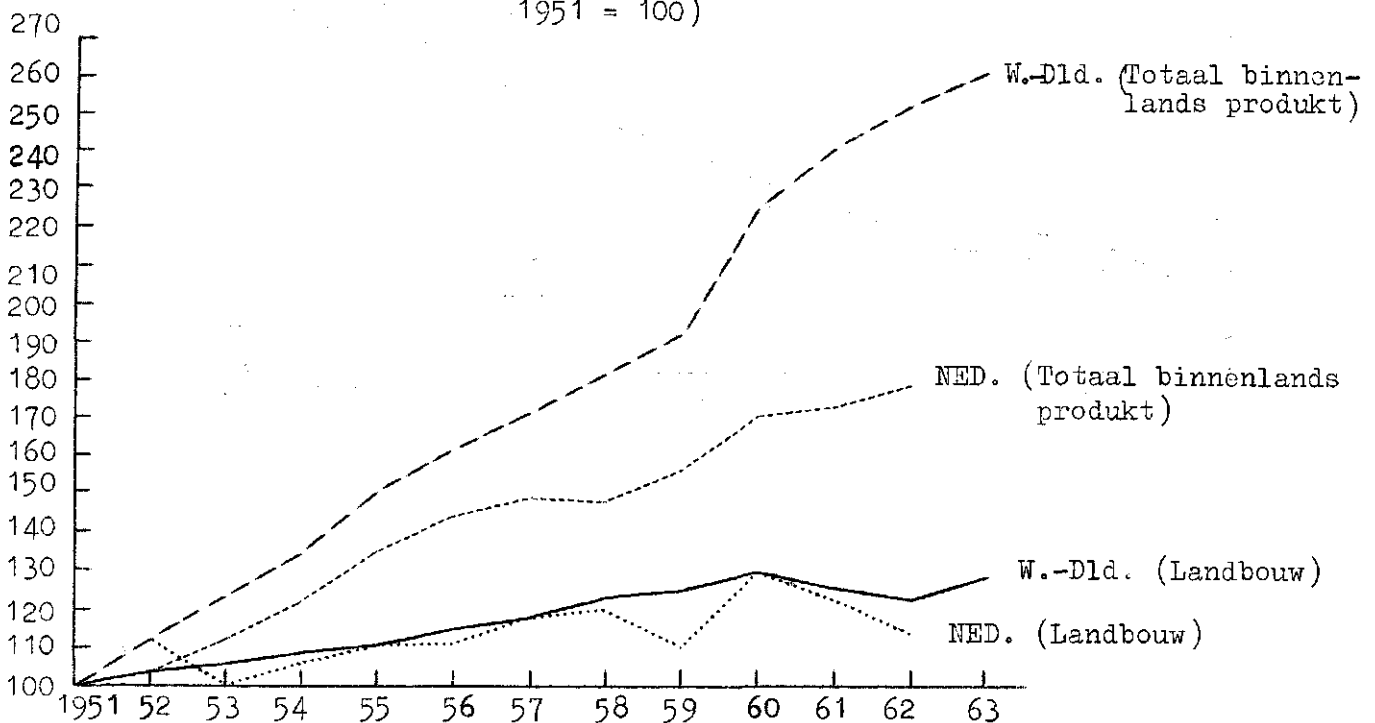
Bron: "Het nieuwe Duitsland". Uitgave van de Voorlichtingsdienst van de Bondsregering.

De oorzaak van de relatieve daling van de bijdrage van de landbouw hangt voor een belangrijk deel samen met het feit dat de afzetmogelijkheden - de vraag naar landbouwprodukten is in het algemeen weinig elastisch - aan de ontwikkeling in de agrarische sector beperkingen opleggen.

Vergelijkt men de ontwikkeling van de toegevoegde waarde (totaal en in de landbouw) in West-Duitsland met die in Nederland (grafiek 2), dan blijkt niet alleen dat de totale toegevoegde waarde in West-Duitsland aanzienlijk meer toegenomen is dan in Nederland, maar tevens dat de stijging van de toegevoegde waarde in de Westduitse landbouw veel sterker bij de totale toeneming van de toegevoegde waarde is achtergebleven dan in Nederland.

Grafiek 2

ONTWIKKELING VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE VAN DE LANDBOUW EN HET TOTALE BINNENLANDS PRODUKT (NETTO, FACTORKOSTEN, 1951 = 100)

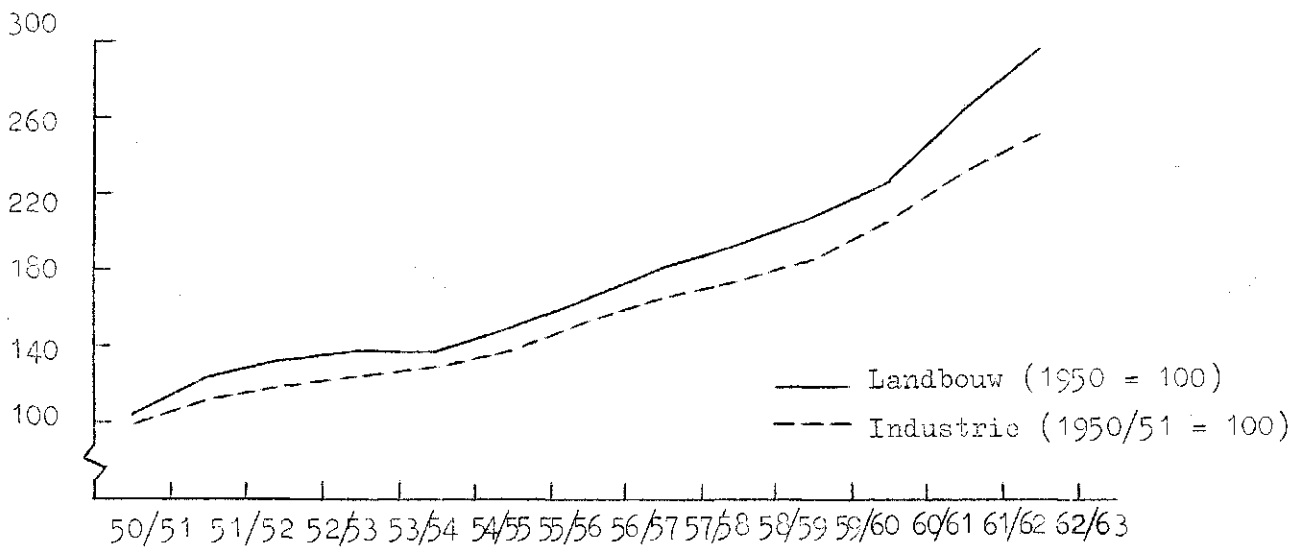

1) Cijfermateriaal en bronnen in bijlage 3.

Het achterblijven van de stijging van de toegevoegde waarde van de Westduitse landbouw bij de toeneming van de totale toegevoegde waarde betekent niet dat het inkomen per hoofd van de landbouwbevolking ten opzichte van de overige beroepsbevolking evenredig is achtergebleven. Immers de landbouwbevolking neemt sterk af in tegenstelling tot de beroepsbevolking in de overige bedrijfstakken. Dit blijkt uit tabel 2.

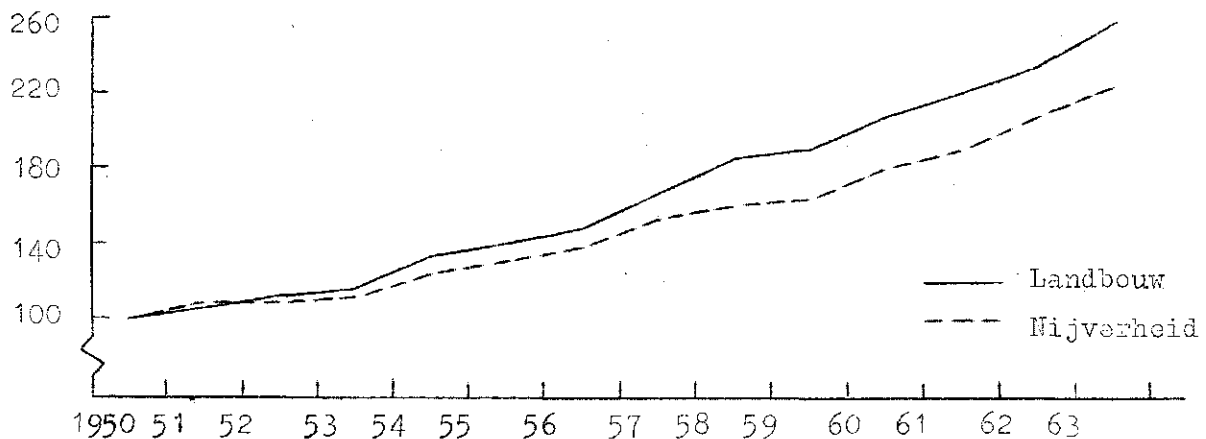
Grafiek 3

ONTWIKKELING VAN LAND- EN INDUSTRIEARBEIDERSLONEN IN WEST-DUITSLAND

Grafiek 4

ONTWIKKELING VAN DE LONEN IN DE LANDBOUW EN NIJVERHEID IN NEDERLAND
(1950 = 100)

Tabel 2

BEROEPSBEVOLKING X 1000 PERSONEN IN WEST-DUITSLAND 1)

	Totaal werkzaam	In de landbouw werkzaam	Landbouw in % van totaal	Werkelozen totaal
1950	20376	5020	24,6	1584
1952	21300	4695	22,0	1385
1954	22395	4400	19,7	1225
1956	23830	4175	17,5	765
1958	24524	3972	16,2	689
1960	26247	3623	13,8	271
1962	26783	3383	12,6	154
1963	26880	3230	12,0	186

1) Voor 1960 incl. Saarland, excl. Berlijn, na 1960 incl. Saarland en Berlijn

Bron: Statistisches Jahrbuch.

Ondanks de afvloeiing uit de landbouw is de ontwikkeling van het inkomen per hoofd in deze sector nauwelijks sterker dan in de overige bedrijfstakken, terwijl het verschil absoluut zelfs sterk is toegenomen. Een afspiegeling hiervan ziet men in de lonen. Wel zijn de lonen in de Westduitse landbouw sinds 1950/51 iets sterker gestegen dan die in de industrie (grafiek 3), maar de absolute achterstand is groter geworden. In 1950 varieerde het uurloon van een Westduitse landarbeider van D.M. 0,54 tot D.M. 0,82 en was het uurloon van een industriearbeider D.M. 1,38. In 1961 waren de landbouwlonen D.M. 1,17/D.M. 1,79, de industrie-lonen D.M. 2,82 (tabel 3).

INDUSTRIE- EN LANDARBEIDERSLONEN IN WEST-DUITSLAND

Tabel 3

	50 /51	51 /52	52 /53	53 /54	54 /55	55 /56	56 /57	57 /58	58 /59	59 /60	60 /61	61 /62	62 /63
Industrie- uurloon D.M.	1,38	1,57	1,64	1,69	1,76	1,90	2,08	2,25	2,37	2,54	2,82	3,15	3,42
Index 1950/51 = 100	100	113	119	122	127	138	150	163	171	183	204	228	247
Landarbeiders specialisten	0,82	1,00	1,07	1,10	1,13	1,23	1,36	1,47	1,57	1,67	1,79	2,06	2,30
Landarbeid zwaar	0,74	0,91	0,98	1,01	1,03	1,12	1,24	1,34	1,43	1,52	1,64	1,88	2,10
Landarbeid licht	0,54	0,64	0,68	0,70	0,71	0,76	0,85	0,93	0,99	1,07	1,17	1,36	1,52
Index landarbeid (gemiddeld)													
1950/51 = 100	100	121	130	133	136	147	164	178	189	202	219	252	282

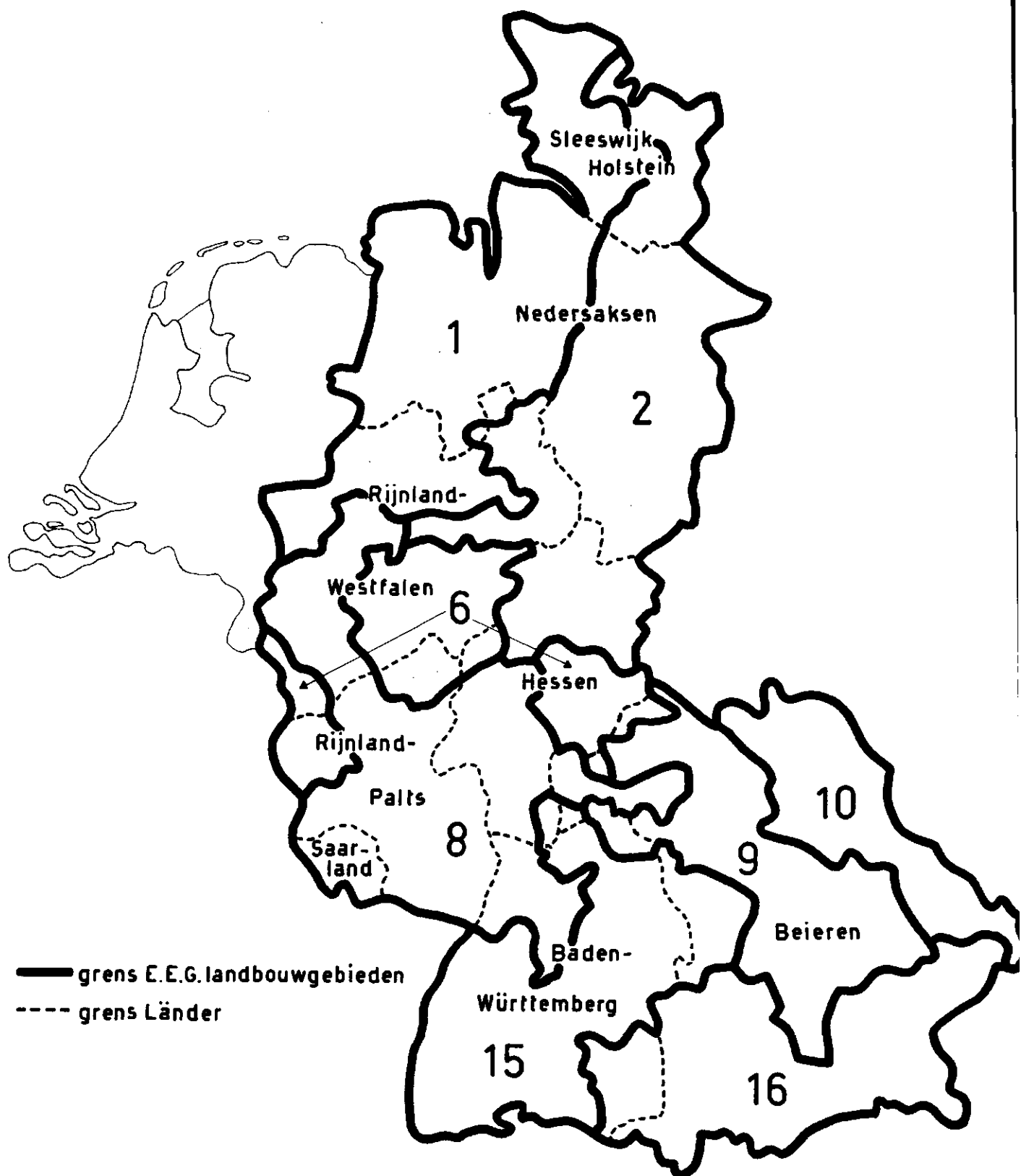
Bronnen: "Grüner Bericht"; "Statistisches Jahrbuch über Ernährung Landwirtschaft und Forsten".

Ook in Nederland zijn de landbouwl lonen sinds 1950 sterker gestegen dan de industrielon en (grafiek 4), maar de achterstand van de landbouwl lonen is niet volledig ingehaald. In 1962/63 was het gemiddelde uurloon van een landarbeider f.2,06 en voor een arbeider in de nijverheid f.2,53.

Uit het voorgaande blijkt dat het verschil tussen uurlonen in de landbouw en die in de industrie in West-Duitsland nog aanzienlijk groter is dan in Nederland.

Wat de arbeidstijd betreft, deze was voor de Duitse landarbeider in 1962 gemiddeld 50 uur per week, voor de Nederlandse landarbeider gemiddeld 54 uur per week. Ook de arbeidstijd van de Duitse industriearbeider (41 à 42 uur per week) was korter dan van de Nederlandse industriearbeider (49 uur per week).

DE GROTE E.E.G.-LANDBOUWGEBIEDEN IN WEST-DUITSLAND

HOOFDSTUK II

STRUCTUUR EN ORGANISATIE VAN DE WESTDUITSE LANDBOUW

§ 1. Enige regionale kenmerken van de Westduitse landbouw

Indien West-Duitsland wordt ingedeeld volgens de grote landbouwgebieden zoals die in een E.E.G.-publikatie 1) onderscheiden worden, is het mogelijk een indruk te krijgen van de regionale verschillen zonder te veel in details te treden. De nummering van de gebieden door de E.E.G. is aangehouden. Voor de ligging wordt verwezen naar het kaartje. Als criteria voor de indeling zijn gebruikt: grondgebruik, bevolkingsdichtheid, veedichtheid en bedrijfsgruottestructuur.

Gebied 1 heeft evenals Nederland, een zeeklimaat. De kwaliteit van de grond loopt vrij sterk uiteen. In het noorden langs de Noordzee vindt men veel kleigronden maar het grootste deel van het gebied bestaat uit minder rijke zandgronden. Kenmerkend voor het gebied is het hoge percentage weiland (51) vooral op de lage gronden langs de kust. Op het bouwland worden veel arbeidsextensieve voedergewassen verbouwd, hetgeen bijdraagt tot het onderhoud van een belangrijke veestapel zowel op weidebedrijven als op gemengde bedrijven. De produktiviteit van het vee is vrij hoog. Naarmate men meer landinwaarts komt neemt het bouwland een steeds groter deel van de oppervlakte in.

Gebied 2 heeft meer een landklimaat. Ook hier kleigrond in het noorden en zandgronden meer naar het zuiden (Lüneburger Heide), terwijl het uiterste zuiden bergachtig is. In dit gebied vindt men overwegend bouwland. Naast hakvruchten overwegen de granen in het zuiden (rogge) en noorden. In deze streken is ook de veehouderij vrij belangrijk. In het midden vormen hakvruchten, vooral aardappelen, het belangrijkste gewas. Dit laatste geeft aanleiding tot het houden van veel varkens. Plaatselijk is de schapenfokkerij van betekenis.

Gebied 6 bestaat uit drie stukken bergachtig gebied met een vrij korte vegetatieperiode maar veel neerslag. De grond is moeilijk te bewerken. Grasland en verbouw van voedergewassen overwegen. De veelal kleine bedrijven worden begunstigd door de nabijheid van het grote afzetgebied (Roergebied).

Gebied 8 heeft in het algemeen een zacht klimaat met langere vegetatieperioden naarmate men verder zuidwaarts komt. Het gebied heeft veel vruchtbare gronden met plaatselijk sterke verschillen ten gevolge van het bergachtig karakter. In het noorden en in de bergstreken overwegen grasland en de verbouw van voedergewassen met de daarmee verbonden veehouderij. In de dalen zijn hakvruchten en andere intensieve gewassen belangrijk. Boomgaarden en tuinbouwbedrijven vindt men verspreid over het gehele gebied in veel kleine gespecialiseerde bedrijven. Wijngaarden vindt men vooral in het zuiden.

1) Les grandes regions agricoles dans la C.E.E. "Serie Agriculture No. 1 Brussel 1960". Ook de gegevens voor deze paragraaf zijn in hoofdzaak aan deze publikatie ontleend.

Gebied 9, een akkerbouwstreek, is een verlenging van gebied 2. Er heerst een landklimaat en de gronden variëren sterk in kwaliteit. In het bouwplan overheersen de granen, al naar gelang de streek, samen met hakvruchten of voedergewassen. In het noordwesten vindt men vooral gerst, in het midden en zuiden tarwe. In het noorden zijn de bedrijven dikwijls klein, terwijl men in het midden en zuiden overwegend grote bedrijven vindt. Plaatselijk gunstige omstandigheden leiden soms tot verbouw van hop en kruiden.

Gebied 10 is een berggebied met ongunstig klimaat, korte vegetatieperiode en grote reliëfverschillen waardoor alleen grasland mogelijk is, aangevuld met voedergewassen. De veehouderij geeft slechts matige opbrengsten.

Gebied 15 heeft een gunstiger klimaat, reliëf en grondkwaliteit naarmate men verder naar het zuiden komt. Voor zover bouwland aanwezig is worden overwegend voedergewassen verbouwd. In het noorden is het percentage bouwland klein. Hier vindt men veel weiland met een matige veebezetting en weinig produktief vee. In het zuiden waar het grasland een minder belangrijke plaats inneemt is de produktiviteit van het vee vrij redelijk. De bedrijven zijn in het algemeen klein. In het zuidwesten van het gebied, in het Rijndal, ligt een strook met intensieve landbouw.

Gebied 16 heeft een grote hoeveelheid neerslag en is een gebied met ongunstig klimaat en korte vegetatieperiode. De grondkwaliteit is in het zuiden slecht en het reliëf te sterk voor landbouw, zodat hier vooral, naast enige voedergewassen, grasland voorkomt. De veeteelt (zowel melk- als mest- en fokvee) geeft redelijke resultaten. Naarmate men meer naar het noorden komt zijn grond en reliëf gunstiger zodat daar meer akkerbouw mogelijk is (voedergewassen en graan). Een groot deel van de oppervlakte (61%) wordt door middelgrote bedrijven (10-50 ha) ingenomen. Een samenvatting van de voornaamste kenmerken wordt gegeven in tabel 4.

ENIGE REGIONALE KENGETALLEN VOOR WEST-DUITSLAND

Tabel 4

E.E.G.-landbouwgebied No.	1	2	6	8	9	10	15	16
Oppervl. cultuurgr. in % van totale opp.	71	58	46	53	59	49	54	60
Akkerb. in % v.d. cultuurgrond	49	73	54	79	74	56	55	39
Weide in % v.d. cultuurgrond	51	27	46	21	25	44	45	61
Weide- + voedergew. in % v.d. cultuurgr.	60	37	58	38	44	56	60	69
Grootveeëenheden per 100 ha cultuurgr.	111	91	88	77	92	86	95	104
Tarweopbrengst per ha (100 kg)	29	31	27	30	26	22	24	25
Kg melk per koe per jaar	3548	3436	2762	2689	2344	2244	2401	2827
Beroepsbevolking per 100 ha cultuurgr.	28	33	43	48	36	38	42	33
Perc. opp. ingenomen door bedr. < 10 ha	24	26	58	62	41	43	58	32
Perc. opp. ingenomen door bedr. > 50 ha	12	22	5	7	7	2	5	7

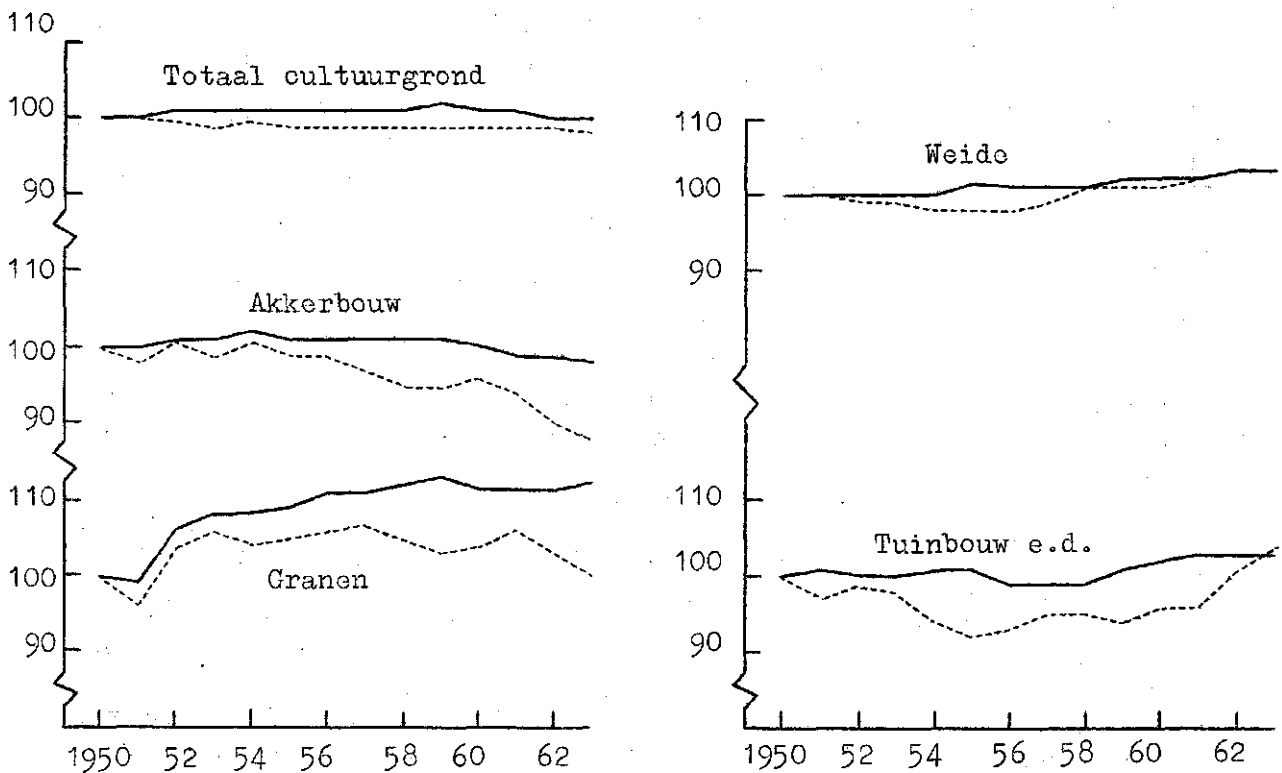
Bron: Les grandes régions agricoles dans la C.E.E.

§ 2. De oppervlakte cultuurgrond en het gebruik daarvan

De totale oppervlakte cultuurgrond was in West-Duitsland ruim 14 miljoen ha in 1963, in Nederland 2,3 miljoen ha. Het totale areaal cultuurgrond is in West-Duitsland dus 6 à 7 maal zo groot als in Nederland. Noch in West-Duitsland noch in Nederland heeft het areaal in de loop der jaren grote wijzigingen ondergaan. In Nederland neemt het iets af, in West-Duitsland blijft het vrijwel gelijk in omvang, zoals uit grafiek 5 blijkt. In deze grafiek wordt tevens de ontwikkeling van het grondgebruik in de jaren vijftig in beeld gebracht.

Grafiek 5

ONTWIKKELING IN HET GRONDGEBRUIK IN WEST-DUITSLAND EN IN NEDERLAND 1)

Er zijn belangrijke verschillen in het gebruik van de cultuurgrond in beide landen, zoals uit tabel 5 duidelijk blijkt.

Tabel 5

GEBRUIK VAN DE CULTUURGROND IN % VAN HET TOTAAL (EXCL. BOSBOUW) 1)

Jaar	Nederland 2)				West-Duitsland			
	granen	akkerbouw	weide	tuinbouw	granen	akkerbouw	weide	overige culturen
1950	21,0	39,4	56,4	5,9	31,2	56,6	39,5	3,9
1951	20,3	38,9	56,8	5,7	31,0	56,5	39,5	4,0
1952	21,7	39,6	55,9	5,8	32,8	56,9	39,1	4,0
1953	22,5	39,4	56,1	5,8	33,4	57,0	39,1	3,9
1954	21,9	40,1	55,6	5,5	33,5	57,1	38,9	4,0
1955	22,2	39,6	56,2	5,4	33,7	56,7	39,3	4,0
1956	22,5	39,6	56,1	5,5	34,1	56,6	39,5	3,9
1957	22,8	38,9	56,6	5,6	34,2	56,6	39,6	3,8
1958	22,4	37,9	57,5	5,6	34,5	56,5	39,6	3,9
1959	21,9	37,8	57,7	5,6	34,7	56,3	39,7	4,0
1960	22,1	38,0	57,3	5,6	34,4	56,0	40,0	4,0
1961	22,5	37,5	57,7	5,6	34,5	55,8	40,2	4,0
1962	22,0	36,1	58,7	6,0	34,6	55,6	40,3	4,1
1963	21,3	35,3	59,1	6,2	34,8	55,5	40,4	4,1

- 1) De cijfers welke hieraan ten grondslag liggen zijn opgenomen in bijlage 4.
- 2) Ten gevolge van dubbeltellingen is de totale oppervlakte meer dan 100%.

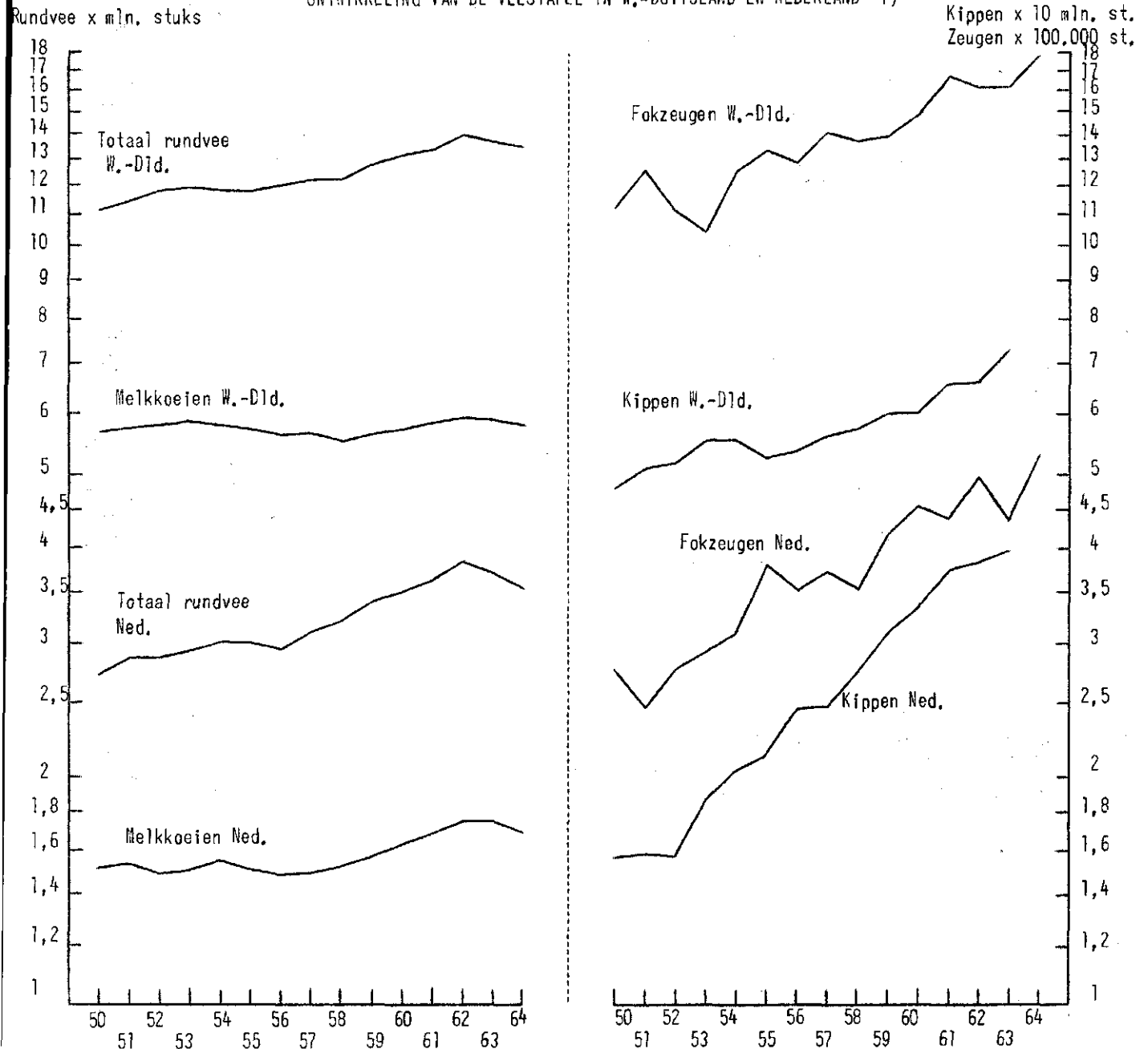
In het begin van de jaren vijftig was ruim 56% van de Nederlandse cultuurgrond als weiland en ruim 39% als bouwland in gebruik. In West-Duitsland lag deze verhouding juist omgekeerd (ca. 56% bouwland en ca. 39% weide). In 1963 bedroeg de oppervlakte weide in Nederland 59% van de oppervlakte cultuurgrond; in West-Duitsland 40%.

Wat het bouwland betreft is de oppervlakte granen in West-Duitsland in de loop van de jaren vijftig aanzienlijk uitgebreid. Bedroeg in 1950 de oppervlakte granen ca. 31% van het totale areaal cultuurgrond, in 1963 was dit tot bijna 35% toegenomen. Deze uitbreiding ging ten koste van het areaal hakvruchten en groenvoedergewassen. De oorzaak van deze verschuiving is waarschijnlijk een gevolg van arbeidsschaarste. Graanverbouw biedt nl. goede mogelijkheden voor mechanisatie; bij de verbouw van hakvruchten is mechanisatie daarentegen veel bezwaarlijker. Aardappelen zijn b.v. moeilijk machinaal te oogsten wegens de vele stenen die in verschillende gebieden in de grond voorkomen. De vermindering van de oppervlakte voedergewassen is het gevolg van het feit dat - i.v.m. de arbeidsschaarste - de grotere akkerbouwbedrijven, die ook vee hebben, minder vee gaan houden 1).

1) G. Blohm: Die Neuorientierung der Landwirtschaft. Stuttgart 1963, pag. 90 en pag. 123.

Grafiek 6

ONTWIKKELING VAN DE VEESTAPEL IN W.-DUITSLAND EN NEDERLAND 1)

1) Bronnen: Landbouwcijfers; Statistisches Jahrbuch über Ernährung Landwirtschaft und Forsten.
Logarithmische schaalindeling. Cijfers in bijlage 5. Rundvee en varkens W.-Dld. junitelling; Ned. meitelling.
Pluimvee Ned. en W.-Dld. decembertelling.

§ 3. D e v e e s t a p e l

In grafiek 6 wordt de ontwikkeling gegeven van de veestapel sinds 1950. Bij een vergelijking met Nederland valt het grote niveauverschil op bij de rundvee- en varkensstapel. Voor de kippen neemt dit niveauverschil in de loop der jaren belangrijk af. De ontwikkelingen blijken in West-Duitsland in het algemeen minder sterk te zijn dan in Nederland.

De Westduitse rundveestapel neemt in verhouding minder sterk toe dan de Nederlandse. De curve voor de melkkoeien heeft dezelfde golfbewegingen als die voor de totale rundveestapel. In West-Duitsland is de melkveestapel over de gehele periode gezien vrij constant gebleven. Dit is het gevolg van de reeds geconstateerde afnemende op de grotere akkerbouwbedrijven en een toeneming op de kleinere veebedrijven 1). De rundveemesterij neemt toe, vooral op de bedrijven van 20-100 ha.

Als maatstaf voor de ontwikkeling van de varkensstapel is het aantal fokzeugen gekozen, omdat deze het meest stabiele element in de varkensstapel vormen en de omvang daarvan in hoge mate door het aantal fokzeugen bepaald wordt. Niettemin is ook het aantal fokzeugen in de loop van de beschouwde periode sterk wisselend. De ontwikkeling in West-Duitsland is minder sterk dan in Nederland en gedurende de jaren 1961 tot 1963 is een stagnatie in de groei merkbaar. Prof. Blohm 2) verwacht voor West-Duitsland geen verdere toeneming in verband met de hoge zelfvoorzieningsgraad (96%). Niettemin is in 1964 weer een belangrijke stijging te constateren.

In tegenstelling tot de varkenshouderij zijn de vooruitzichten voor een verdere ontwikkeling van de pluimveehouderij in West-Duitsland beter. Dit geldt voor de eierproduktie, maar in nog sterker mate voor het slachtpluimvee. De groei van de kippenstapel is in Nederland in de jaren vijftig veel sterker geweest dan in West-Duitsland. De laatste jaren is het groeitempo in Nederland afgenomen, hetgeen in de metellingen sterker tot uitdrukking komt dan in de decembertellingen, die in grafiek 6 gebruikt zijn om de vergelijkbaarheid te vergroten.

§ 4. D e b e d r i j f s g r o o t t e

In tabel 6 wordt de ontwikkeling van de aantallen bedrijven in de verschillende grootteklassen gegeven in de periode 1949-1963. Ter vergelijking zijn ook cijfers van Nederland vermeld. De benedengrens met betrekking tot de bedrijfsgrootte is voor beide landen verschillend.

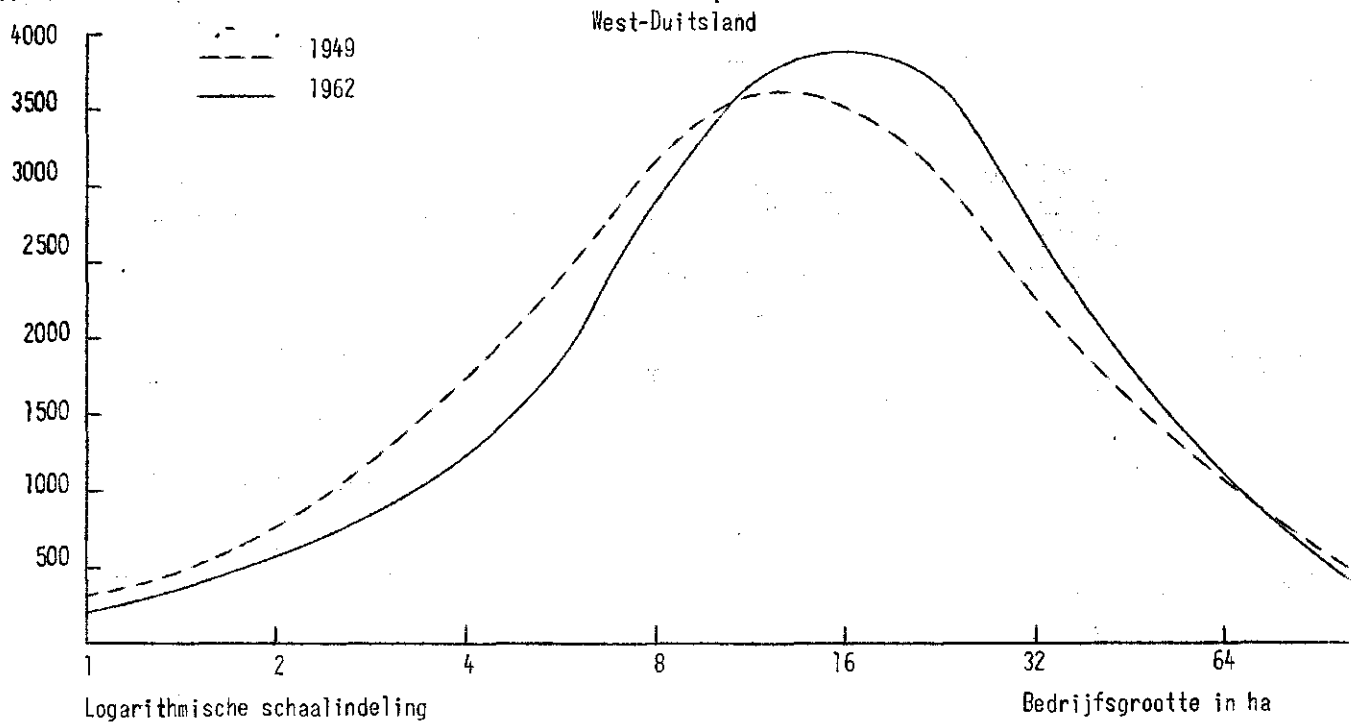
1) Blohm t.a.p. pag. 124.

2) T.a.p. pag. 125.

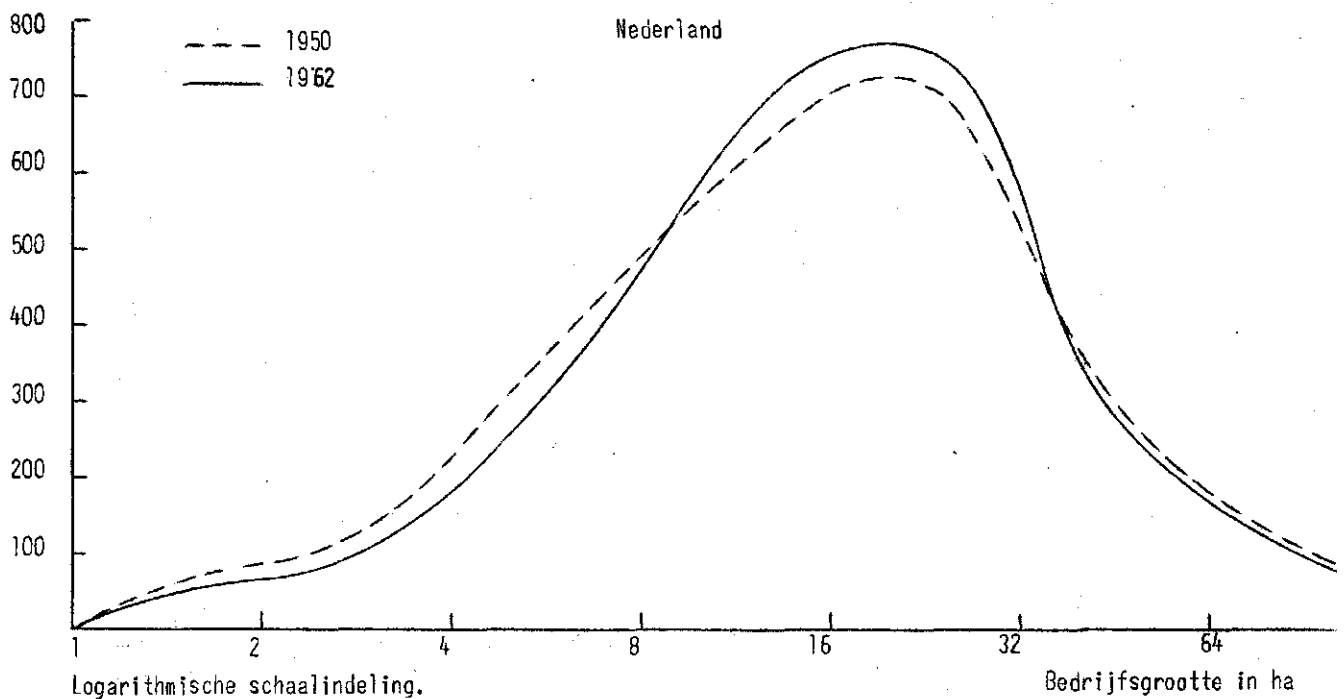
Grafiek 7

ONTWIKKELING IN DE BEDRIJFSGROOTTESTRUCTUUR
(OPPERVLAKTE PER BEDRIJFSGROOTTEKLASSE)

Opp. p. klasse x 1000 ha

Opp. per klasse x 1000 ha

1) Cijfers in bijlage 6

AANTALLEN BEDRIJVEN PER GROOTTEKLASSE (x 1000)

Tabel 6

West-Duitsland

Grootteklasse in ha	0,5-2	2-5	5-10	10-20	20-50	50-100	> 100	Totaal
1949	602,6	555,1	404,5	256,8	112,7	12,7	3,0	1947,6
1963	419,6	354,9	319,7	297,3	126,4	14,2	2,6	1534,7

Nederland

Grootteklasse in ha	1 - 3	3 - 5	5 - 10	10 - 20	20 - 50	> 50	Totaal
1950	65,0	36,7	64,3	48,7	24,5	2,1	241,4
1962	52,6	28,6	59,2	54,9	24,6	2,0	222,0

Bron: Grüner Bericht: Landbouwcijfers.

De ontwikkeling van de oppervlakte welke in beslag wordt genomen door bedrijven in een bepaalde grootteklasse wordt door de frequentiecurven van grafiek 7 in beeld gebracht 1).

Het blijkt dat in beide landen het grootste deel van de oppervlakte cultuurgrond wordt ingenomen door de middelgrote bedrijven, terwijl deze groep zich zowel in West-Duitsland als in Nederland in de jaren vijftig verder heeft uitgebreid. De bovengrens van deze, zich uitbreidende groep ligt in West-Duitsland hoger (op ± 70 ha) dan voor Nederland (30 à 40 ha).

De oppervlakte welke door de grote bedrijven wordt ingenomen loopt in beide landen iets terug.

De ingenomen cultuurgrond door de kleine bedrijven - kleiner dan ± 10 ha - neemt in Nederland minder snel af dan in West-Duitsland. Hierbij moet echter in het oog worden gehouden dat:

1. de ondergrens voor beide landen verschilt. Deze is voor West-Duitsland 0,5 ha, voor Nederland 1 ha;
2. het beeld vertroebeld wordt door stichting en opheffing van nevenbedrijven;
3. de bedrijven met tuinbouw en andere bijzondere teelten bij de kleine bedrijven een belangrijke rol spelen.

De conclusie dat kleine, weinig rendabele bedrijven in West-Duitsland sneller verdwijnen dan in Nederland kan slechts met groot voorbehoud worden getrokken.

Om een beeld te geven van de belangrijke regionale verschillen in West-Duitsland ten aanzien van de bedrijfsgroottestructuur is in tabel 6a de procentuele verdeling gegeven van de oppervlakten in beslag genomen door bedrijven in een bepaalde grootteklasse. Uit deze tabel blijkt dat in Sleeswijk-Holstein ruim 70% van de totale oppervlakte in beslag wordt genomen door bedrijven groter dan 20 ha. In Saarland, een ander uiterste, is dit slechts ruim 20%. De verschillen in structuur hebben ook invloed op de ontwikkeling. In het algemeen neemt de oppervlakte, ingenomen door bedrijven van de grootteklasse 10-20 ha toe (van 1960 tot 1963 met 3,8%). In Sleeswijk-Holstein neemt deze echter met 3,8% af in die zelfde jaren.

- 1) De frequentieverdeling is opgezet op halflogaritmisch papier om vooral de ontwikkeling in de lagere bedrijfsgrootteklassen beter tot uitdrukking te kunnen brengen. Ten aanzien van West-Duitsland wordt het verschil tussen de jaren 1949 en 1962 weergegeven; ten aanzien van Nederland het verschil tussen 1950 en 1962, daar over 1949 geen gegevens beschikbaar waren. Het snijpunt van de curve met de loodlijn, opgericht vanuit het midden van een klasse (1-2 ha, 2-4 ha, enz.) bepaalt de plaats op de verticale as welke de oppervlakte van de desbetreffende klasse bij benadering aangeeft.

BEDRIJFSGROOTTESTRUCTUUR IN DE AFZONDERLIJKE LÄNDER
(PROCENTUELE VERDELING VAN DE OPPERVLAKTE, IN BESLAG GENOMEN DOOR BEDRIJVEN
IN DE VERSCHILLENDE GROOTTEKLASSEN VOOR DE LÄNDER IN 1963)

Grootteklasse in ha	0,5-2	2-5	5-10	10-20	20-50	50-100	> 100	Totaal
Sleeswijk-Holstein	1,0	9,8	4,0	16,9	48,2	17,8	9,9	100
Nedersaksen	2,1	2,2	9,6	28,0	38,2	12,4	5,0	100
Noordrijn-Westfalen	3,1	4,7	14,0	30,2	34,3	8,4	3,0	100
Hessen	5,3	7,0	20,3	39,6	14,6	2,9	2,9	100
Rijnland-Palts	7,0	14,4	27,6	33,5	11,7	2,0	0,8	100
Baden-Württemberg	7,1	17,4	27,6	32,1	13,5	2,0	1,5	100
Beieren	2,0	16,2	22,6	37,5	24,0	3,4	2,0	100
Saarland	16,3	8,5	16,6	28,5	15,4	3,7	2,0	100
Bondsrepubliek	3,4	17,5	17,8	31,7	27,7	7,0	3,4	100

Bron: Grüner Bericht 1964.

§ 5. Pacht-eigendomverhoudingen in West-Duitsland en Nederland

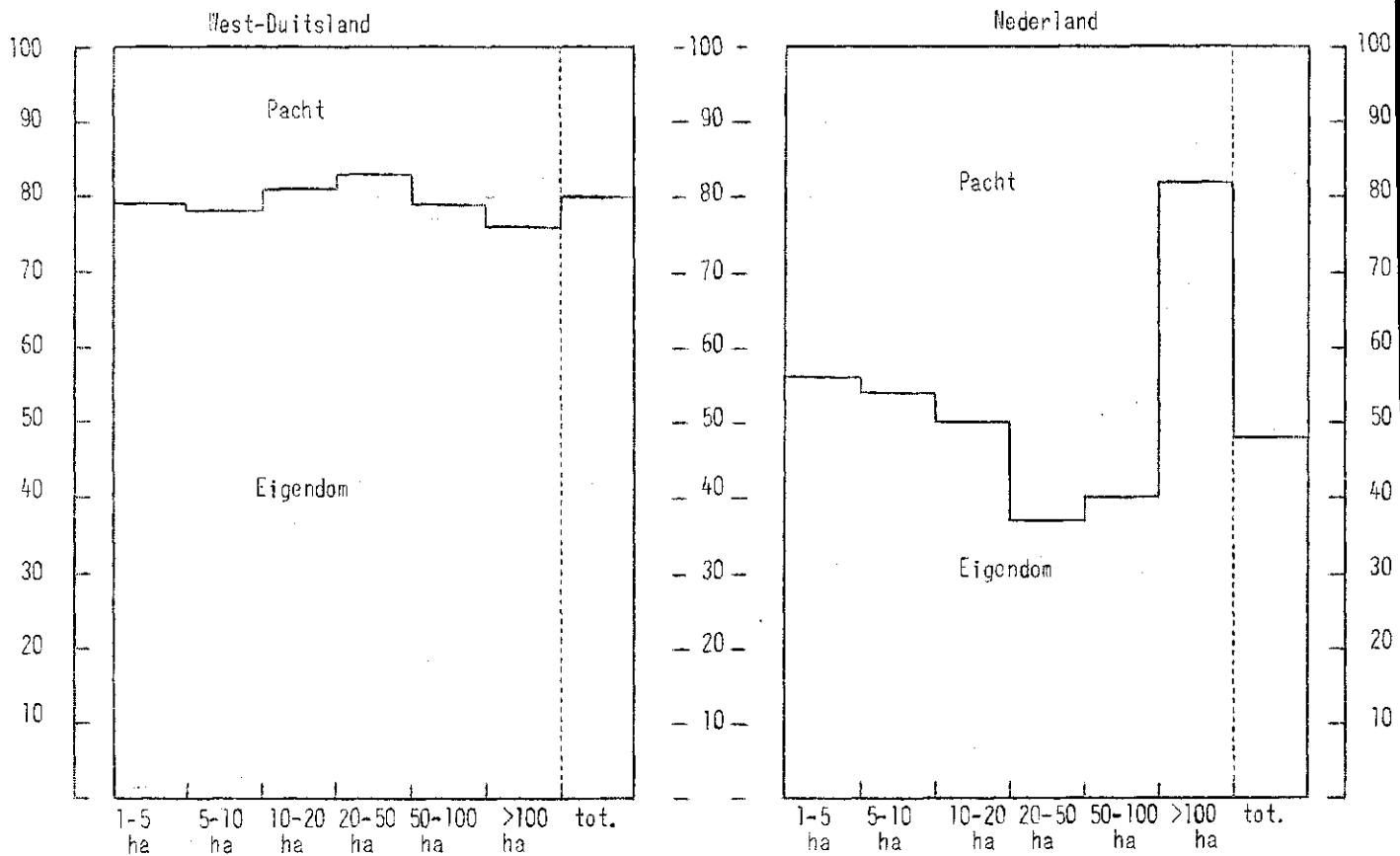
De pacht neemt in West-Duitsland een veel minder belangrijke plaats in dan in Nederland. Slechts 20% van de grond in West-Duitsland is verpacht (in Nederland 53%) en hiervan betreft dan twee derdedeel bijgepachte stukken los land. Slechts 5% van het totaalaantal bedrijven is volledig gepacht. Naarmate de bedrijven groter worden neemt de pacht een belangrijker plaats in. In Nederland is dit in het algemeen ook zo uitgezonderd voor de zeer grote bedrijven.

Sinds 1949 is in West-Duitsland - van de bedrijven groter dan 0,5 ha - het percentage bedrijven met land in eigendom (het gehele bedrijf of een deel ervan) toegenomen van 94,0 tot 94,8%. De grond in eigendom, in procenten van de totale oppervlakte is afgenomen van 87,6% tot 85,1%. Een verklaring hiervoor is het verschijnsel dat bezitters van nevenbedrijven wel het bedrijf verlaten, maar in verband met de grondprijsverwachtingen, dit niet verkopen. De grond wordt dan bijgepacht door een ander - vaak klein - bedrijf. In overeenstemming hiermede is het hoge percentage bedrijven in de grootteklasse van 5-20 ha dat zowel grond in eigendom als in pacht heeft. In Nederland is een tegenovergestelde tendentie in de pacht-eigendomverhoudingen waar te nemen. Het percentage grond in eigendom is van 1948 tot 1959 toegenomen van 43 tot 48%.

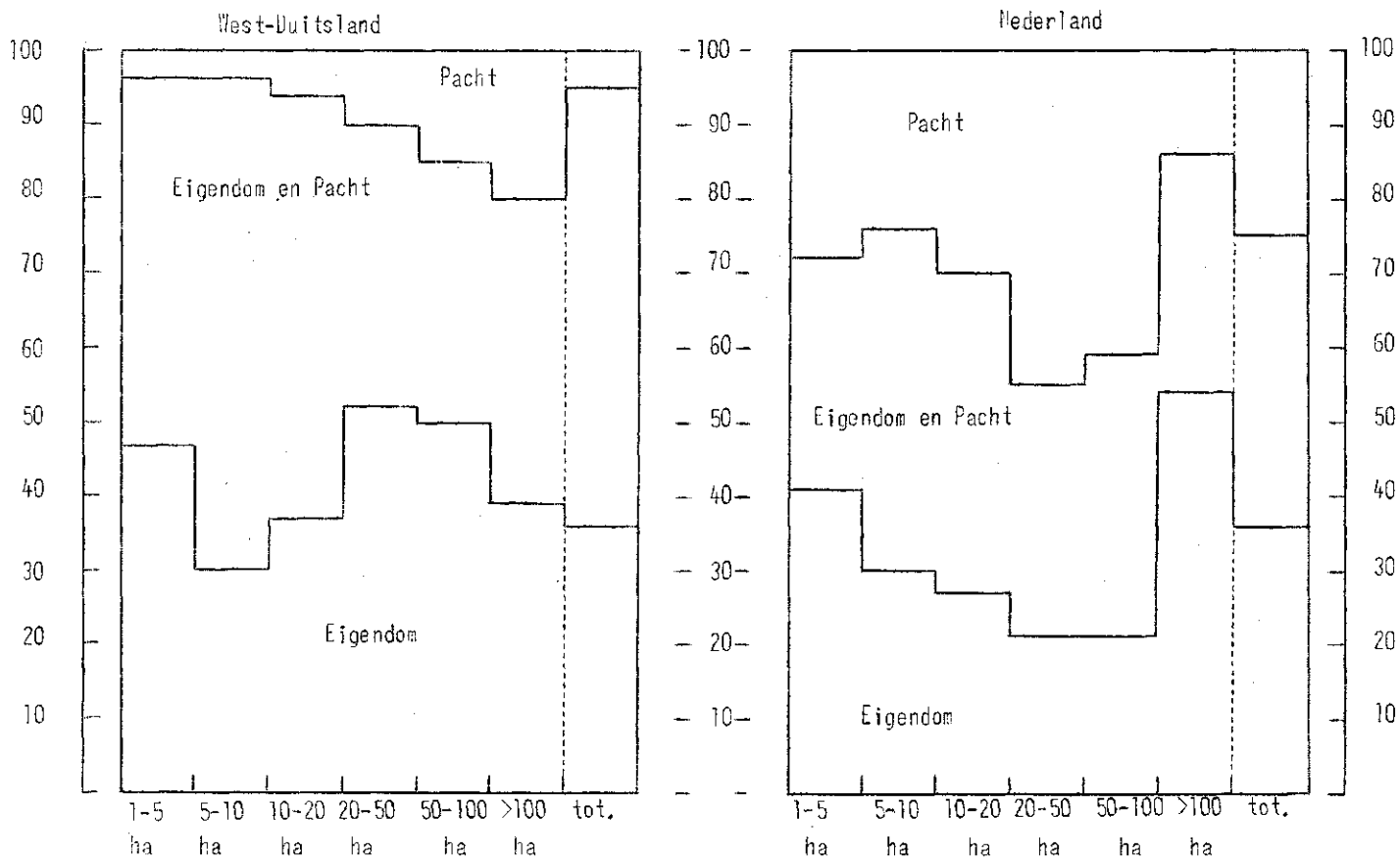
Uit rentabiliteitsoogpunt is het in het algemeen aantrekkelijker grond te pachten dan te kopen. Dit geldt zowel voor Nederland als West-Duitsland maar voor West-Duitsland tot voor enige jaren in sterker mate omdat de pachtbedragen in verhouding tot de koopprijzen lager waren dan in Nederland. Volgens de landbouwtelling van mei 1960 in West-Duitsland liggen de pacht prijzen voor bedrijven in West-Duitsland gemiddeld rond D.M. 200 per ha (excl. inventaris) bij 12- of meerjarige pachtcontracten. De spreiding rond dit gemiddelde is vrij groot voor de verschillende gebieden. Noordrijn-Westfalen ligt in het algemeen boven, Saarland belangrijk onder het Bondsgemiddelde. De stijging in de pacht prijzen bedraagt

PACHT-EIGENDOM-VERHOUDINGEN per bedrijfsgrootteklasse in 1960 ('59)

Procentuele verdeling van de oppervlakte

Procentuele verdeling van het aantal bedrijven

jaarlijks ruim 1% sinds 1956. In Nederland liggen de pacht prijzen op een dergelijk niveau. In 1960/61 f.166,- per ha (Landbouwcijfers L.E.I.). Een vergelijking van grondprijzen is een zeer hachelijke zaak. De spreiding in de koop prijzen is bijzonder groot. In Nederland is het niveau belangrijk hoger geworden sinds de prijzen van landbouwgronden vrij zijn. Toch schijnt het niveau in West-Duitsland nog enigszins hoger te liggen dan in Nederland. In Nederland behoren bedragen van meer dan f.10.000,- per ha (in 1963) tot de uitzonderingen. In West-Duitsland werd in 1963 in bijna 30% van de gevallen waarin grond werd gekocht voor bedrijfsvergroting meer dan D.M. 10.000 per ha betaald 1).

§ 6. De ontwikkeling van het aantal arbeidskrachten in de landbouw

De opheffing van kleine bedrijven in West-Duitsland - in de jaren 1949-1963 werden 468.000 bedrijfjes van 0,5-10 ha opgeheven - en de toenemende mechanisatie (zie paragraaf 11) op de landbouwbedrijven zijn gepaard gegaan met een sterke daling van het aantal arbeidskrachten in de Westduitse landbouw, zoals blijkt uit tabel 7.

Tabel 7

AANTAL ARBEIDSKRACHTEN x 1000 IN DE WESTDUITSE LANDBOUW 1)
OP BEDRIJVEN VAN 0,5 HA EN MEER CULTUURGROND

Omschrijving \ Jaar	1950 /51	1951 /52	1952 /53	1953 /54	1954 /55	1955 /56	1956 /57	1957 /58	1958 /59	1959 /60	1960 /61	1961 /62	1962 /63
Aantal gezinsleden:													
volledig werkzaam	4380	4230	4090	3935	3760	3580	3423	3308	3201	3083	3006	2930	2866
niet volledig werkzaam 2)	1180	1210	1240	1275	1360	1450	1522	1484	1419	1330	1263	2161	1209
Aantal vreemde arbeiders:													
vast	766	701	653	613	579	552	527	512	440	358	327	295	274
los	450	460	470	485	500	520	531	540	454	359	286	277	262
Totaal	6776	6601	6453	6308	6219	6102	6003	5844	5514	5130	4882	4763	4611
Omgerekende volledig meewerkende v.a.k.	3885	3737	3611	3483	3324	3172	2997	2914	2748	2561	2400	2318	2251

1) Bron: Grüner Bericht.

2) Zowel regelmatig als onregelmatig werkzaam.

1) Die Verbesserung der Agrarstruktur in der Bundesrepublik Deutschland 1963-1964. Bonn 1964.

In tabel 8 is de ontwikkeling weergegeven van de arbeidsbezetting in de Nederlandse landbouw.

Vergelijking van de absolute grootheden in de beide tabellen is niet mogelijk daar de Nederlandse arbeidsbezetting gegeven is in arbeidsjaareenheden (a.j.e.), terwijl de gespecificeerde arbeidsbezetting in West-Duitsland gegeven is in aantallen personen. Het totaal-aantal in West-Duitsland is tevens gegeven in "Vollarbeitskräfte" (v.a.k.) 1).

Tabel 8

ONTWIKKELING VAN DE ARBEIDSBEZETTING IN DE NEDERLANDSE LANDBOUW VOLGENS C.B.S.-ARBEIDSKRACHTENTELLINGEN (DECEMBERTELLINGEN) IN A.J.E. (x 1000)

	1950	1953	1956	1959	1962
Gezinsleden:					
vast	381,1	369,3	346,8	322,2	292,9
tijdelijk	14,2	9,1	13,2	10,8	13,9
Vreemde arbeid:					
vast	90,6	92,0	77,8	73,0	59,5
tijdelijk	36,0	25,7	30,9	25,1	22,1
Totaal	521,9	496,1	468,7	431,1	388,4

Wel is het mogelijk iets te zeggen over de ontwikkeling zij het met enig voorbehoud. De onderscheidingen vast-tijdelijk en volledig werkzaam-niet volledig werkzaam zijn niet identiek. Voor een vergelijking van de ontwikkeling in de beide landen moeten wij aannemen dat de verschillen welke het gevolg zijn van genoemde onderscheidingen in de loop der jaren niet belangrijk zijn veranderd. Evenzo moet men veronderstellen dat de verhouding personen/a.j.e. niet belangrijk is gewijzigd.

In tabel 9 zijn de procentuele veranderingen weergegeven van 1962 t.o.v. 1950.

- 1) V.a.k. en a.j.e. zijn niet volledig vergelijkbaar omdat de wijze van omrekening verschilt. De a.j.e. worden berekend met de volgende sleutel:

	mannen	vrouwen
volledig werkzaam	1 a.j.e.	2/3 a.j.e.
4 à 5 dagen per week werkzaam	3/4 a.j.e.	1/2 a.j.e.
2 à 3 dagen per week werkzaam	5/12 a.j.e.	5/18 a.j.e.

1 jaar = 50 werkweken 1 werkweek = 6 dagen

De v.a.k.-omrekening is als volgt: ouder dan 65 jaar 0,3; jonger dan 16 jaar 0,5 volledige arbeidskracht. Vrouwen worden als volledige arbeidskracht beschouwd, met aftrek van bepaalde percentages voor hun huishoudelijke bezigheden, afhankelijk van de gezinsgrootte.

Tabel 9

PROCENTUELE VERANDERING IN DE ARBEIDSBEZETTING IN DE WESTDUITSE EN DE
NEDERLANDSE LANDBOUW VAN 1950-1962
(+ = toeneming; - = afneming)

West-Duitsland			Nederland		
categorie	eenheid	verandering	categorie	eenheid	verandering
Gezinsleden:			Gezinsleden:		
volledig werkzaam	pers.	-34,6	vast	a.j.e.	-23,1
niet volledig werkzaam	pers.	+ 2,5	tijdelijk	a.j.e.	- 2,1
Vreemde arbeid:			Betaalde arbeid:		
vast	pers.	-64,2	vast	a.j.e.	-34,3
los	pers.	-41,8	tijdelijk	a.j.e.	-38,5
Totaal arbeid	v.a.k.	-42,1	Totaal arbeid	a.j.e.	-25,6

De daling van de totale hoeveelheid arbeid in de landbouw is in West-Duitsland belangrijk groter dan in Nederland. Indien men de periode 1950-1962 in twee gelijke delen splitst, blijkt de sterkste daling in West-Duitsland voor 1956, in Nederland na 1956 te liggen. Voor beide landen is de daling het sterkst bij de betaalde (vreemde) arbeid. Binnen de categorie gezinsleden ziet men de sterkste daling bij de volledig werkzame (vaste) personen. Als nevenberoep is de landbouw klaarblijkelijk aantrekkelijk. Dit geldt in het bijzonder voor Duitsland. Dit komt ook tot uiting in de cijfers voor betaalde arbeid in de Bondsrepubliek.

In West-Duitsland is de afneming binnen de categorie vreemde arbeid het sterkst bij vast personeel, terwijl in Nederland binnen de categorie betaalde arbeid het tijdelijke personeel het snelst afneemt in hoeveelheid. In een E.E.G.-studie 1) wordt op het verschijnsel van landbouw als nevenberoep in West-Duitsland herhaaldelijk gewezen. In West-Duitsland werken relatief veel gezinsleden in de landbouw (88% in 1962/63, voor Nederland 79% in 1962). Ruim 50% hiervan is in West-Duitsland vrouwenarbeid. In Nederland is dit percentage voor vast 2) gezinspersoneel 25. Het hoge percentage gezinspersoneel, alsmede het grote aandeel van vrouwen hierin is voor een belangrijk deel een gevolg van de vele nevenbedrijfjes in West-Duitsland. De man werkt in het algemeen elders, terwijl de vrouw het werk op het bedrijf doet. Van de in mei 1960 getelde bedrijfshoofden in West-Duitsland was slechts 61% volledig op zijn bedrijf werkzaam (962.000 van de 1.581.000). Volgens de B.S.E.G.-enquête van oktober 1960 zijn er veel vrouwelijke bedrijfshoofden (23,6% van het totaal aantal bedrijfshoofden). Het elders werken van de man is hiervan een oorzaak. Ook door oorlogsgevolgen zijn veel vrouwen bedrijfshoofd geworden.

1) "De werkgelegenheid in de landbouw in de landen van de E.E.G."

Serie sociale politiek No. 7, Brussel 1964.

2) Het tijdelijke gezinspersoneel is hierbij dus niet inbegrepen. Dit is echter in a.j.e. minder dan 5% van het totale gezinspersoneel.

Het nevenbedrijf is in West-Duitsland niet te zien als een aflopend verschijnsel. Wel zijn er gebieden waar veel nevenbedrijven opgeheven en samengevoegd worden. Ook zijn er industriegebieden (Saarland) waar de nevenbedrijven wel opgeheven worden zonder dat men tot verkoop overgaat in verband met grondspeculatie zodat daar dan veel braakland voorkomt 1). Daarentegen worden, vooral ten behoeve van vluchtelingen, nog veel nevenbedrijfjes gesticht. In Baden-Württemberg zijn van 1948-1963 ten behoeve van vluchtelingen 11.505 nevenbedrijfjes uitgegeven waarvan de grootste rond de 0,15 ha ligt. Bovendien zijn daar veel vrijkomende kleine bedrijfjes eveneens aan vluchtelingen uitgegeven, hetgeen de sanering van de bedrijfsgruottestructuur bepaald niet bevordert 2).

De gemiddelde leeftijd van de bedrijfshoofden is in West-Duitsland hoger dan in Nederland (27% van de bedrijfshoofden is jonger dan 45 jaar. In Nederland is dit percentage 38).

Hoe groot de arbeidsbezetting op de kleine bedrijven in West-Duitsland is, blijkt uit tabel 10. Per 100 ha cultuurgrond was de arbeidsbezetting op bedrijven kleiner dan 10 ha gemiddeld 2,5 x zo groot als op bedrijven > 10 ha. Overigens is in beide grootteklassen de arbeidsbezetting per 100 ha sinds 1950/51 aanzienlijk verminderd.

Tabel 10

ARBEID IN OMGEREKENDE VOLWAARDIGE ARBEIDSKRACHTEN IN WEST-DUITSLAND PER
100 HA CULTUURGROND
(Op bedrijven met meer dan 0,5 ha cultuurgrond)

Omschrijving	Jaar	1950 /51	1951 /52	1952 /53	1953 /54	1954 /55	1955 /56	1956 /57	1957 /58	1958 /59	1959 /60	1960 /61	1961 /62	1962 /63
Totaal per 100 ha		29,0	27,9	27,0	26,2	25,0	23,9	22,6	22,0	20,8	19,5	18,3	17,7	17,
Op bedrijven														
< 10 ha		46,1	44,8	44,1	43,6	41,3	39,2	36,9	36,1	34,3	32,9	31,3	30,4	29,
Op bedrijven														
> 10 ha		18,3	17,2	16,2	15,2	14,9	14,7	14,4	14,1	13,5	12,7	12,1	11,9	11,

Bron: Grüner Bericht. 1962/63 voorlopig.

In tabel 11 worden voor Nederland de arbeidskrachten, uitgedrukt in a.j.e. per 100 ha, gegeven en de procentuele vermindering in de periode van 1956 tot 1962. Ter vergelijking - waarbij om bovenvermelde redenen het nodige voorbehoud gemaakt dient te worden - zijn in de laatste kolom de procentuele veranderingen tussen deze jaren voor de Bondsrepubliek gegeven.

- 1) 20% van de landbouwgrond in Saarland is braakliggend land.
- 2) Vergelijk "Innere Kolonisation" september 1963.

Tabel 11

ARBEID IN A.J.E. IN NEDERLAND PER 100 HA CULTUURGROND

	1956	1962	afneming in % van 1956	W.-Duitsl. (in v.a.k.) afneming in % van 1956/57
Totaal per 100 ha	20,4	17,0	17	24
Op bedr. < 10 ha	34,4	31,1	10	20
Op bedr. > 10 ha	13,7	11,1	19	18

De totale arbeidsbezetting per 100 ha loopt in Nederland minder snel terug dan in West-Duitsland. In West-Duitsland is dit verschijnsel iets sterker op de kleine bedrijven dan op de grotere, in Nederland is het belangrijk sterker op de grotere.

Bij de Westduitse cijfers valt op dat de daling van de arbeidsbezetting per 100 ha voor het totaal groter is dan voor de afzonderlijke groepen. Dit is een gevolg van de sterke vermindering van het aantal kleine bedrijven.

§ 7. Produktiviteit van de rundvee - en pluimveestapel

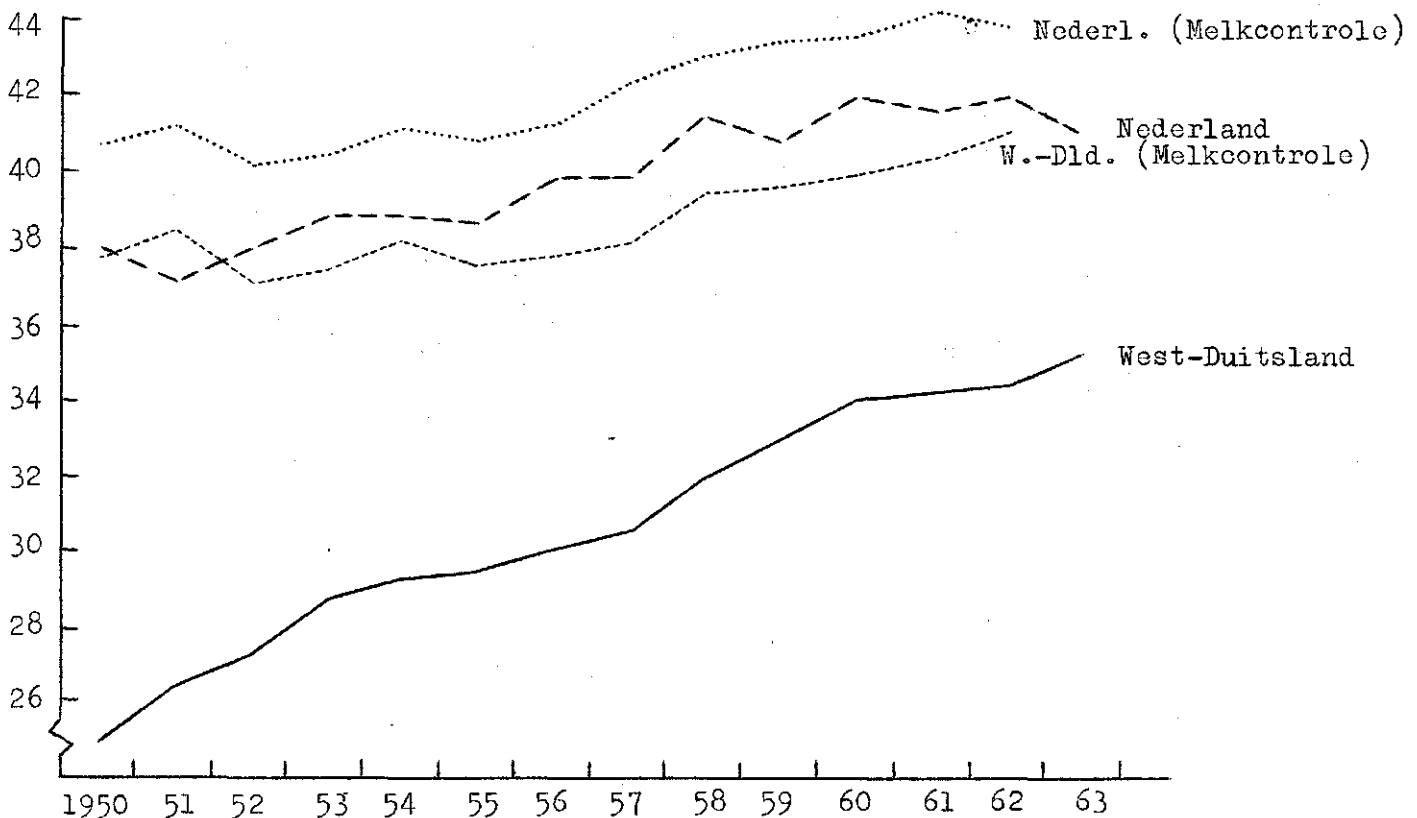
a. Melkgift per koe

In grafiek 9 is de gemiddelde jaarlijkse melkgift per koe in West-Duitsland en Nederland in beeld gebracht, alsmede de melkgift van koeien voor zover deze in de melkcontrole zijn.

Grafiek 9

MELKGIFT PER KOE PER JAAR

x 100 kg

Wat de melkgift per koe, op basis van het totaalaantal koeien, betreft was het verschil in het begin van de jaren vijftig zeer groot, nl. 1300 kg per koe. In 1963 is het verschil verminderd tot minder dan de helft (ca. 600 kg). Het verschil in melkgift per koe, op basis van de koeien in de melkcontrole, was veel geringer (3 à 400 kg per koe) en bleef vrij constant. Als oorzaken van de produktieverschillen tussen de gemiddelde melkkoe in Nederland en die in West-Duitsland kunnen genoemd worden: het aantal trekkoeien, verschillen in rassen (in West-Duitsland komen vlees- en melkrassen meer voor dan in Nederland), de verschillen in produktieomstandigheden (grond, klimaat) en mogelijk verschillen in veevoeding.

De gemiddelde melkgift per koe in West-Duitsland zal waarschijnlijk wel verder toenemen, daar het aantal koeien, dat als trekdier gebruikt wordt en diens gevolg een lage melkproduktie heeft, snel vermindert. Bovendien was het percentage gecontroleerde melkkoeien in Duitsland (35%) in 1962 nog veel geringer dan in Nederland (67%). Stijging van dat percentage zal de gemiddelde melkgift per koe ongetwijfeld doen toenemen.

MELKGIFT EN MELKCONTROLE

Tabel 12

Jaar	Nederland 1)				West-Duitsland 2)				
	melkgift per koe	index 1950= 100	melkgift per koe in melk- controle	Perc. melk- koeien in melk- controle	melkgift per koe	index 1950= 100	melkgift per koe in melk- controle	Perc. melk- koeien in melk- controle	trek- koeien in % van totaal melkkoeien
1950	3800	100	4082	50,4	2498	100	3785	25,0	32
1951	3700	97	4110	52,6	2643	106	3844	25,8	31
1952	3775	99	4029	55,3	2724	109	3722	27,8	30
1953	3880	102	4043	57,7	2864	115	3744	28,8	29
1954	3870	102	4112	59,8	2925	117	3820	28,9	28
1955	3855	101	4071	62,0	2940	118	3762	29,3	26
1956	3980	105	4118	64,4	3006	120	3775	30,4	25
1957	3985	105	4241	65,3	3060	122	3807	32,2	22
1958	4110	108	4290	65,8	3207	128	3932	34,9	20
1959	4175	107	4342	66,5	3306	132	3956	35,9	17
1960	4205	111	4353	66,7	3395	136	4010	35,5	14
1961	4155	109	4420	67,3	3428	137	4034	35,5	11
1962	4201	111	4372	66,8	3443	138	4071	35,1	9
1963 ³⁾	4096	108	.	.	3527	141	.	.	7

1) Bronnen: Landbouwcijfers; Jaarverslag Stichting Centrale Melk-controledienst.

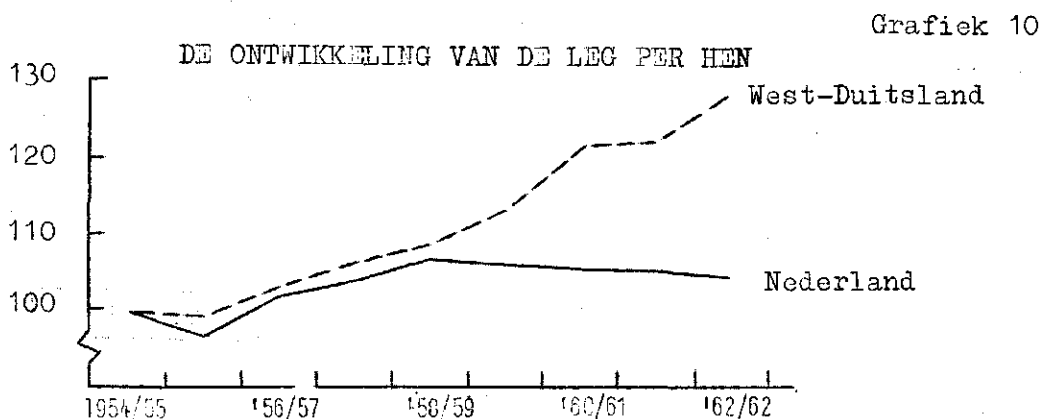
2) Bronnen: Statistisches Jahrbuch; Die Agrarmärkte 1962.

3) Voorlopig.

Het verschil tussen de melkkoeien van beide landen, voor zover ze in de melkcontrole zijn, is voor een belangrijk deel te verklaren uit het verschil in produktieomstandigheden. In de berggebieden van het zuiden waar factoren als grondkwaliteit, temperatuur en vegetatieperiode in het algemeen vrij ongunstig zijn 1) wordt relatief veel melkvee gehouden. Omdat de veehouderij de tendentie vertoont zich van het noorden naar het zuiden te verplaatsen is een blijvend niveauverschil tussen Nederland en West-Duitsland in de melkproduktie per koe waarschijnlijk.

b. Eierproduktie per hen

Wat betreft de eierproduktie geven de officiële cijfers voor West-Duitsland een produktie per hen aan voor 1962/63 van 162 eieren; voor Nederland is dit cijfer 200. In verband met de verschillende methoden van vaststellen van de produktie kan men twijfelen aan de juistheid van het niveauverschil. Waarschijnlijk is dit minder groot dan uit de cijfers blijkt. Wel kan men zeggen dat de ontwikkeling van de eierproduktie per hen in de loop van de jaren vijftig in West-Duitsland sterker is dan in Nederland (zie grafiek 10).

Bronnen: Landbouwcijfers L.E.I., Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten.

De gemiddelde produktie per hen in Nederland heeft waarschijnlijk een plafond bereikt. Hoe ver men in West-Duitsland nog van dit plafond verwijderd is kan moeilijk worden vastgesteld. Incidenteel komen ook in West-Duitsland zeer hoge produktiecijfers voor, zoals b.v. op het proefbedrijf te Klausheide, waar een produktie van 240 eieren per hen wordt bereikt. Naarmate de leghennen in grotere eenheden worden gehouden zijn de legcijfers hoger (zie tabel 13).

1) De melkopbrengst per koe op de bedrijven van 20-50 ha ("Futterbaubetriebe") opgenomen in het Grüner Bericht 1964 is in Sleeswijk-Holstein ruim 3800 kg, in Beieren ongeveer 3400 kg. Op de bedrijven groter dan 50 ha is de melkgift resp. ruim 3900 kg en bijna 3300 kg. Ook binnen Nederland bestaan echter grote verschillen: de melkgift per koe van de gecontroleerde koeien bedroeg in 1962 in Noordholland 4688 kg, in Limburg slechts 4171 kg.

PRODUKTIE PER HEN BIJ VERSCHILLENDE OMVANG VAN DE
PLUIMVEESTAPEL PER BEDRIJF

Tabel 13

Bedrijfsgrootte (uitgedrukt in aantal leghennen ouder dan $\frac{1}{2}$ jaar)	1-50	50-250	250 en meer
Produktie per hen per jaar	137	171	199
Perc. pluimveehouders	91,8	7,0	1,2
Perc. leghennen	45,4	22,7	31,9

Bron: Landbouwwereldnieuws 13-3-1965.

Hoewel het aantal pluimveehouders met meer dan 250 hennen relatief gering is, hebben zij een hoog percentage van de totale leghennenstapel.

§ 8. Kg - opbrengsten per ha van akkerbouw- gewassen

In grafiek 11 wordt de ontwikkeling van de opbrengsten per ha in West-Duitsland en in Nederland van de belangrijkste gewassen gegeven. Deze ontwikkeling is niet opmerkelijk gunstiger voor een van beide landen in afwijking van de ontwikkeling in de melkgift per koe en de leg per hen, waarbij in West-Duitsland een vermindering in de achterstand ten opzichte van Nederland valt te constateren.

Wel is het verschil in niveau voor de meeste produkten belangrijk, hetgeen blijkt uit tabel 14.

KG-OPBRENGSTEN PER HA VAN ENKELE AKKERBOUWGEWASSEN
GEMIDDELDE OPBRENGST 1961 T/M 1963

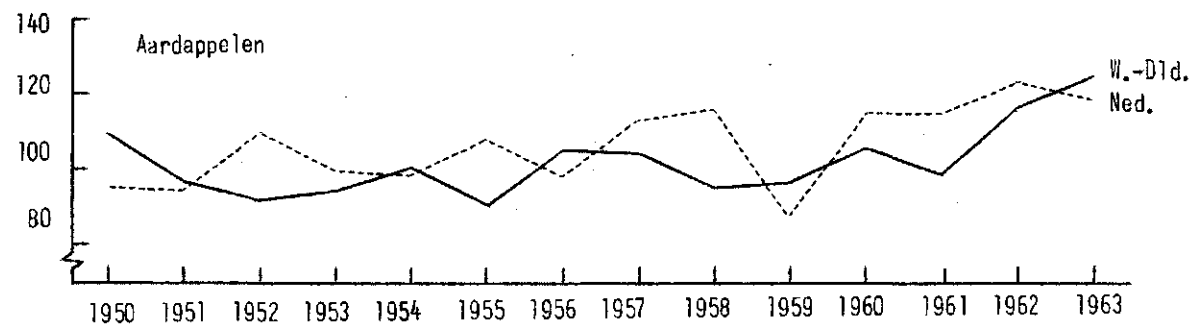
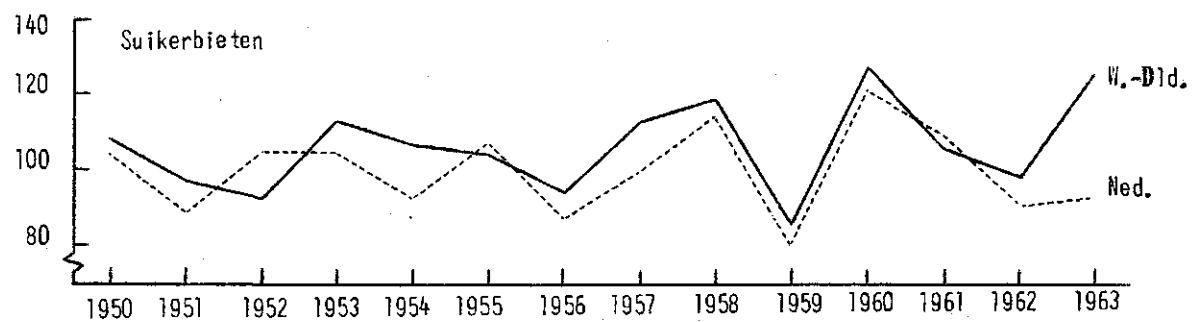
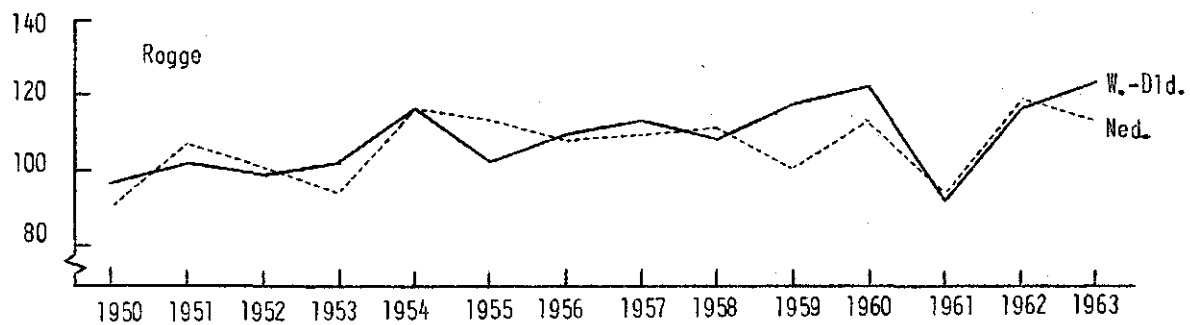
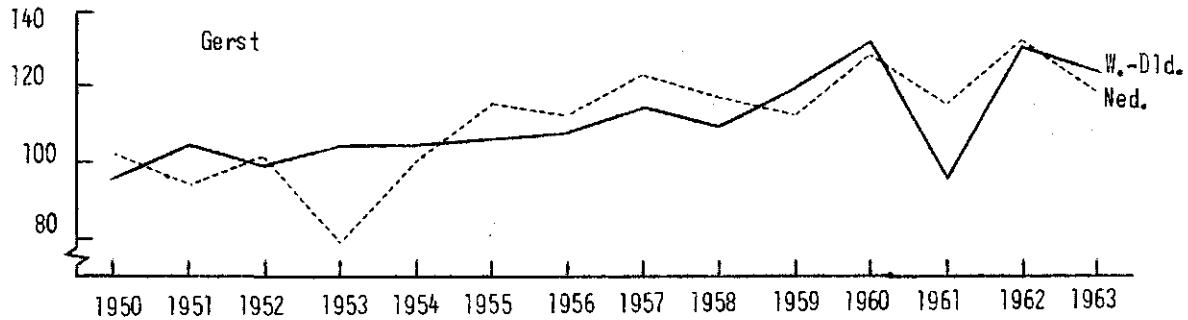
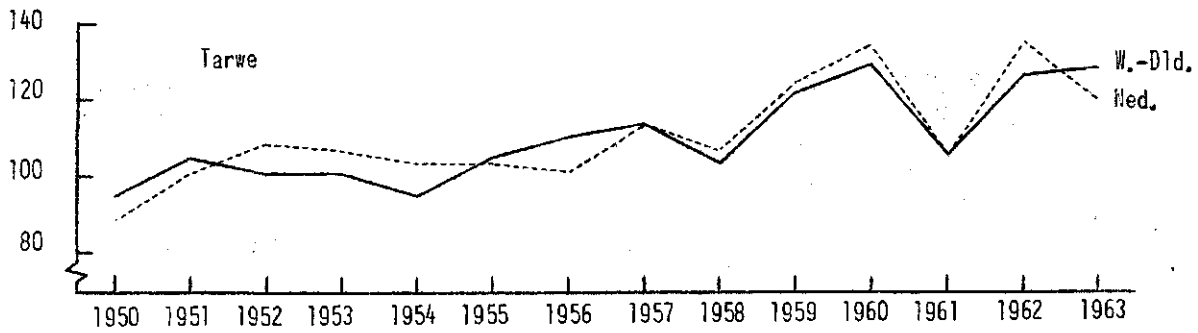
Tabel 14

	West-Duitsland	Nederland
Tarwe x 100 kg	32,9	44,8
Gerst "	29,4	40,0
Rogge "	25,6	29,1
Suikerbieten "	367	408
Aardappelen "	253	295

De verschillen zijn het grootst bij tarwe 1) en gerst. De kg-opbrengst was voor Nederland 36% hoger dan voor West-Duitsland. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat in Nederland tarwe en gerst vrijwel uitsluitend op zeer goede grond verbouwd worden hetgeen in West-Duitsland in veel mindere mate het geval is. Voor rogge worden in Nederland de armere gronden gebruikt, terwijl de roggeverbouw in West-Duitsland meer verspreid voorkomt. Het verschil in niveau is voor dit gewas dan ook niet zo groot (14%). Rogge is in West-Duitsland een belangrijk gewas, hoewel het areaal - vooral in de laatste jaren - vermindert. Aardappelen worden in beide landen zowel op goede

1) Wat de tarweopbrengst per ha betreft, is de grootte van het verschil enigszins geïllustreerd omdat in West-Duitsland het cijfer een gemiddelde is van winter- en zomertarwe en het Nederlandse cijfer alleen wintertarwe betreft, met een in het algemeen hogere opbrengst per ha.

ONTWIKKELING VAN DE KG-OPBRENGSTEN PER HA (Gemidd. 1950-'52 = 100)

als op minder goede grond verbouwd en suikerbieten op de beste gronden. De bodemkwaliteit verklaart bij deze gewassen in mindere mate het - overigens betrekkelijk geringe - niveauverschil (resp. $\pm 17\%$ en 11%). Een andere natuurlijke factor welke mede oorzaak is van de verschillen is het klimaat. Het niveauverschil in de opbrengsten per ha zal vrij constant zijn voor zover natuurlijke omstandigheden de oorzaak vormen. Voor zover het verschil veroorzaakt wordt door kunstmestverbruik, vakmanschap en kwaliteit van zaai- en pootgoed is vermindering ervan mogelijk.

§ 9. Het kunstmestverbruik per ha

In tabel 15 is het verbruik van de belangrijkste soorten kunstmest (stikstof, fosfaat en kali), per ha cultuurgrond tot uitdrukking gebracht.

Tabel 15

KUNSTMESTVERBRUIK PER HA CULTUURGROND IN WEST-DUITSLAND EN NEDERLAND 1)

	Stikstofverbruik in kg N		Fosfaatverbruik in kg P ₂ O ₅		Kaliverbruik in kg K ₂ O	
	West- Duitsland	Neder- land	West- Duitsland	Neder- land	West- Duitsland	Neder- land
1950/51	25,6	67,1	29,6	51,6	46,7	66,7
1951/52	27,2	66,8	33,2	41,5	50,9	68,5
1952/53	29,5	68,8	27,8	49,8	54,3	68,4
1953/54	30,9	74,0	32,0	51,6	58,2	69,7
1954/55	31,8	81,0	36,3	47,2	60,3	63,3
1955/56	33,0	80,0	33,5	48,1	59,3	71,6
1956/57	37,0	84,1	40,1	48,6	61,6	65,9
1957/58	39,9	90,7	41,8	47,7	69,3	65,5
1958/59	40,1	90,5	44,2	48,5	70,1	64,1
1959/60	43,8	91,5	51,1	48,8	73,5	66,0
1960/61	43,5	96,8	46,6	48,4	70,8	59,6
1961/62	43,8	105,5	44,7	43,9	73,1	54,7
1962/63	54,2	128,4	50,7	44,6	77,7	54,6

1) Berekeningen uit gegevens uit Landbouwcijfers L.E.I. en "Grüner Bericht".

Uit de tabel blijkt dat het stikstofverbruik per ha cultuurgrond in Nederland ca. $2\frac{1}{2}$ maal zo groot is als in West-Duitsland. Bij de beoordeling van dit verschil dient men te bedenken dat de mogelijkheid om meststoffen rendabel aan te wenden nauw samenhangt met grondkwaliteit, klimaat en verbouwde gewassen. De verschillen in verbruik van fosfaat en kali zijn veel geringer. In de laatste jaren is de fosfaat- en kalibemesting per ha cultuurgrond in West-Duitsland zelfs iets zwaarder dan in Nederland. De aanzienlijke achterstand die West-Duitsland in het begin van de jaren vijftig ten aanzien van het verbruik van

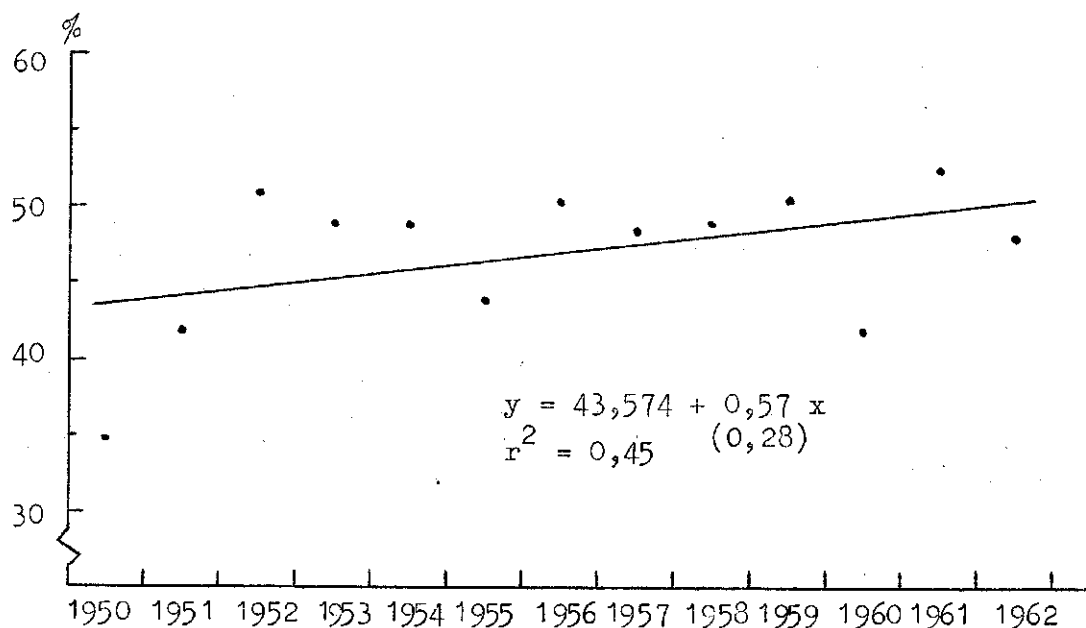
deze meststoffen nog had, was in 1962/63 volledig ingelopen. De oorzaak van de hogere cijfers voor West-Duitsland in de laatste jaren ligt in het feit dat in Nederland - in tegenstelling tot West-Duitsland - op grasland weinig behoefte bestaat aan kali- en fosfaatbemesting. De organische bemesting houdt het kali- en fosfaatgehalte in het algemeen op een voldoende hoog peil en te zware kalibemesting werkt kopziekte bij rundvee in de hand.

§ 10. Het verbruik van veevoeder

In Nederland is de veebezetting per ha veel dichter dan in de Westduitse Bondsrepubliek, waardoor in Nederland veel meer voer aangekocht moet worden dan in West-Duitsland. Bovendien wordt het veevoeder in West-Duitsland in veel grotere mate verkregen uit eigen bedrijf en uit onderlinge leveringen van de boeren dan in Nederland. Dit zijn de voornaamste redenen waarom de post aangekocht veevoer uitgedrukt per g.v.e. op de rekening van de Westduitse nationale boerderij zo laag is vergeleken met Nederland. In grafiek 12 is dit in beeld gebracht.

Grafiek 12

AANGEKOCHTE VOEDERMIDDELEN TEGEN CONSTATE PRIJZEN IN WEST-DUITSLAND
PER G.V.E. IN % VAN DE AANGEKOCHTE VOEDERMIDDELEN IN DE NEDERLANDSE
LANDBOUW PER G.V.E. 1)

Bron: E.E.G.-Landbouwstatistiek 1964 - No. 3.

Uit de grafiek blijkt dat per g.v.e. in Nederland ongeveer tweemaal zoveel voer aangekocht wordt als in de Bondsrepubliek. In de loop van de beschouwde periode is een positieve ontwikkeling voor West-Duitsland te constateren, welke overigens nauwelijks significant genoemd kan worden.

De aard van de veehoudende bedrijven is in West-Duitsland anders dan in Nederland. De oppervlakte bouwland van de gemengde bedrijven is in West-Duitsland als regel belangrijker en de veebezetting minder dicht dan in Nederland. De veredelingsproduktie neemt in de Bondsrepubliek een minder belangrijke plaats in dan in Nederland. De relatief geringe voeraankopen in de Westduitse landbouw zijn dus meer een gevolg van de andere structuur, dan van minder rationele veevoeding.

De aankopen van mengvoeder geven een beter beeld van de ontwikkeling in de rationalisatie van de veevoeding.

Tabel 16

VERBRUIK VAN MENGVOEDER IN WEST-DUITSLAND EN NEDERLAND

	Totaal verbruik		Totaal verbruik per g.v.e.		Pluimveevoeder per kip	
	W.-Dld.	Ned.	W.-Dld.	Ned.	W.-Dld.	Ned.
	x 1000 ton		in kg		in kg	
1956/57	2275	3225	164	954	(17)	46
1957/58	2599	3500	185	1012	(19)	51
1958/59	2924	3825	210	1046	(21)	53
1959/60	3634	4425	257	1164	24	52
1960/61	3576	4600	246	1184	26	49
1961/62	4605	5050	305	1260	29	46
1962/63	5072	4900	338	1252	32	45

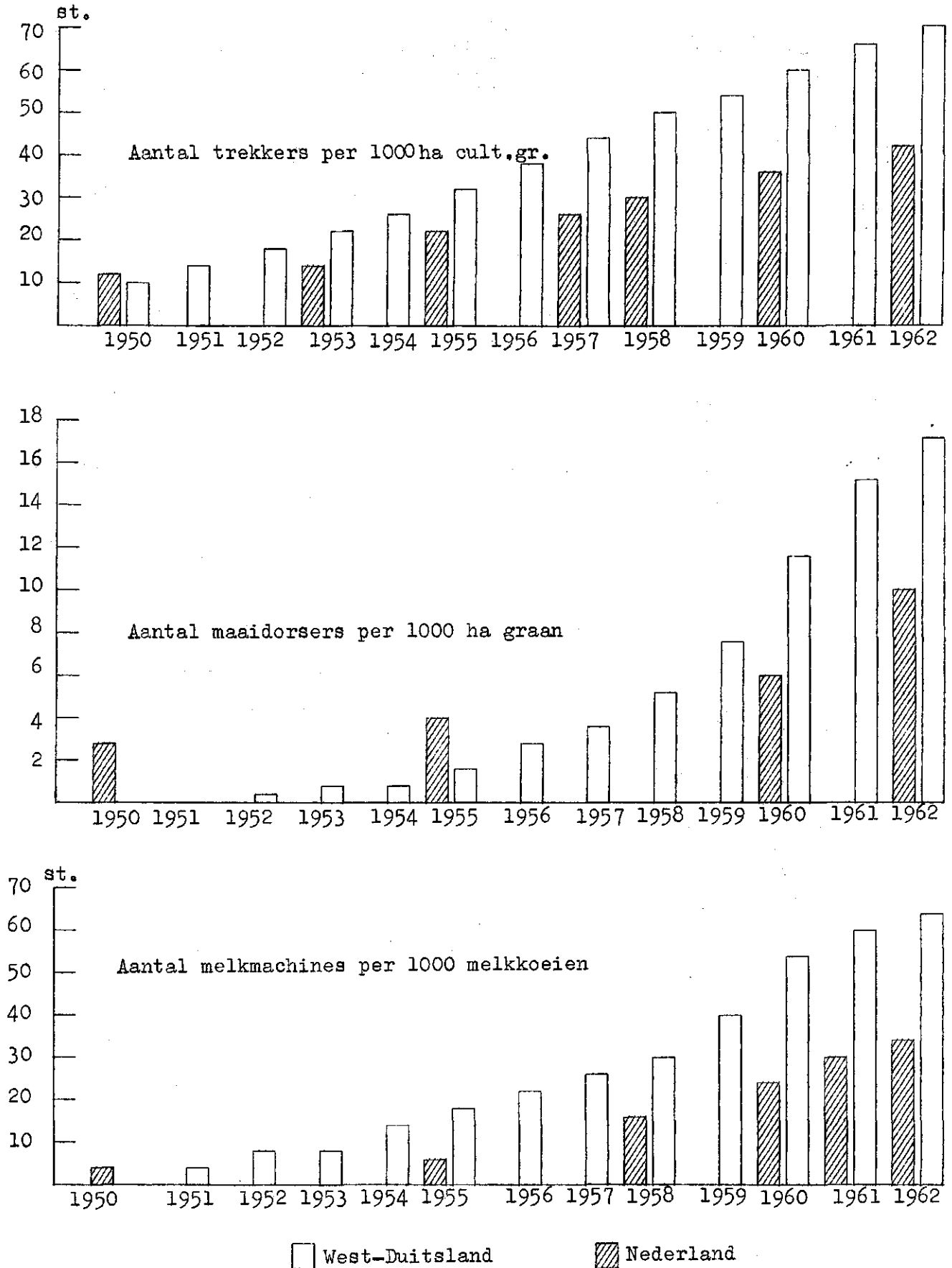
Bron: Statistisches Jahrbuch über Ernährung Landwirtschaft und Forsten.
Landbouwcijfers L.E.I.

Uit de tabel blijkt dat het verbruik van mengvoeder in Nederland veel sterker verbreid is dan in de Westduitse Bondsrepubliek. De toename van het verbruik per g.v.e. is in de jaren 1956-1963 relatief veel sterker in West-Duitsland, maar het absolute verschil tussen beide landen is toegenomen. Voor de verschillende diersoorten is het beeld verschillend. Ter illustratie is het verbruik gegeven van mengvoeder per kip. In Nederland wordt de gehele kippenstapel met mengvoeder gevoerd, in Duitsland voor iets meer dan de helft in 1962/63. In dit geval wordt ook het absolute verschil van jaar tot jaar kleiner.

§ 11. Mechanisatie

Hoe groot de vlucht is, die de mechanisering in West-Duitsland en Nederland sinds 1950 heeft genomen, blijkt uit grafiek 13, waarin de ontwikkeling van het aantal trekkers per 1000 ha cultuurgrond, melkmachines per 1000 melkkoeien en maaidorsers per 1000 ha graan in beeld is gebracht.

ONTWIKKELING VAN DE MECHANISATIE IN WEST-DUITSLAND EN NEDERLAND 1)

1) Cijfers welke aan deze grafiek ten grondslag liggen zijn opgenomen in bijlage 8.

Het blijkt dat, hoewel West-Duitsland ten aanzien van de drie soorten landbouwmachines, vooral van maaidorsers, in 1950 een achterstand op Nederland had, de uitbreiding in West-Duitsland veel sneller is geweest dan in ons land. In 1962 was het aantal melkmachines per 1000 koeien in West-Duitsland bijna 2x zo groot als in Nederland. Ook het aantal trekkers en maaidorsers per 1000 ha cultuurgrond resp. per 1000 ha graan was aanzienlijk groter.

De volgende omstandigheden kunnen bijdragen tot verklaring van de bijzonder sterke ontwikkelingen in West-Duitsland.

a. De afnemning van de hoeveelheid arbeid

In Nederland was de afvloeiing van arbeidskrachten vooral in het begin van de jaren vijftig minder sterk dan in West-Duitsland (vgl. § 6). De drang tot mechanisatie was daardoor in Nederland minder sterk.

b. De verbreiding van het loonwerk

In West-Duitsland wordt minder vaak van loonwerkers gebruik gemaakt dan in Nederland. In de volgende tabel zijn voor beide landen de aantallen bedrijven gegeven die gebruik maken van de machine van de loonwerker in % van het totaal aantal bedrijven dat van een dergelijke machine gebruik maakt.

Tabel 17

AANTAL BEDRIJVEN IN NEDERLAND EN WEST-DUITSLAND DAT GEBRUIK MAAKT VAN EEN BEPAALDE MACHINE VAN DE LOONWERKER OF COÖPERATIE IN % VAN HET TOTAALAANTAL GEBRUIKERS 1)

	West-Duitsland	Nederland
Aardappelpootmachines	10,6	38,2
Kunstmeststrooiers	7,8	17,4
Stalmeststrooiers	15,5	75,7
Opraappersen	16,6	96,2
Graanmaaiers-zelfbinders	17,0	62,3
Maaidorsers	69,0	89,6
Dorsmachines	59,2	91,6
Aardappelrooiers	13,2	68,3
Bietenrooiers	25,7	73,7

1) Berekend uit gegevens van C.B.S.-landbouwtelling mei 1960 en Statistisches Jahrbuch über Ernährung Landwirtschaft und Forsten.

Het aantal loonwerkers is in West-Duitsland relatief kleiner dan in Nederland. In West-Duitsland waren er in 1960 ongeveer 19000 loonwerkers waarvan 16000 het loonwerk als nevenbedrijf uitoefenden. In Nederland worden deze aantallen op resp. 3700 en 2200 geschat 1). Terwijl de oppervlakte cultuurgrond in West-Duitsland 6 à 7 maal zo groot is als in Nederland is het aantal loonwerkers ongeveer 5x zo groot en het aantal loonwerkers zonder nevenberoep slechts tweemaal zo groot. Veel kleine en verspreide percelen bemoeilijken het loonwerk.

1) Berichte über Landwirtschaft 1963-2, pag. 316 e.v.

c. De prijzen van werktuigen

Het is niet onwaarschijnlijk dat het verschil in prijspeil van machines mede oorzaak is geweest van de verschillende ontwikkeling in de mechanisatie van beide landen. In tabel 18 zijn van een reeks werktuigen, waarvan redelijk vergelijkbare cijfers beschikbaar waren, de prijzen in West-Duitsland uitgedrukt in % van de prijzen in Nederland. In het begin van de jaren vijftig blijkt in het algemeen het prijspeil van landbouwwerktuigen in West-Duitsland belangrijk lager te liggen dan in Nederland. Hiervan is geen sprake meer in 1962/63.

Tabel 18

VERBRUIKERSPRIJZEN VAN ENIGE LANDBOUWWERKTUIGEN IN WEST-DUITSLAND UITGEDRUKT IN % VAN NEDERLANDSE PRIJZEN 1)

	1950/51	1956/57	1962/63
Trekkers t/m 12 pk	.	93	.
" 13-17 pk	81	107	108
" 18-24 pk	76	100	111
" 25-34 pk	79	97	126
" boven 34 pk	82	108	137
Trekkeraanhangploegen 1-scharig	52	57	.
Trekkeraanbouwploegen 2-scharig	.	.	96
Zaaimachine 2 m 15 rijen	47	60	69
Maaimachine zelfbinder 5-7 voet	76	83	83
Aardappelvoorraadrooier	.	.	92
Harkkeerder met harkhospels 185-200 cm	77	91	.
Harkkeerder met harkwielen 185-200 cm	.	.	110
Landbouwwagens op luchtbanden, 3 ton	126	172	188
Melkmachineinstallatie 2)	.	87	91
Elektromotor ca. 5 pk	80	101	100
Dieselmotor ca. 5 pk	60	75	.
Elektr. weideafrastering 3)	.	109	113

1) Bronnen: Statistisches Jahrbuch über Ernährung Landwirtschaft und Forsten; L.E.I. Voor omrekening is gebruikt 1 D.M. = f.0,90.

2) Incl. 15 m vacuumleiding, 5 vac.kranen en 1 dubbel melkapparaat.

3) Met netstroomapparaat, 3 m draad en isolatoren.

d. De afwijkende structuur

De afwijkende structuur van de Duitse landbouw heeft de machine-dichtheid bevorderd. Op de kleine bedrijven in het zuiden, waar het loonwerkbedrijf nog weinig ontwikkeld is of geheel afwezig en exploitatie van één machine door verscheidene bedrijven, mede door de slechte verbindingen bezwaarlijk is, gaat men in het algemeen snel tot mechanisering over. Dat het zuiden als gevolg van de kleinere omvang van de bedrijven sterker gemechaniseerd is - per 1000 ha, niet per bedrijf - dan het noorden van West-Duitsland met zijn grotere bedrijven wordt bevestigd door de gegevens van tabel 19.

Tabel 19

AANTAL LANDBOUWTREKKERS NAAR GROOTTEKLASSE VAN DE BEDRIJVEN

Klassen	< 5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	> 50 ha
<u>Trekkers per 1000 ha cultuurgrond</u>					
1949	2,1	2,7	4,6	9,3	11,0
1960	82,5	88,6	60,3	42,3	28,5
<u>Trekkers per 100 bedrijven</u>					
1949	0,4	1,9	6,3	26,9	97,0
1960	17,3	64,1	84,0	121,4	235,5

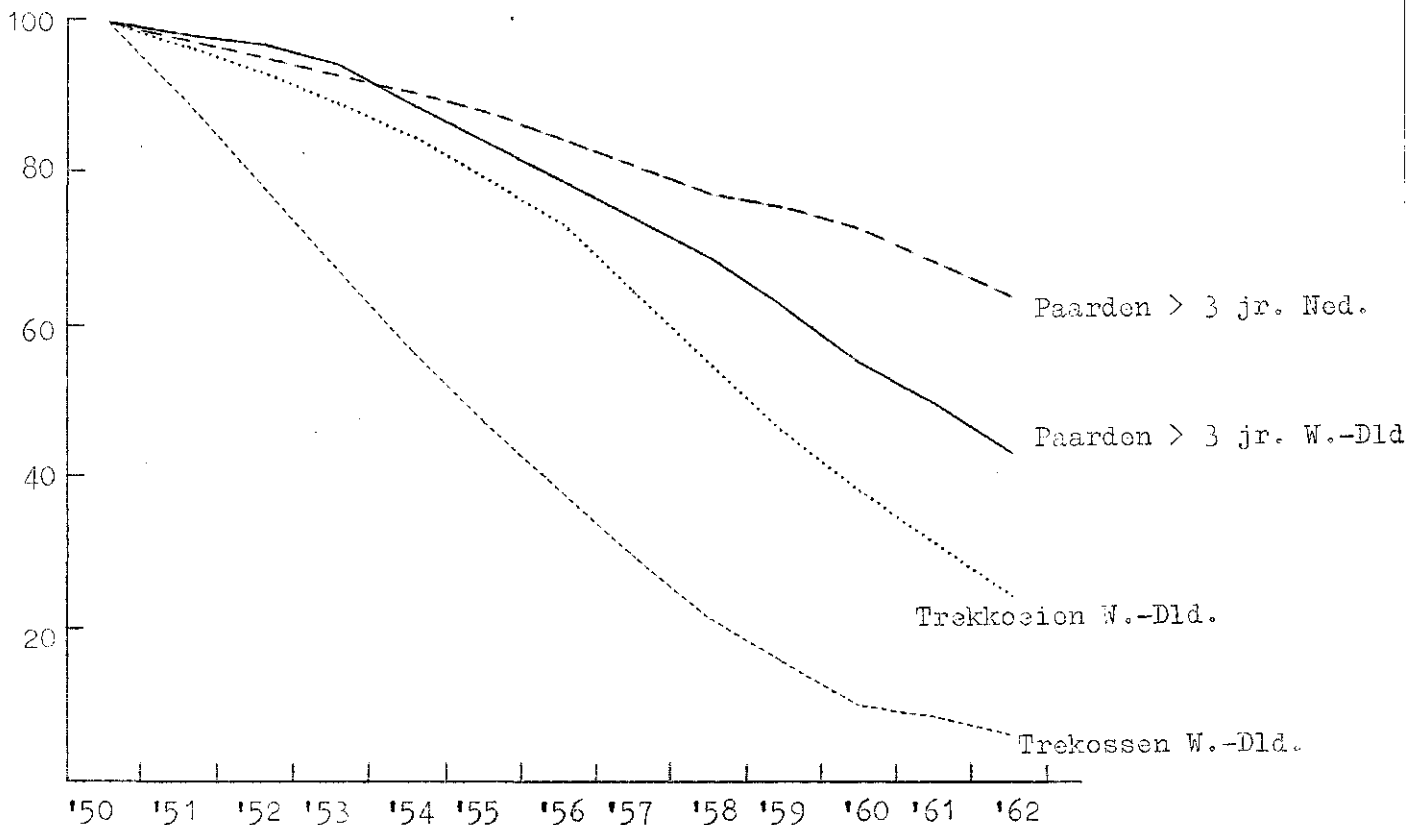
Bron: Statistisches Jahrbuch über Ernährung Landwirtschaft und Forsten.

e. De subsidieregelingen (zie hoofdstuk V, § 2)

Tenslotte zij opgemerkt dat door de sterke toeneming van het aantal trekkers in West-Duitsland, het gebruik van dierlijke trekkracht sterk is verminderd.

Grafiek 14

ONTWIKKELING IN HET GEBRUIK VAN DIERLIJKE TREKKRACHT IN DE LANDBOUW 1)
1950 = 100

1) Cijfers welke aan deze grafiek ten grondslag liggen zijn opgenomen in bijlage 8.

Het aantal paarden, trekkoeien en -ossen is in de periode 1950-1962 sterk verminderd. De daling was groter dan die van het aantal trekpaarden in de Nederlandse landbouw. In 1961 werden in West-Duitsland echter toch nog een half miljoen koeien als trekdier gebruikt en een iets groter aantal paarden (in Nederland ca. 160.000 landbouwpaarden in 1961). Daar de terreingesteldheid in sommige Westduitse gebieden het gebruik van trekkers onmogelijk maakt, zal het aantal trekdieren in de Westduitse landbouw relatief groter blijven dan in Nederland.

§ 12. Voorlichting, onderwijs en onderzoek

a. Voorlichting

Volgens B. Oury 1) waren er in 1956/57 in West-Duitsland 5800 agrarische voorlichters in overheidsdienst of wel 1 voorlichter per 255 bedrijven groter dan 1 ha; in Nederland waren er in dat jaar 1500 voorlichters in overheidsdienst of 1 voorlichter per 156 bedrijven > 1 ha. Volgens een publikatie van de E.P.A. (O.E.E.C.) 2) is in de periode 1957 tot 1959 het aantal personen in de landbouwvoorlichting werkzaam, in West-Duitsland toegenomen terwijl hiervan in Nederland geen sprake was.

b. Onderwijs

Een aanwijzing voor de mate waarin in West-Duitsland en Nederland landbouwonderwijs wordt gevolgd, vormt het aantal leerlingen van landbouwvakscholen in verhouding tot het aantal landbouwbedrijven (tabel 20).

Tabel 20

AANTAL LEERLINGEN AAN LANDBOUWVAKSCHOLEN IN VERHOUDING TOT HET AANTAL LANDBOUWBEDRIJVEN IN 1962/63

	Aantal leerlingen aan vakscholen	Aantal bedr. > 5 ha	Aantal leerlingen per 100 bedr.
West-Duitsland	23859	760200	3 ²⁾
Nederland	23995	140786	17 ²⁾

1) Bronnen: Landbouwcijfers L.E.I.

Statistisches Jahrbuch über Ernährung Landwirtschaft und Forsten.

2) De cursusduur is in Nederland gemiddeld bijna tweemaal zo lang als in West-Duitsland. Het aantal personen dat in een bepaald jaar een diploma behaalt ligt voor West-Duitsland in vergelijking met Nederland dus gunstiger dan dit cijfer suggereert.

1) B. Oury: "L'agriculture en seuil du marché commun", Paris 1959.

2) E.P.A./O.E.E.C.: "Agricultural advisory services in Europe and North America"(1961).

Het blijkt dat in Nederland in verhouding meer landbouwwakonderwijs wordt gevolgd dan in de Bondsrepubliek. Sedert het einde van de jaren vijftig loopt in West-Duitsland de belangstelling voor landbouwonderwijs sterk terug. Vooral het cursusonderwijs en in iets mindere mate het vakschoolonderwijs ondervindt een sterk verminderde belangstelling. Het agrarische hoger onderwijs daarentegen telt een toenemend aantal studenten. Nederland geeft een ongeveer gelijke ontwikkeling te zien, zij het dat de belangstelling voor hoger en middelbaar landbouwonderwijs vrij constant blijft en het lager landbouwonderwijs in minder sterke mate afneemt dan het vakonderwijs in West-Duitsland 1).

c. Het onderzoek in de landbouw

Het onderzoek in de landbouw is in West-Duitsland zeer nauw verbonden aan het onderwijs. Van oudsher is het agrarische onderzoek geconcentreerd bij de universiteiten. Het onderwijs ressorteert onder de "Länder" en derhalve ook dit onderzoek. Er is dan ook geen centrale instelling die het onderzoek aan de universiteiten coördineert. Wel draagt de Bondsregering bij in de kosten.

Er zijn echter ook enige onderzoekinstellingen die onder de Bondsregering ressorteren. Evenals de onderzoekinstellingen van de "Länder" zijn ook deze Bondsinstellingen de laatste jaren sterk in aantal toegenomen. In 1963 waren er in totaal 359 instellingen, die zich met het onderzoek t.b.v. de Westduitse landbouw bezighielden.

Tabel 21

ONDERZOEKINSTELLINGEN TEN BEHOEVE VAN DE WESTDUITSE LANDBOUW 1)

	Aantal
Onderzoeksinstituten en centra van het Bondsministerie van Voeding, Landbouw en Bosbouw	54
Instituten van de diverse faculteiten van hoger onderwijs, ressorterend onder de Länder	224
Onderzoeksinstituten (instituten en proefstations) direct onder de Länder ressorterend	63
Max Planck instituten 2)	5
Overige instituten	13
Totaal	359

- 1) De gegevens van dit overzicht, evenals de overige gegevens over de organisatie van het onderzoek zijn ontleend aan de E.E.G.-publikatie. "De organisatie van het landbouwkundig onderzoek in de landen van de E.E.G.". Serie landbouwstudies No. 9, Brussel 1963.
- 2) De Max Planck-Gesellschaft is een onderzoekinstelling die zich vooral richt op de natuurwetenschappen. Enkele instituten daarvan zijn speciaal op de landbouw gericht. De Gesellschaft wordt gefinancierd door Bund, Länder en bedrijfsleven.

1) Zie voor West-Duitsland: "Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten".
Zie voor Nederland: "Landbouwcijfers L.E.I."

In Nederland zijn 115 instellingen op het gebied van het landbouwkundige onderzoek werkzaam, nl. 108 overheidsinstellingen, waarvan de meeste onder het Ministerie van Landbouw ressorteren, 2 semi-overheidsinstellingen en 5 particuliere instituten.

§ 13. De kredietverlening aan de landbouw 1)

In West-Duitsland geschiedt evenals in Nederland de financiering van het bedrijf voor ca. 80% uit eigen middelen. In de kredietbehoefte wordt voor een belangrijk deel voorzien door leningen van familieleden. Voor de nog resterende kredietbehoefte moet een beroep gedaan worden op de kredietverlenende instellingen.

De volgende onderscheiding kan t.a.v. de kredietverlening worden gemaakt.

1. Overwegend lang en middellang krediet wordt verleend door de z.g. "Realkredietinstitute" 2) zoals Landschafte, Landesbanken en hypotheekbanken. In Nederland wordt lang krediet behalve door boerenleenbanken ook door instellingen verstrekt die niet gespecialiseerd zijn op agrarische kredietverlening zoals institutionele beleggers en hypotheekbanken.

2. Kort en middellang krediet wordt verleend door de "Sparkassen" en de boerenleenbanken.

De ca. 850 Sparkassen met een groot aantal filialen zijn verenigd in 11 "Giro-zentralen" 3). Het overkoepelend orgaan is de "Deutsche Sparkassen und Girozentrale". Ook de boerenleenbanken zijn volgens dit 3-Stufen-systeem georganiseerd. De 11.000 banken zijn verenigd in 11 centrale banken met als overkoepelend orgaan de "Deutsche Genossenschaftskasse" in Frankfort. Beide organisaties zijn sterk gedecentraliseerd, waardoor er persoonlijk contact met de kredietnemer mogelijk is. De boerenleenbanken zijn bovendien dikwijls tevens handelsvereniging. Dit heeft invloed op de organisatie en op de kredietverlening (zekerheidsrechten op basis van leveringen). Als zekerheid gelden: hypotheek, borgtocht en eigendomsoverdracht tot zekerheid.

De Nederlandse boerenleenbanken zijn evenals de Westduitse coöperatief georganiseerd; daarentegen zijn zij geen handelsverenigingen en is een groot deel van de totaal verleende kredieten lang krediet.

3. Bijzondere kredieten worden verleend door speciale instellingen zoals de "Pachtbanken" (kort en middellang krediet), "Landmaschinen Finanzierungsgesellschaft" (kort en middellang krediet), "Getreidekreditbank A.G." (kort krediet) en de "Deutsche Siedlungsbank" (middellang en lang krediet). Laatstgenoemde bank is de vluchtelingen uit

1) Bronnen: W.M.N. van den Wildenberg: "Het landbouwkrediet in de Euro-markt" in "Economie" jan. 1960; "Principales Conditions de Production de l'Agriculture des Pays-membres de la C.E.E.". Direction Générale de l'Agriculture, Bruxelles 1960; A. Nieschulz und H.J. Müller: "Die Kreditlage der Landwirtschaft im Bundesgebiet" in Berichte über Landwirtschaft Dez. 1964.

2) Realkredit - in tegenstelling tot Personalkredit - is krediet tegen onderpand.

3) De Girocentralen verlenen tevens lang krediet.

het oosten behulpzaam bij het stichten van een landbouwbedrijf. In Nederland zijn deze speciale banken voor de landbouw van minder betekenis (grondkapitaalbank en de boerenhypotheekbank).

Daar de rentestand in West-Duitsland steeds - althans tot 1963 - aanzienlijk hoger is geweest (nl. ca. 3% hoger) dan in Nederland en men in West-Duitsland de mening is toegedaan dat de relatief hoge rentevoet geen belemmering mag zijn voor de noodzakelijk geachte investeringen in land- en tuinbouw, worden in dit land op grote schaal rentesubsidies verleend. Het belang van de huidige rentesubsidie blijkt uit de mededeling (Grüner Plan 1964) dat de rentevoet voor leningen ten behoeve van de landbouw teruggebracht is tot ongeveer 3% voor zover de leningen afgesloten worden ter rationalisatie van de bedrijfsvoering.

De gemiddelde stand in 1962/63 van het totaal door de landbouw opgenomen krediet was D.M. 15,1 mld. De gemiddelde rente bedroeg 5,4%, waarbij rekening is gehouden met de subsidies.

Van het krediet dat opgenomen is door bedrijven van meer dan 5 ha oppervlakte cultuurgrond was 36% kort krediet, 34% lang en 22% middellang; de overige 8% bestaat uit renten en uitkoopbedragen bij opvolging. Bij de grote bedrijven is het vreemd kapitaal per ha cultuurgrond in het algemeen groter dan bij de kleine bedrijven. Bij een onderscheiding naar bedrijfstype wordt het meeste krediet opgenomen door de hakvruchten verbouwende bedrijven, gevolgd door de graan verbouwende bedrijven. De veebedrijven nemen het minste krediet per ha op.

§ 14. De organisatie van de landbouw in West-Duitsland 1)

Het federale systeem in het bestuur van de Duitse Bondsrepubliek komt ook tot uiting in de landbouworganisaties. De landelijk overkoepelende organen van de verschillende organisaties verenigen dikwijls een reeks zeer zelfstandige organisaties in de verschillende "Länder". De voornaamste organisaties op landbouwgebied zijn:

1. "Deutsche Bauernverband"

In 1946 kwam de vereniging tot stand van 15 regionale "Bauernverbänden", waarbij deze laatste een grote zelfstandigheid behielden. Het totaalaantal leden is meer dan 1 miljoen, meer dan de helft van het totaalaantal bedrijven. Het lidmaatschap is vrijwillig; de contributie wordt gewoonlijk geheven op basis van de oppervlakte van het bedrijf of de "Einheitswert". In sommige regionale organisaties kunnen ook landarbeiders lid zijn. Alle organisaties onderhouden nauwe relaties met de vakbonden voor landarbeiders.

Het bestuur wordt gevormd door een presidium, waarvan E. Rehwinkel president is. De ledenvergadering, een vergadering van gedelegeerden, bepaalt de richtlijnen voor het beleid. Daar geen politieke of confessionele binding bestaat is de aanhang van het Bauernverband en zijn invloed zeer groot.

1) De voor deze paragraaf gebruikte bronnen zijn:

H. Krohm und G. Schmitt: "Agrarpolitik für Europa" Hannover 1962.

"Das landwirtschaftliche Organisationswesen der Bundesrepublik Deutschland" Bad Godesberg 1962.

"Spiegel der West-Deutsche Landwirtschaft" Bad Godesberg 1960.

"Agrarische analyse van West-Duitsland" Min.v. L., V. en V.

"Jahrbuch des Deutschen Raiffeisenverbandes e.V. 1963".

De werkzaamheden zijn veelzijdig. In de onderbouw speelt de vak- en culturele ontwikkeling een belangrijke rol. De marktordeningswetten van het begin van de jaren vijftig zijn sterk gestimuleerd door het Bauernverband evenals enige andere regionale en landelijke marktorganisaties. Het Bauernverband heeft bijzondere aandacht voor speciale teelten en de veredelingssector daar deze van bijzonder belang zijn voor de kleinere familiebedrijven. Door bemoeienis van het Bauernverband is ook de landbouwwet van 5 september 1955 tot stand gekomen op grond waarvan jaarlijks het "Grüner Bericht" en "Grüner Plan" uitgegeven worden. Onlangs is een voorstel ingediend voor een z.g. "Marktstrukturgesetz". Verder heeft men aandacht voor de vluchtelingen, pachtverhoudingen, belastingen enz. De eenmaal per twee jaar plaatshebbende "Deutsche Bauerntag" heeft veel belangstelling. Activiteiten worden ontplooid op gebied van pers, radio en televisie. Zelf geeft het Bauernverband eens per veertien dagen het blad "Deutsche Bauern-Korrespondenz" uit.

2. "Deutsche Raiffeisenverband"

Het "Deutsche Raiffeisenverband" is een overkoepelend orgaan van het coöperatiewezen in West-Duitsland. Eind 1963 waren 21.734 coöperaties aangesloten. Deze zijn onder te verdelen in drie groepen:

- a. kredietinstellingen (10297). De meeste hiervan (8618) zijn tevens aan- en/of verkoopvereniging;
- b. "Warengenossenschaften" (8695). Hieronder vallen aan- en verkoopcoöperaties (2163); zuivelfabrieken (5035); verwerkingscoöperaties van vee (262), druiven (538) e.a.;
- c. "Betriebsgenossenschaften" (2659). Dit zijn coöperaties welke produktiemiddelen beheren. Hieronder vallen werktuigcoöperaties (751) en coöperatieve koelhuizen (477).

Zowel door overkoepelende organisaties als door verschillende coöperaties wordt ook bedrijfsvoorlichting gegeven. Bovendien is het Deutsche Raiffeisenverband actief op het gebied van onderwijs. In de organisatie heeft een toenemende concentratie plaats. Het ledental (eind 1963: 4,4 mln.) neemt jaarlijks toe, terwijl het totaal aantal coöperaties jaarlijks afneemt. Veel boeren zijn lid van meer dan een coöperatie.

3. "Landwirtschaftskammern"

De "Landwirtschaftskammern" zijn publiekrechtelijke instellingen. Hun positie en taak zijn voor de afzonderlijke "Länder" niet gelijk, maar komen in grote trekken wel overeen. Zij zijn verenigd in het "Verband der Landwirtschaftskammern" te Bonn. Het voornaamste bestuursorgaan van de "Landwirtschaftskammer" is de hoofdraad, gekozen uit de leden, dus praktische landbouwers en vertegenwoordigers van werknemers. Daar worden door keuze aan toegevoegd, personen die zich voor de landbouw verdienstelijk hebben gemaakt, b.v. vertegenwoordigers van de landbouwwetenschap en van bijzondere produktierichtingen (b.v. tuinbouw, wijnbouw).

De inkomsten worden verkregen uit verrichte diensten, staatssubsidies en heffingen van de bedrijven.

De taak is zeer ruim: bevordering van alle takken van agrarische produktie. Hiertoe zijn verschillende afdelingen opgericht: rechtsafdeling (o.a. voor pacht en grondzaken), een afdeling voor "Volks- und Betriebswirtschaft" (boekhoudgegevens hierdoor verzameld zijn de grondslag van voorlichting en het "Grüner Bericht"), een afdeling voor landbouwonderwijs, ontwikkeling en voorlichting en afdelingen voor diverse speciale produkten.

4. "Deutsche Landwirtschafts Gesellschaft"

Het "Deutsche Landwirtschafts Gesellschaft" (DLG) is vooral op de praktische zijde van de landbouw ingesteld: praktijkproeven op gebied van werktuigen, zaadselectie en veehouderij; rundveestamboek; bevordering van kwaliteit en afzet; organisatie van tentoonstellingen. Het "Gesellschaft" is een particuliere instelling, zowel politiek als financieel onafhankelijk.

Behalve de vier genoemde is er een reeks van meer specifieke organisaties zoals: "Deutscher Landfrauenverband, Bund der Deutschen Landjugend, Bauernverband des Vertriebenen, Verband Deutscher Diplomlandwirte enz.

HOOFDSTUK III

ONTWIKKELING VAN ENIGE FACTOREN DIE VAN INVLOED ZIJN OP DE CONCURRENTIE- POSITIE VAN DE WESTDUITSE LANDBOUW TEN OPZICHTE VAN DE NEDERLANDSE

§ 1. I n l e i d i n g

De ontwikkelingen, geschetst in het vorige hoofdstuk, geven geen aanleiding tot conclusies betreffende de concurrentiekracht van de beide landen. Om iets te kunnen zeggen over hun concurrentiepositie zouden wij moeten kunnen beschikken over reeksen kostprijsvergelijkingen 1). Omdat een vergelijking op die basis moeilijkheden oplevert van methodologische en theoretische, maar vooral van praktische aard wordt hier getracht het probleem van het meten van de ontwikkelingen in de concurrentieverhouding te benaderen door middel van macro-economische reeksen. Hierbij wordt aangenomen dat de structuur van beide landen in redelijke mate vergelijkbaar is.

Indien het probleem op langere termijn wordt gezien en zich geen belangrijke veranderingen voordoen in concurrentievervalsende maatregelen, kan men stellen dat de veranderingen in de concurrentieverhouding tussen twee groepen producenten bepaald worden door de veranderingen in de prijzen waartegen de producenten hun produkten hebben aangeboden. Dit geldt alleen indien de ontwikkeling van de prijzen gezien mag worden als de ontwikkeling van de produktiekosten per eenheid. Voor de landbouw lijkt het aanvaardbaar te veronderstellen dat de prijsontwikkeling op langere termijn de uitdrukking is van de ontwikkeling van de kostprijzen, omdat in het algemeen enerzijds het aanbodsoverschot van vele landbouwprodukten een uitlopen boven de kostprijzen verhindert, anderzijds de overheidspolitiek erop gericht is de prijzen niet zover te laten dalen dat de kosten - inclusief een redelijke beloning voor de arbeid - niet gedekt zouden worden.

Nadat op grond van het voorgaande is aangenomen dat de ontwikkeling in de concurrentieverhoudingen weergegeven wordt door de ontwikkeling van de prijzen van de agrarische produkten, rijst de vraag welke de determinanten zijn van deze prijsontwikkeling. Hier is aangenomen dat de prijzen van de produkten bepaald worden door de produktiviteit, de prijzen van de non-factor-inputs en die van de factor-inputs. Van de factor-inputs is de belangrijkste component de beloning voor arbeid en ondernemersactiviteit.

In de volgende paragrafen zullen achtereenvolgens ter sprake komen:

- a. de prijsontwikkeling van de eindprodukten als maatstaf voor de ontwikkeling van de concurrentiepositie;
- b. de ontwikkeling van de netto-toegevoegde waarde (marktprijzen) tegen constante prijzen per eenheid arbeid als benadering van de produktiviteit;

1) In bijlagen 9 en 10 zijn enkele voorbeelden opgenomen van Westduitse kostprijsberekeningen. Zij zijn gebaseerd op normen. De in Nederland gehanteerde kostprijzen zijn berekend met behulp van waarnemingen op groepen representatief geachte bedrijven.

- c. de prijsontwikkeling van de non-factor-inputs;
- d. de ontwikkeling van de netto-toegevoegde waarde tegen marktprijzen per eenheid arbeid als benadering van de prijzen van de factor-inputs en het agrarische inkomen;
- e. in een slotparagraaf wordt ingegaan op de verschillen in inkomen voor verschillende bedrijfstypen en grootteklassen.

Er is in dit hoofdstuk gewerkt met netto-toegevoegde waarde tegen marktprijzen omdat voor West-Duitsland de subsidiebedragen niet gegeven waren. Hierop wordt nog nader ingegaan.

Daar het hier gaat om een vergelijking van de ontwikkeling in beide landen worden in de volgende paragrafen steeds de indexcijfers gegeven van de verhoudingen tussen de bepaalde grootheden van beide landen. De grafieken geven de ontwikkeling in de verhoudingscijfers weer.

Ter verduidelijking kan het volgende fictieve getallenvoorbeeld dienen.

Jaar	Absolute cijfers		Verhoudingscijfers W.-Dld./Ned.	Index van de verhoudings- cijfers (jaar 1 = 100)
	W.-Dld.	Ned.		
1	2	4	0,5	100
2	4	6	0,67	134
3	6	8	0,75	150

De in dit hoofdstuk gebruikte cijfers zijn overgenomen uit de landbouwstatistiek van de E.E.G. 1964 No. 3.

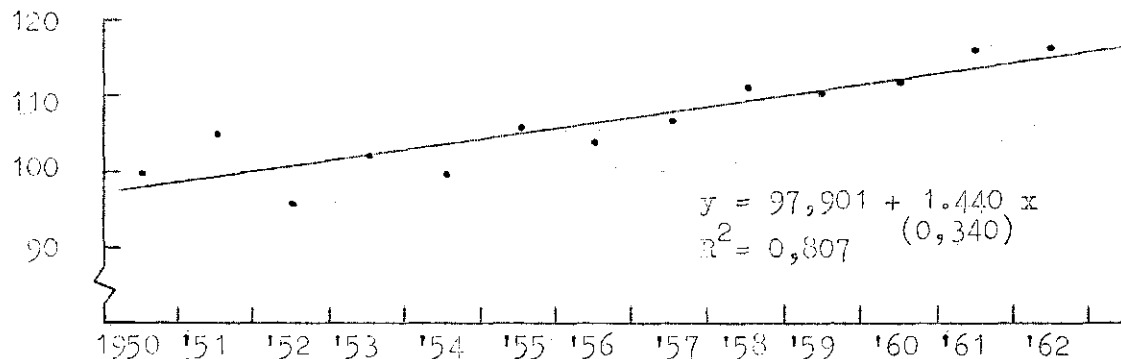
§ 2. De prijsontwikkeling van de eindprodukten als maatstaf voor de concurrentiekracht

In grafiek 15 is de prijsontwikkeling weergegeven van de eindprodukten. Onder de in § 1 gemaakte veronderstellingen kan men deze ontwikkeling zien als een ontwikkeling in de concurrentiepositie van de landbouw in West-Duitsland ten opzichte van Nederland.

Grafiek 15

ONTWIKKELING IN DE VERHOUDING VAN DE PRIJZEN VAN DE BRUTOPRODUKTIE IN WEST-DUITSLAND EN NEDERLAND

W.-Dld./
Nederland

Uit de grafiek blijkt dat het verhoudingscijfer met 17% is toegenomen. De Westduitse prijzen zijn dus belangrijk sterker gestegen dan de Nederlandse en de Westduitse concurrentiekracht ten opzichte van de Nederlandse dienovereenkomstig gedaald.

Wel dient hierbij te worden opgemerkt dat de ontwikkeling van het Nederlandse prijsniveau van landbouwprodukten niet ten volle de ontwikkeling van de kosten per eenheid weerspiegelt, omdat in Nederland het garantiebeleid, met name voor melk, voor een deel buiten de markt om werd (en wordt) gevoerd, namelijk door middel van subsidies. Deze producentensubsidies, die eerst in de loop van de periode 1950-1962 zijn ingesteld, hebben het marktprijsniveau van landbouwprodukten in Nederland minder sterk doen stijgen dan uit een oogpunt van kostenstijgingen noodzakelijk zou zijn geweest. In Duitsland worden of zijn eveneens subsidies verleend, die ten dele kostenverlagend werkten (subsidies op kunstmest en dieselolie; rentesubsidies), ten dele opbrengstverhogend (kwaliteitspremie op melk; toeslag op eieren). Het is moeilijk de invloed van deze subsidies (met name die in Duitsland) op onze vergelijking te kwantificeren. Onze indruk is dat per saldo de relatieve betekenis van deze kostenverlagende of prijsverhogende subsidies in Nederland groter is dan in Duitsland. Dat wil dus zeggen dat de relatieve achteruitgang van de Duitse concurrentiepositie iets minder groot is dan uit de vergelijking van de marktprijsniveaus in grafiek 15 zou blijken. Ook in de vergelijking van de produktiviteit en van de prijzen van kostenfactoren (met name arbeid) zijn de subsidies buiten beschouwing gebleven.

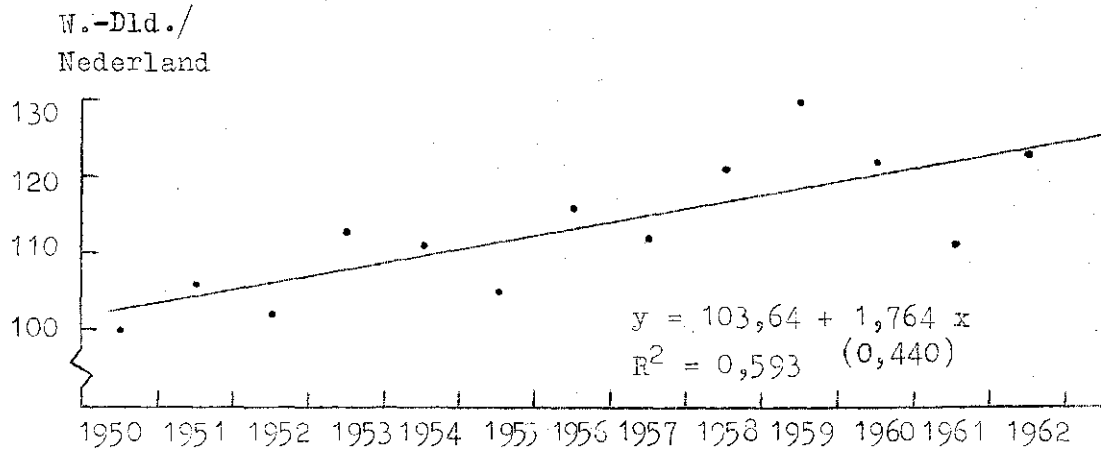
De prijsontwikkeling kan men zien als de resultante van produktiviteitsveranderingen enerzijds en ontwikkelingen in de prijzen van non-factor- en factor-inputs anderzijds. Produktiviteitsstijging geeft de mogelijkheid c.p. van een prijsdaling, prijsstijging van de inputs leidt c.p. tot een prijsstijging van de eindprodukten. Deze factoren zullen achtereenvolgens nagegaan worden.

§ 3. De ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit en de prijsontwikkeling van de non-factor-inputs en de factor-inputs

De in hoofdstuk II geconstateerde ontwikkelingen met betrekking tot de structuur, fysieke opbrengsten, mechanisatie en vooral de hoeveelheid arbeid wekken reeds het vermoeden van een sterkere ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit in West-Duitsland dan in Nederland. In grafiek 16 is het verschil in ontwikkeling gekwantificeerd. Het verhoudingscijfer is met ongeveer 21% toegenomen, dat wil dus zeggen dat in de periode 1950-1962 de netto-arbeidsproductiviteit in de Duitse landbouw 21% sneller is gestegen dan in de Nederlandse landbouw.

Grafiek 16

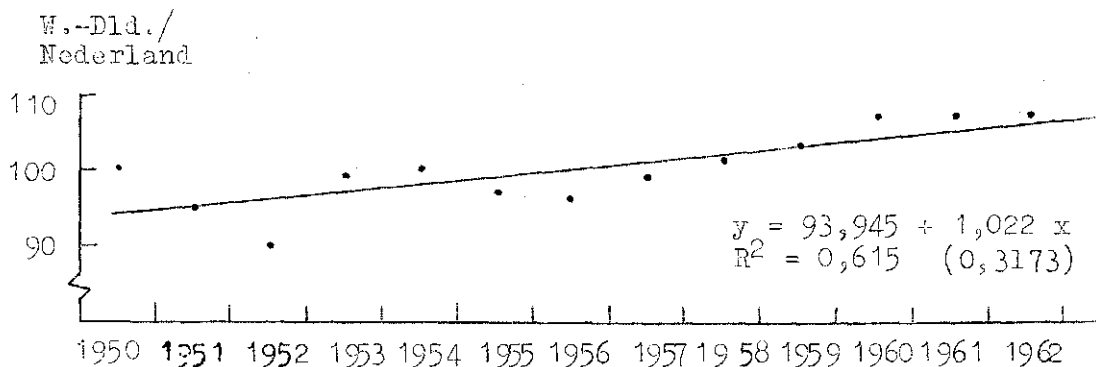
ONTWIKKELING IN DE VERHOUDING VAN DE WESTDUITSE EN DE NEDERLANDSE
NETTO-TOEGEVOEGDE WAARDE LANDBOUW (MARKETPRIJZEN) IN CONSTATTE
PRIJZEN PER EENHEID ARBEID

Ondanks deze voorsprong in Duitsland op het punt van de produktiviteit is toch uit de relatieve prijsontwikkeling van de eindprodukten in beide landen gebleken (§ 2) dat Nederland uit concurrentie-oogpunt sterker is komen te staan. Dit laatste kan alleen verklaard worden uit een ongunstige ontwikkeling in de prijzen van de produktiefactoren in Duitsland, die het gunstige effect van de produktiviteit meer dan neutraliseert.

Grafiek 17

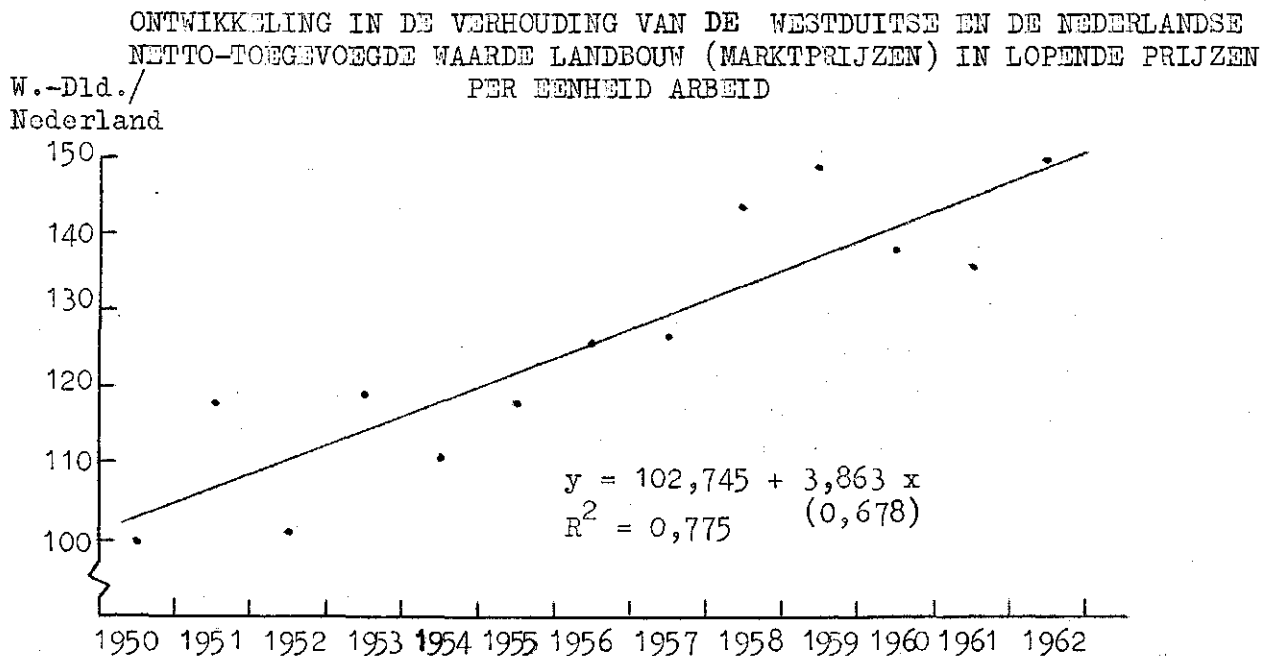
ONTWIKKELING IN DE VERHOUDING VAN DE PRIJZEN VAN DE NON-FACTOR-
INPUT IN WEST-DUITSLAND EN NEDERLAND

Blijkens grafiek 17 zijn de prijzen van aangekochte grondstoffen en diensten (non-factor-input) in Duitsland ongeveer 12% gestegen ten opzichte van de overeenkomstige prijzen in Nederland. Deze factor speelt overigens in het totaal van de produktiekosten en daarmee in de concurrentiepositie kwantitatief een minder belangrijke rol dan de prijzen van de factor-input.

Als maatstaf voor de prijsontwikkeling van de factor-input hebben wij genomen de ontwikkeling van de netto-toegevoegde waarde (marktprijzen) per eenheid arbeid. De stijging in dit verhoudingscijfer is bijzonder groot, nl. 46%. De prijs van de arbeid (die het overgrote deel vormt van de factor-input) is met andere woorden in de Duitse landbouw nog veel sterker gestegen dan in de Nederlandse landbouw (grafiek 18).

Grafiek 18

Het absolute niveau ligt naar alle waarschijnlijkheid in West-Duitsland toch nog lager dan in Nederland. In 1950 was de toegevoegde waarde per hoofd in West-Duitsland 50% van die in Nederland, in 1962 was dit percentage bijna 75, dus nog steeds een belangrijk verschil. De niveaucijfers kan men slechts als een grove indicatie zien in verband met koopkrachtverschillen, verschillen in arbeidsmeting e.d.

Uit het voorgaande moeten wij dus constateren, dat de Duitse landbouw ondanks zijn grote technische prestatie in economisch opzicht ten opzichte van de Nederlandse zwakker is komen te staan omdat de prijzen van de produktiemiddelen - i.c. van de arbeid - veel sneller zijn gestegen dan in Nederland.

Het verschil in ontwikkeling van de prijzen van eindprodukten tussen Duitsland en Nederland kon zich voordoen omdat beide landen een eigen markt- en prijspolitiek voor landbouwprodukten voerden.

Voor de toekomst moeten wij rekenen met een toenemende integratie van de prijsvorming en dus een toenemende egalisering van de prijzen in E.E.G.-verband. Onder die omstandigheden zal de produktiviteitsontwikkeling van steeds groter belang worden voor de relatieve concurrentiepositie. Tegen deze achtergrond bezien kan de sterke arbeidsproduktiviteitsstijging in Duitsland in het verleden (belangrijk sterker dan in Nederland) een aanwijzing zijn, dat de afzet van Nederlandse agrarische produkten op de Euromarkt de concurrentie met produkten van de Duitse landbouw geleidelijk zwaarder zal vallen. Een belangrijke factor - die moeilijk valt te begroten - blijven overigens de inkomens, waardoor de Duitse boer enerzijds en zijn Nederlandse collega anderzijds in de toekomst nog bereid zullen zijn boer te blijven of te worden. Aan de opbrengstzijde mogen de prijsverschillen ten gevolge van de marktintegratie dan grotendeels verdwijnen, de ontwikkeling van de subjectieve prijs die de agrarische ondernemers in de verschillende gebieden van de E.E.G. aan hun eigen arbeid toekennen, zal door de Euromarkt zeker niet geuniformeerd worden.

§ 4. H e t a r b e i d s i n k o m e n i n d e W e s t d u i t s e l a n d b o u w

In de vorige paragrafen van dit hoofdstuk is de ontwikkeling nagegaan van het inkomen dat verdiend is in de sector landbouw. Het arbeidsinkomen (betaalde en berekende lonen + winst) vormt hiervan een belangrijk deel. In deze paragraaf wordt getracht een beeld te geven van de belangrijke verschillen in arbeidsinkomen per hoofd, zowel regionaal als per bedrijfstype.

De ontwikkeling van het arbeidsinkomen per man is in tabel 22 tot uitdrukking gebracht.

ARBEIDSINKOMEN 1) IN D.M. PER V.A.K. IN DE WESTDUITSE LANDBOUW Tabel 22

	Noordwest-Duitsland bedrijfs grootte			Zuid-Duitsland bedrijfs grootte			Prijsindex- kosten van levens- onderhoud (1958=100)
	< 20 ha	20-50 ha	> 50 ha	< 20 ha	20-50 ha	> 50 ha	
1957-58	3416	4226	4920	2993	3490	3848	100
1958-59	3744	4448	5204	3324	3910	4635	100
1959-60	3694	4514	5180	3499	4563	5447	102
1960-61	4423	5134	6026	3960	5101	6022	104
1961-62	4477	4848	5557	3727	4495	5207	107
1962-63	5534	6296	6368	4518	5676	7167	.

1) Het "Arbeitseinkommen" omvat alle betaalde + berekende lonen + winst.

Bron: "Grüner Bericht".

Sinds 1957/58 vertoont zowel het nominale als het reële inkomen per man zowel in Noordwest-Duitsland als in Zuid-Duitsland een continu stijgende tendentie. Alleen in 1961/62 was het inkomen per man in beide delen van Duitsland geringer dan in het voorafgaande jaar, een jaar dat reeds in de vorige hoofdstukken een relatief slecht jaar voor de Westduitse landbouw bleek te zijn.

Het arbeidsinkomen is in Noordwest-Duitsland over het algemeen hoger dan in Zuid-Duitsland. Voor bedrijven groter dan 50 ha is deze tendentie echter niet aanwezig. In enkele jaren is het inkomen per man op de Zuidduitse grootbedrijven hoger dan op de grote bedrijven in Noordwest-Duitsland.

Uit de tabel blijkt tevens dat, naarmate het bedrijf groter is, het inkomen per man ook hoger is. De grotere bedrijven in West-Duitsland werken dus blijkbaar doelmatiger.

Hoewel het inkomen in de Westduitse landbouw dus in het algemeen stijgt, is de hoogte van het inkomen op de kleine bedrijven - kleiner dan 10 ha - echter nog zeer gering. Er zijn in deze groep nl. bedrijfjes waar thans het inkomen per arbeidskracht nog geen D.M. 4000 bedraagt.

Tabel 23

ARBEIDSINKOMEN 1) IN D.M. PER V.A.K. OP BEDRIJVEN VAN VERSCHILLEND TYPE
IN 1962/63

	Noordwest-Duitsland				Zuid-Duitsland			
	< 10ha	10-20ha	20-50ha	> 50ha	< 10ha	10-20ha	20-50ha	> 50ha
Bedrijven met overwegend:								
hakvruchten	7348	6494	7462	8972	5215	5552	7868	.
graan	4537	4974	6221	6412	3562	4401	5649	7518
voedergewassen	3992	5013	5343	5047	4431	5200	4527	4949

1) Betaalde lonen + berekende lonen + winst.

Bron: "Grüner Bericht".

Uit tabel 23 blijkt dat het inkomen op bedrijven waar hakvruchten een belangrijke plaats in het bouwplan innemen, in het algemeen het hoogste is. De graanbedrijven komen gemiddeld op de tweede plaats. Dit geldt echter niet voor de kleinere bedrijven (< 20 ha), waarvan de resultaten veelal achterblijven bij die van bedrijven met hoofdzakelijk veeteelt. Deze laatste hebben in het algemeen het geringste arbeidsinkomen per man.

HOOFDSTUK IV

PRODUKTIE EN VERBRUIK

§ 1. P r o d u k t i e

a. Hoeveelheden

De totale produktie van landbouwprodukten is in West-Duitsland sterk toegenomen. Dit geldt vooral voor produkten van dierlijke oorsprong.

Ook de produktie van suikerbieten en granen is in die jaren sterk toegenomen. Er zijn in 1963 ongeveer evenveel aardappelen geproduceerd als aan het begin der jaren vijftig en de produktie van peulvruchten is zelfs belangrijk kleiner.

Tabel 24

TOTALE PRODUKTIE VAN ENIGE BELANGRIJKE LANDBOUWPRODUKTEN IN WEST-DUITSLAND

	Gem. 1950 t/m 1952	Gem. 1953t/m 1955	Gem. 1956t/m 1958	1959	1960	1961	1962	1963
A. Produkten van plantaardige oorsprong x 1000 ton								
Tarwe	2951	3150	3674	4522	4965	4038	4591	4851
Totaal broodgraan	6173	6948	7611	8610	9012	6700	7718	8271
Gerst	1639	2023	2409	2843	3221	2722	3744	3561
Haver en zommeng- graan	3125	3349	3196	2940	3275	2965	3722	3551
Voeder- en industrie- graan totaal	4783	5393	5622	5796	6516	5711	7509	7161
Totaal granen	10956	12341	13234	14406	15528	12411	15227	15431
Peulvruchten voor consumptie	22	16	10	6	12	12	15	11
Totaal aardappelen	25339	24729	25236	22708	24545	21504	25091	25801
Suikerbieten	7037	8790	9756	8169	12325	9253	9525	12491
Oliehoudende zaden	77	24	56	59	70	75	116	91
Groente	2392	2359	2324	1924	2472	2398	2228	2111
Fruit	2340	2436	2466	1789	4155	2348	2861	3481
B. Produkten van dierlijke oorsprong (gebroken jaren: 1950 = 1950/51 enz.) x 1000 ton								
Vleesproduktie geslacht gewicht excl. slachtvetten								
Vlees totaal	1943	2310	2588	2758	2850	3023	3244	3441
Rundvlees	512	649	731	815	836	881	990	1011
Kalfsvlees	92	98	92	93	93	91	111	111
Varkensvlees	1071	1267	1450	1502	1566	1683	1753	1811
Pluimveevlees	54	63	79	97	101	111	120	120
Melk	15476	17052	17675	18900	19530	20850	20587	21111
Eieren	287	330	371	425	458	493	540	540

1) Bron: "Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten 1963".

b. Prijzen

In tabel 25 worden prijsindices gegeven voor de voornaamste produktengroepen. In het algemeen is de prijsbeweging voor landbouwprodukten in opgaande lijn. Een sterke ontwikkeling met grote schommelingen van jaar tot jaar is te zien bij groente en aardappelen. Bij deze produktie is een negatief verband merkbaar tussen oogstresultaten en prijzen. De prijzen voor produkten van dierlijke oorsprong ontwikkelen zich gelijkmatiger dan de prijzen voor plantaardige produkten. Over het geheel zijn de eerste gedurende de laatste zeven jaar echter niet noemenswaard sterker gestegen dan de laatste.

Tabel 25

INDEX VAN TELERSPRIJZEN VAN LANDBOUWPRODUKTEN (1957/58-1958/59=100)

	1956 /57	1957 /58	1958 /59	1959 /60	1960 /61	1961 /62	1962 /63
Granen en peulvruchten	98	100	100	99	99	99	101
Consumptieaardappelen	86	87	113	138	86	125	113
Suikerbieten	93	100	100	100	100	100	100
Oliehoudende zaden en vezelplanten	102	100	100	88	88	88	88
Fruit	75	132	68	94	66	102	95
Groente	127	102	98	159	101	149	166
Slachtvee	99	95	105	104	105	104	102
Melk	96	102	98	100	98	102	106
Eieren	99	106	94	89	98	84	103
Totaal plantaardige produkten	101	103	97	108	89	106	107
Totaal dierlijke produkten	98	98	102	101	102	102	104
Totaal landbouwprodukten	98	100	100	103	98	103	105
Produktiemiddelen (excl. lonen)	97	98	102	104	105	108	112

§ 2. V e r b r u i k

a. Hoeveelheden

Uit tabel 26 blijkt een sterke stijging in het totale verbruik van dierlijke produkten. Een geringere stijging is aanwezig bij de suiker en granen - veroorzaakt door toenemend verbruik van industrie- en voedergranen - en een lichte daling bij de aardappelen.

TOTAALVERBRUIK¹⁾ VAN ENIGE BELANGRIJKE LANDBOUWPRODUKTEN IN WEST-DUITSLAND
(x 1000 ton)

	Gem. 1950/51 t/m 1952/53	Gem. 1953/54 t/m 1955/56	Gem. 1956/57 t/m 1958/59	1959 /60	1960 /61	1961 /62	1962 /63
Tarwe	4790	5219	5413	5543	5623	5800	5529
Rogge	3218	3376	3283	3478	3621	3285	3210
Broodgraan totaal	8007	8595	8696	9021	9244	9085	8739
Voedergr. + industriegr.	5818	6695	7758	8364	7862	8727	9235
Granen totaal	13812	15290	16455	17385	17106	17812	17974
Cons. peulvruchten	82	90	80	83	85	92	97
Aardappelen	20311	20007	20672	18467	20271	18459	20046
Suiker 2)	1305	1393	1565	1586	1695	1701	1760
Groente	2499	2586	2735	2551	3004	2986	2870
Vers fruit 3)	2521	2857	3016	2860	4783	3546	3832
Zuidvruchten	471	733	955	1244	1290	1371	1331
Vlees (zonder slachtvet)	2050	2478	2887	3174	3335	3572	3678
Waaronder:							
rundvlees	578	729	857	923	989	1050	1106
varkensvlees	1096	1302	1521	1619	1684	1778	1830
eetbare afvallen	144	189	216	243	245	257	264
pluimveevlees	91	83	133	217	245	315	293
vis	.	.	.	637	613	639	635
Melk en melkprodukten							
consumptiemelk	5760	6204	6073	6229	6117	6189	6210
gecondenseerde melk	126	201	267	396	379	428	454
vollemelkpoeder	17	24	35	42	44	48	48
ondermelkpoeder	11	29	56	89	77	95	121
kaas	195	214	232	243	254	256	262
Eieren en eierprod.	379	496	626	724	735	775	720
Totaal vetverbruik	1097	1273	1346	1389	1413	1448	1471
Waarvan:							
boter 4)	322	355	396	432	478	498	515
slachtvetten 5)	286	307	313	324	321	342	353
Plant. oliën en vetten + dierl. oliën ⁵⁾	547	678	707	710	700	697	696

1) Verbruik voor voeding, industriële verwerking en veevoeder,
na aftrek van oogstverliezen en zaaigoed.

2) Uitgedrukt in witsuiker.

3) Marktverliezen niet afgetrokken.

4) Produktgewicht.

5) Zuiver vet.

Bron: "Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und
Forsten 1963".

Het verbruik per hoofd (tabel 27) heeft zich uiteraard op dergelijke wijze ontwikkeld: een afnemende belangstelling voor broodgraan en aardappelen, een toenemende belangstelling voor produkten van dierlijke oorsprong. Consumptiemelk maakt hierop een uitzondering. Eén oorzaak van het gelijkgebleven - in Nederland zelfs afgenomen - verbruik van consumptiemelk is de groeiende interesse voor koffiemelk. Deze voorkeur voor tijd- en werkbeparende levensmiddelen blijkt ook uit de vrij constante cijfers voor verse groente en het stijgend verbruik van blikgroente

Tabel 27

VERBRUIK PER HOOFD IN KG PER JAAR VAN ENIGE BELANGRIJKE LANDBOUWPRODUKTEN IN
W.-DUITSLAND EN NEDERLAND

	Gemiddelde 1950/51 t/m 1952/53		Gemiddelde 1953/54 t/m 1955/56		Gemiddelde 1956/57 t/m 1958/59		1959/60		1960/61		1961/62		1962/63	
	W.D.	Ned.	W.D.	Ned.	W.D.	Ned.	W.D.	Ned.	W.D.	Ned.	W.D.	Ned.	W.D.	Ned.
oodgraan	94,7	91,2	91,1	85,6	85,3	80,4	79,4	77,9	77,3	75,0	74,8	76,4	73,7	76,8
rdappelen	178,0	84,8	160,5	99,3	148,0	89,0	133,0	93,8	132,0	100,0	130,0	95,1	127,0	95,2
iker	25,2	35,0	26,2	37,6	28,4	39,7	27,3	40,7	30,3	41,9	30,0	42,6	30,2	42,4
rse groenten (incl. maten)	45,3	56,3	45,4	54,7	46,7	54,9	42,1	51,5	48,8	52,5	47,9	53,5	46,6	52,1
rs fruit	47,6	36,8	52,4	37,3	54,0	31,8	49,0	27,7	81,3	35,1	59,3	28,0	54,6	30,8
idvruchten	8,8	9,4	13,4	13,2	17,1	17,0	21,4	20,1	21,9	21,1	23,1	23,3	22,1	22,8
nd en kalbfsvlees	13,1	15,1	15,7	17,2	17,7	17,0	18,1	17,5	19,2	18,7	19,9	19,8	20,7	22,4
rkensvlees	21,2	14,9	24,6	14,9	28,3	19,1	28,9	20,2	29,6	21,3	31,0	19,2	31,1	19,7
uimveevlees 1)	1,3	0,3	1,6	0,5	2,5	0,9	3,9	1,6	4,4	2,0	5,3	2,2	5,4	2,8
eren stuks 1)	101	117	165	152	197	185	223	201	231	198	233	205	227	213
s	6,9	9,1	7,0	8,0	6,8	6,9	6,9	6,3	6,6	6,7	6,9	5,4	6,7	5,1
lk	114,0	147,1	119,4	142,9	114,6	132,0	112,7	128,2	109,3	120,6	109,3	122,5	110,6	123,9
condenseerde melk	2,5	1,0	3,9	2,4	5,7	5,0	6,8	6,6	6,8	7,4	7,6	8,4	7,8	8,7
as (vet + mager)	5,3	5,2	5,9	6,0	6,5	7,0	6,8	6,8	7,0	7,7	7,2	7,6	7,6	8,0
ter	6,5	2,7	6,9	3,0	7,4	4,4	7,8	3,3	8,5	4,6	8,8	4,3	9,0	4,3
argarine 1)	10,8	17,2	12,4	18,8	12,1	19,6	11,3	20,3	10,7	19,9	10,0	19,6	9,7	19,6

Voor Nederland 1950/51 = 1950 enz.

on: G.E.C.D.

1

Een vergelijking tussen de consumptie per hoofd van West-Duitsland en Nederland leert dat de West-Duitsers belangrijk meer aardappelen, minder suiker, meer fruit en meer varkensvlees eten, iets minder melk drinken en ruim tweemaal zoveel boter gebruiken als de Nederlanders. Het margarineverbruik per hoofd in West-Duitsland is ongeveer de helft van dat in Nederland.

b. Prijzen

In het algemeen zijn de prijzen gedurende de laatste 6 jaar hoger geworden hetgeen blijkt uit tabel 28.

Tabel 28

PIJSSINDICES VAN KLEINHANDELSPRIJZEN IN WEST-DUITSLAND (1958=100) (gemiddeld arbeidersgezin)

	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Voeding	98,0	100	101,7	102,4	103,6	108,3
Brood	90,8	100	100,1	100,3	106,5	112,1
Suiker (werk)	98,3	100	100,3	100,0	99,6	99,1
Peulvruchten	108,1	100	105,5	104,4	102,9	104,1
Aardappelen	94,9	100	131,4	122,1	113,1	150,8
Groente	100,3	100	107,2	115,7	111,0	143,8
Fruit	.	100	72,8	81,3	72,9	86,7
Zuidvruchten	107,1	100	91,8	89,5	93,1	93,2
Melk	.	100	101,8	101,7	101,8	102,0
Boter	103,2	100	102,1	94,0	98,3	103,9
Margarine	100,0	100	101,5	102,2	102,2	102,2
Kaas	102,7	100	101,5	105,2	105,5	106,3
Eieren	99,4	100	90,8	91,4	93,4	88,7
Pluimvee	.	100	96,5	92,8	92,2	88,0
Verse vis	.	100	103,8	114,3	129,5	138,2
Vlees	99,3	100	109,7	110,0	113,4	115,4

Bron: "Statistisches Jahrbuch über Ernährung Landwirtschaft und Forsten"

Grote prijsschommelingen komen vooral voor bij de produkten, die in hoofdzaak uit de binnenlandse oogst komen. Een slecht oogstjaar gaat dan gepaard met hoge prijzen; b.v. aardappelen, groente en fruit.

IMPORT VAN LANDBOUWPRODUKTEN IN WEST-DUITSLAND IN 1000 TON EN HET AANDEEL VAN ENIGE LANDEN

VAN HERKOMST DAARIN

	1955/'56	1956/'57	1957/'58	1958/'59	1959/'60	1960/'61	1961/'62	1962/'63
	1000t: %	1000t: %	1000t: %	1000t: %	1000t: %	1000t: %	1000t: %	1000t: %
Tarwe en tarweprod. totaal	2554 100	3290 100	2623 100	2471 100	2209 100	2214 100	3520 100	1890 100
uit Nederland	2 0	2 0	2 0	1 0	2 0	9 0	7 0	4 0
Frankrijk	616 24	85 3	556 21	263 11	453 21	482 22	544 15	195 10
Canada	677 27	1090 33	983 37	926 37	752 34	905 41	1195 34	762 40
Voeder + inrl.-graan totaal	2213 100	2897 100	2416 100	2860 100	3369 100	2130 100	4456 100	2782 100
uit Nederland	55 2	30 1	91 4	72 3	221 7	65 3	142 3	129 5
Frankrijk	7 0	275 9	237 10	7 0	143 4	258 12	460 10	361 13
U.S.A.	518 23	629 22	296 12	857 30	1201 36	877 41	1439 32	1306 47
Suiker ¹⁾ totaal	149 100	584 100	178 100	146 100	170 100	89 100	141 100	169 100
uit Nederland	- -	4 1	- -	- -	1 1	0 0	0 0	0 0
Frankrijk	1 1	25 4	1 0	- -	18 11	25 28	26 18	56 33
Oost-Duitsland	51 34	0 0	50 28	29 20	43 25	38 43	43 30	36 21
Groente totaal	494 100	679 100	648 100	694 100	853 100	794 100	829 100	850 100
uit Nederland	183 37	227 33	240 37	269 39	311 36	324 41	368 44	385 45
Italië	215 44	301 44	282 44	273 39	286 34	243 31	217 26	236 28
V.A.R.	42 9	44 6	31 5	37 5	47 6	41 5	49 6	38 4
Vers fruit totaal	790 100	649 100	706 100	767 100	1149 100	878 100	1315 100	1115 100
uit Nederland	40 5	40 6	23 3	105 14	130 11	96 11	73 6	36 3
Italië	465 59	460 71	401 57	464 60	679 59	563 64	894 68	669 60
Argentinië	0 0	3 0	15 2	15 2	24 2	18 2	29 2	55 5
Rund + kalbsvlees ²⁾ totaal	136 100	167 100	114 100	151 100	157 100	180 100	215 100	184 100
uit Nederland	- -	0 0	1 1	1 1	3 2	7 4	12 6	6 3
Frankrijk	18 13	1 1	- -	- -	28 18	40 22	54 25	48 26
Denemarken	77 57	51 31	63 55	77 51	79 50	82 46	84 39	78 42
Varkensvlees totaal	48 100	83 100	61 100	102 100	119 100	127 100	100 100	71 100
uit Nederland	8 17	8 10	7 11	14 14	22 18	22 17	16 16	19 27
België	6 13	3 4	3 5	8 8	8 7	15 12	12 12	13 18
Denemarken	23 48	31 37	21 34	25 25	29 24	30 24	29 29	21 30
Puimvlees totaal	29 100	40 100	50 100	74 100	120 100	144 100	220 100	160 100
uit Nederland	16 55	22 55	26 52	32 43	41 34	50 35	58 26	55 34
Denemarken	3 10	5 13	6 12	14 19	22 18	30 21	39 18	32 20
U.S.A.	0 0	2 5	3 6	6 8	32 27	41 28	90 41	39 24
Eieren in schaal totaal	181 100	232 100	235 100	277 100	291 100	267 100	265 100	179 100
uit Nederland	94 52	118 51	123 52	143 52	159 55	150 56	165 62	116 65
België	1 1	7 3	5 2	6 2	6 2	13 5	16 6	16 9
Denemarken	53 29	63 27	64 27	74 27	61 21	42 16	35 13	20 11
Kaas ³⁾ totaal	68 100	78 100	89 100	102 100	96 100	105 100	112 100	120 100
uit Nederland	37 54	37 47	42 47	44 43	44 46	53 50	51 46	52 43
Frankrijk	0 0	1 1	0 0	1 1	2 2	4 4	6 5	12 10
Denemarken	25 37	31 40	38 43	43 42	39 41	36 34	39 35	39 33
Oliehoudende zaden totaal	1018 100	1117 100	1168 100	1230 100	1461 100	1434 100	1480 100	1577 100
uit Nederland	2 0	7 1	5 0	2 0	1 0	2 0	2 0	2 0
Frankrijk	0 0	1 0	2 0	0 0	0 0	1 0	1 0	2 0
U.S.A.	459 45	524 47	584 5	549 45	715 49	886 62	904 61	998 63
Potter totaal	27 100	47 100	28 100	2 100	44 100	8 100	37 100	33 100
uit Nederland	7 26	7 15	6 21	0 .	14 32	0 .	7 19	6 18
Frankrijk	0 0	1 2	1 4	- -	4 9	7 .	9 24	9 27
Denemarken	10 37	17 36	9 32	0 .	5 11	0 .	7 19	6 18
Plant. olieën en vetten tot.	247 100	266 100	238 100	232 100	271 100	244 100	224 100	227 100
uit Nederland	12 5	8 3	7 3	5 2	4 2	1 0	4 2	5 2
Frankrijk	0 0	0 0	0 0	0 0	3 1	3 1	4 2	5 2
Oost-Europa	3 1	3 1	3 1	4 2	14 5	29 12	41 18	48 21

1) In witsuiker 2) Incl. slachtvetten 3) Incl. kwark

Een uitzondering op de stijgende prijzen vormen slachtpluimvee en eieren. Grote schommelingen vertonen de prijzen van groente en fruit. Sterk wisselende oogstresultaten zijn hiervoor de voornaamste verklaring.

§ 3. Invoer

De belangrijkste agrarische importprodukten zijn gegeven in tabel 29. Tevens is in deze tabel vermeld welk gedeelte van een geïmporteerd produkt uit Nederland komt, welk gedeelte uit het voor West-Duitsland belangrijkste land binnen de E.E.G. komt afgezien van Nederland en welk gedeelte uit het voor West-Duitsland belangrijkste land buiten de E.E.G. komt.¹⁾ Uit de tabel kan derhalve een indruk worden verkregen, welke importprodukten in West-Duitsland belangrijk zijn voor de Nederlandse export en tevens welke landen daarbij de belangrijkste concurrenten voor Nederland zijn. Illustratief is bijvoorbeeld de import van pluimveevlees waarbij een sterk negatief verband te constateren is tussen de importen uit Nederland en de U.S.A.

De invoer van granen, hoewel sterk schommelend is steeds van groot belang. De invoer van voedergranen vertoont een stijgende tendentie. Het Nederlandse aandeel in de graanimport is zeer gering. Belangrijk is het Nederlandse aandeel in de import van eieren, groente, kaas, pluimveevlees, varkensvlees en boter. Van de beide laatste produkten zijn de totale geïmporteerde hoeveelheden niet groot en in de loop der jaren sterk verschillend van omvang. Hierdoor ontstaan grote schommelingen in het Nederlandse aandeel.

§ 4. Zelfvoorzieningsgraad

Een samenvattend overzicht van de verhouding tussen produktie, verbruik en invoer wordt gegeven in tabel 30 door middel van de zelfvoorzieningsgraad.

1) Voor pluimveevlees zijn twee landen buiten de E.E.G. genomen, omdat de invoer uit de E.E.G.-landen relatief onbelangrijk is in de beschouwde periode.

Tabel 30

ZELFVOORZIENINGSGRAAD VOOR ENIGE BELANGRIJKE LANDBOUWPRODUKTEN
(Binnenlandse produktie in % van het totaalverbruik)

	Gem. 1950/51 t/m 1952/53	Gem. 1953/54 t/m 1955/56	Gem. 1956/57 t/m 1958/59	1959 /60	1960 /61	1961 /62	1962 /63
Tarwe	56	51	63	70	75	76	74
Rogge	91	94	99	99	99	93	91
Broodgraan totaal	70	68	73	81	84	82	80
Voeder + ind.graaf	75	73 ²⁾	66	64	73	61	72
Granen totaal	72	70 ²⁾	70	73	79	72	76
Cons. peulvruchten	23	15	9	6	13	12	14
Aardappelen	100	99	99	97	98	97	99
Suiker 1)	69	87	83	87	90	89	86
Groente	86	82	77	68	74	72	64
Fruit	89	80	77	59	83	63	71
Zuidvruchten	-	-	-	-	-	-	-
Vlees (excl. slachtvetten)	94	93	89	86	85	84	87
w.o.:rundvlees	89	89	83	85	83	82	87
varkensvlees	97	96	95	93	93	94	96
eetb.afvallen	92	83	80	76	77	77	81
pluimveevlees	88	76	60	45	43	35	41
vis	86	79	73	67	58	54	53
Melk en melk- produkten							
Consumptiemelk	100	100	100	100	100	100	100
gecon.melk	99	100	100	99	98	98	99
vollemelkpoeder	96	77	60	62	68	65	71
taptemelk- poeder	100	98	94	84	96	95	95
kaas	77	72	63	63	61	59	57
Eieren en eier- produkten	72	64	56	56	59	60	71
Totaal vetverbruik	45	44	45	45	49	49	51
w.v.:boter	93	94	92	91	96	92	92
slachtvetten	73	78	86	84	85	86	89
Plantaardige oliën en vetten + dierl. vetten	7	6	5	5	5	5	7

1) Uitgedrukt in witsuiker.

2) Slechte kwaliteit binnenlandse oogst in 1954/55.

Bron: "Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten 1963".

In de behoefte aan aardappelen, varkensvlees, melk en boter kan West-Duitsland nagenoeg (meer dan 90%) zelf voorzien. De importbehoefte vertoont een dalende tendentie voor broodgranen en suiker. Bij voedergranen en rundvlees is geen duidelijke ontwikkeling aanwezig terwijl men een stijgende tendentie van de importbehoefte kan constateren bij vis, kaas en pluimveevlees. De recente stijging van de zelfvoorzieningsgraad voor eieren schijnt wel een definitief karakter te hebben, gezien de pogingen in Duitsland om de veredelingsproduktie te stimuleren.

HOOFDSTUK V

DE OVERHEIDSUITGAVEN T.B.V. DE LANDBOUW IN WEST-DUITSLAND

De overheidsuitgaven ten behoeve van de Westduitse landbouw komen tot uiting in de begroting van de Bond 1) - waarin ook de uitgaven van het z.g. "Grüne Plan" zijn opgenomen - in de begrotingen van de Länder en tenslotte in de begroting van het z.g. "Lastenausgleichsfonds". Dit fonds is destijds in het leven geroepen om de materiële verliezen als gevolg van de oorlog rechtvaardig over de bevolking te verdelen.

De totale uitgaven van de Bond voor 1964 worden begroot op D.M. 60,3 miljard. Hiervan is D.M. 4,2 miljard (= ca. 7%) 2) voor de landbouw bestemd.

Een specificatie van dit bedrag is gegeven in tabel 31.

Tabel 31

ONTWERPBEGROTING VAN LANDBOUW VAN DE BONDSREPUBLIEK (miljoen D.M.)

	1963	1964	
		bedrag	in % v.h. totaal
Algemene uitgaven x)	30	30	0,7
Steun t.b.v. de visserij	60	40	1,0
Onderwijs voorlichting en onderzoek	110	110	2,6
Structuurverbeteringen	2060	2130	50,6
Rationalisatie van de produktie en verbetering van de inkomenspositie	1500	1400	33,3
Marktordening	510	500	11,9
Totaal	4270	4210	100,0

x) Hoofdzakelijk kosten van het Bondsministerie van Landbouw (D.M. 23 mln.)

§ 1. Verbetering van de landbouwstructuur

Verbetering van de landbouwstructuur betreft o.m.: ruilverkaveling, de z.g. "Ländliche Siedlung", verbetering van de bedrijfsgroottestructuur, bevordering van noodzakelijk geachte afvloeiing en de daarmee samenhangende sociale maatregelen, de bouw van wegen ten behoeve van de landbouw en verbetering van de in sommige gebieden bestaande ongunstige produktieomstandigheden. De middelen voor de structuurverbetering verschaffen de Bond, de Länder en het L.A.F. De verhouding tussen de bijdragen van de Bond en de Länder is afhankelijk van de financiële draagkracht der Länder alsmede van de aard der maatregelen.

Deze financiering geschiedt zowel à fonds perdu (subsidies) als door leningen tegen een rente van ten hoogste 3%.

1) "Entwurf Bundeshaushaltplan für das Rechnungsjahr 1964, Einzelplan 10: Geschäftsbereich des Bundesministers für Ernährung und Forsten".

2) In Nederland is 5,5% van de totale begroting voor landbouw bestemd.

a. De ruilverkaveling

De ruilverkaveling vindt in steeds sterkere mate voortgang (tabel 32). In de periode 1945-1962 werd in totaal 2,8 miljoen ha herverkaveld. Dat het eindstadium nog lang niet bereikt is, blijkt uit het feit dat volgens het Bondsministerie van Landbouw nog 11,5 miljoen ha voor ruilverkaveling in aanmerking komt.

Tabel 32

HERVERKAVELDE OPPERVLAKTE IN 1000 HA IN WEST-DUITSLAND 1)

	Opp. cult.gr.	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1945 t/m 1962	
									Ha	perc.v cult.gr
Sleeswijk-Holstein	1221	25	11	22	23	23	24	28	226	18,5
Nedersaksen	2969	9	15	17	18	22	22	23	192	6,5
Noordrijn-Westfalen	2026	33	30	35	33	46	50	51	448	22,1
Hessen	1011	22	29	42	47	48	47	44	394	39,0
Rijnland-Palts	965	22	28	34	35	40	43	32	373	38,7
Baden-Wurtemberg	1920	26	23	24	31	30	33	36	332	17,3
Beieren	3962	62	62	64	66	60	72	68	824	20,8
Saarland	134	.	.	.	2	3	3	3	12	9,0
West-Duitsland totaal	14203	200	198	237	257	273	303	285	2840	20,0

1) Bron: "Grüner Bericht" 1964.

Zoals uit tabel 32 blijkt is de voortgang in de ruilverkaveling in de diverse Länder sterk verschillend.

In de totale kosten van de ruilverkaveling (D.M. 354 miljoen) heeft in 1961 de Bond minder bijgedragen dan de Länder. In verschillende Länder (o.a. Beieren) was de Bondsbijdrage echter aanzienlijk groter dan die van het desbetreffende "Land", zoals uit de hiernavolgende tabel blijkt.

Tabel 33

FINANCIERING VAN DE RUIVERKAVELINGEN DOOR BOND EN LÄNDER IN 1961

	Uitgaven van de Bond	Uitgaven van de "Länder"	Totale uitgaven
	x 1 miljoen D.M.		
Sleeswijk Holstein	3,8	12,9	16,7
Nedersaksen	-	25,3	25,3
Noordrijn-Westfalen	21,5	49,2	70,7
Hessen	33,4	33,-	66,4
Rijnland-Palts	25,9	23,6	49,5
Baden-Wurtemberg	15,9	25,4	41,3
Beieren	44,7	24,6	69,3
Saarland	5,3	2,1	7,4
Niet aan een bepaald land toe te rekenen	7,1	-	7,1
Totaal in 1961	157,6	196,1	353,7
Totaal in 1959	111,3	147,7	259,-

Bron: "Wirtschaft und Statistik", jan. 1964.

Ook blijkt uit de tabel dat zowel de uitgaven van de Bond als die van de gezamenlijke Länder in 1961 aanzienlijk hoger waren dan in 1959. De uitgaven zijn ook na 1961 nog verder gestegen. In 1962 bedroegen de Bondsuitgaven voor ruilverkaveling D.M. 213 miljoen en voor 1963 en 1964 werden deze begroot op D.M. 205 miljoen en D.M. 260 miljoen.

De totale uitgaven van Bond en "Länder" ad D.M. 354 miljoen in 1961 omvatten naast leningen en subsidies ook beheerskosten. Laatstgenoemde kosten die voor een belangrijk deel verband houden met de voorbereiding van ruilverkavelingsprojecten, zijn niet gering. In 1961 werd 35% van de totale uitgaven voor ruilverkaveling aan beheers- en overige kosten besteed (D.M. 124,5 miljoen).

Het aandeel van de leningen in de financiering van de ruilverkaveling is relatief gering zoals uit tabel 34 blijkt.

Tabel 34

LENINGEN EN SUBSIDIES VAN BOND EN LÄNDER VOOR RUILVERKAVELING 1)

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1950 1961	Verstrekt door	
														Bond	Länder
in-	0,0	2,8	4,9	5,4	16,7	19,8	31,6	33,3	19,9	29,6	15,1	23,3	202,6	124,6	77,9
si-	13,0	19,0	17,4	17,1	50,1	55,0	69,6	76,5	102,5	139,9	123,5	205,9	889,7	599,1	290,6
aal	13,0	21,8	22,4	22,5	66,9	74,8	101,1	109,8	122,5	169,5	138,6	229,2	1092,3	723,7	268,5

1) Bron: "Wirtschaft und Statistik", jan. 1964.

Gemiddeld over de jaren 1950-1961 werd 18,5% van de totale uitgaven aan leningen en subsidies in de vorm van leningen verstrekt en 81,5% in de vorm van subsidies. Alleen in de jaren 1956 en 1957 was het aandeel van de leningen aanzienlijk hoger (ruim 30%).

De vraag rijst welk deel van de totale verkavelingskosten de boer zelf moet dragen. Tevoren wordt vastgesteld wat een bedrijf jaarlijks maximaal kan dragen, afhankelijk van de kwaliteit van de grond. Dit bedrag varieert van 25 tot 60 D.M. per ha. Bij een eventueel verschil tussen de totale verkavelingskosten enerzijds en de ruilverkavelingssubsidie en de bijdrage van betrokkenen anderzijds wordt het ontbrekende aangevuld door leningen tegen lage rente of andere faciliteiten.1)

1) Ir. van Hamelen op de V.B.T.B. Conferentie van 21 en 22 december 1964 zie "Ons Platteland" 8 januari 1965.

b. Herinrichting van het platteland

Herinrichting van het platteland is misschien nog de beste vertaling van de Duitse uitdrukking "ländliche Siedlung". Het begrip omvat een reeks maatregelen die gericht zijn op het stichten van nieuwe levensvatbare bedrijven. Na 1945 was het oogmerk van de "Siedlung" grond, verkregen door ontginning en het afstaan van land door grote bedrijven, ter beschikking te stellen van vluchtelingen. Later kwam de verbetering van de bestaande agrarische structuur meer op de voorgrond. Zo wordt nu onder "ländliche Siedlung" bijvoorbeeld ook begrepen de vergroting van bedrijven en het verplaatsen van boerderijen van de dorpskern naar het land.

Op grond van de "Bundesvertriebenengesetz" wordt jaarlijks voor nieuwe vestigingen D.M. 100 mln. beschikbaar gesteld; voor overneming van bestaande boerderijen met eventueel schadeloosstellingen aan pachters enz. eveneens D.M. 100 mln. Ook kan op basis van deze wet hulp worden verleend bij ontginning van veengrond of woeste gronden (tot D.M. 2500 per ha).

Uit het "Grüne Plan" worden eveneens gelden beschikbaar gesteld voor uitvoering van maatregelen welke verband houden met het vestigingsbeleid op het platteland en de verbetering van de leefbaarheid hiervan. Met name worden genoemd: verplaatsing van boerderijen vanuit de dorpskern naar het land (in 1962 werd bereikt dat maandelijks gemiddeld 220 boerderijen werden verplaatst), verbouwingen van oude bedrijfsgebouwen en vergroting van bedrijven. Verder wordt gestreefd naar vrijwillige landruil, bebossing van marginale gronden, verbetering van bestaande bebossing en omzetting van pacht in eigendom. Voor gebieden met ongunstige natuurlijke omstandigheden zijn extra bedragen begroot zowel voor bovengenoemde doeleinden als in verband met bijzondere maatregelen zoals bevordering van gemeenschappelijk machinegebruik, technische voorzieningen op kleinebedrijven en beroepsscholing. Bovendien wordt financiële hulp verleend aan gehuwde landarbeiders die zich willen vestigen. De hulpverlening bestaat uit verbetering van arbeiderswoningen (o.a. warmwatervoorziening en centrale verwarming) en steun bij het stichten van nevenbedrijven voor landarbeiders. Deze hulp beoogt de arbeidsvoorziening op het platteland te bevorderen.

De hulp in het kader van de "ländliche Siedlung" wordt verleend zowel in de vorm van leningen als van subsidies. De leningen nemen de belangrijkste plaats in, hetgeen uit tabel 35 blijkt.

Tabel 35

FINANCIERING VAN DE "LÄNDLICHE SIEDLUNG" DOOR BOND, LÄNDER EN L.A.F.

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	195 196
Lenin- gen	115,6	150,5	180,9	168,8	248,9	324,3	341,6	520,3	378,5	337,7	271,0	548,2	3586
Subsi- dies	22,6	18,5	26,0	38,7	51,5	75,3	48,0	41,0	62,7	198,9	149,7	228,6	961
Totaal	138,2	169,1	206,9	207,5	300,4	399,5	389,6	561,3	441,2	536,6	420,7	776,8	4547
Herbouw lenin- gen 1)	-	-	-	83,7	158,1	154,0	139,9	114,5	98,4	88,6	62,3	81,4	980

1) Z.g. "Aufbaudarlehen" van het "Lastenausgleichsfonds".

Bron: "Wirtschaft und Statistik" jan. 1964.

De subsidies komen vooral ten goede aan gebieden met ongunstige natuurlijke omstandigheden. Uit de tabel blijkt dat de financiële hulp in de jaren vijftig sterk, zij het onregelmatig, is toegenomen. De laatste jaren heeft deze stijging althans wat het bondsaandeel betreft zich voortgezet: ongeveer DM 640 mln. in 1961, DM 800 mln. in 1962, DM 910 mln. in 1963 en DM 990 mln. in 1964.

De verdeling van de - van 1950 t/m 1961 - totaal uitgegeven bedragen is als volgt: subsidies			
	Bond	DM 754,0 mln.	
	Länder	207,5 "	
	Totaal		DM 961,6 mln.
leningen			
	Bond	2003,6 mln.	
	L.A.F. 1)	759,4 "	
	Länder	823,3 "	
	Totaal		DM 3586,3 mln.
			DM 4547,8 mln.

De bijdrage van de Bond voor de "Ländliche Siedlung" is aanzienlijk belangrijker dan de bondsbijdrage voor de ruilverkaveling (723,7 mln.). Ook voor "Ländliche Siedlung" zijn behalve voor leningen en subsidies nog uitgaven gedaan voor administratie, rente en overige uitgaven (1961: DM 54,5 mln.).

c. Overige maatregelen ter verbetering van de landbouwstructuur en de leefbaarheid op het platteland 2)

De totale uitgaven van de Bond voor structuurverbetering werden voor 1964 begroot op DM 2130 mln. (zie tabel 31). Hiervan valt ongeveer DM 1250 mln. onder ruilverkaveling en herinrichting van het platteland 3) zodat nog ongeveer DM 880 mln. overblijft voor overige maatregelen. Voor een deel vallen deze in het kader van het "Grüne Plan" (DM 495 mln.), voor een ander deel vormen zij afzonderlijke posten op de landbouwbegroting (DM 381 mln.).

1. Sociale maatregelen	DM 350 mln.
2. Doelstellingen van algemeen belang	DM 195 "
3. Regionale maatregelen	DM 332 "

ad 1. Deze bestaan uit subsidies aan de "Berufsgenossenschaften" in de landbouw voor het aanvullen van tekorten bij de agrarische ongevallenzekerings (DM 100 mln.) en uit de z.g. "Altershilfe" (250 mln. DM). Het voor "Altershilfe" bestemde bedrag is subsidie aan de zogenaamde "Alterskassen", publiekrechtelijke lichamen waaraan zelfstandige landbouwers verplicht zijn premie te betalen. De "Alterskassen" verzorgen de uitkering op grond van de wet op de bejaardenhulp voor landbouwers.

- 1) Lastenausgleichsfonds. In dit bedrag zijn de 980,9 mln. DM herbouwenleningen (tabel 35) niet begrepen. In het totaal heeft het fonds dus DM 1740,3 mln. uitgeleend.
- 2) Wegens gebrek aan gegevens is hier uitsluitend de bijdrage van de Bond in aanmerking genomen. In "Wirtschaft und Statistik" jan. 1963 wordt de bijdrage van de Länder aan de structuurmaatregelen in het totaal over de periode 1950-1961 geschat op minstens 600 mln. DM.
- 3) NL. ± DM 260 mln. voor ruilverkaveling, ± DM 440 mln. voor vestiging op het platteland, ± DM 110 mln. voor gebieden met ongunstige omstandigheden en ± DM 440 mln. voor bedrijfsvergroting en afvloeiing van landbouwers.

Aan de volgende voorwaarden moet zijn voldaan:

- a. leeftijd van de landbouwer 65 jaar;
- b. er moet premie betaald zijn (DM 12 per maand) gedurende minstens 15 jaar. Hiervoor gelden momenteel nog overgangsbepalingen;
- c. het bedrijf moet door de boer zijn overgedragen na het bereiken van de 50-jarige leeftijd.

Deze overdracht kan plaatshebben op basis van verkoop of van verpachting voor ten minste 9 jaar. Bij arbeidsongeschiktheid kan tot vervroegde uitkering worden overgegaan. De resultaten zijn belangrijk. In 1958, het jaar waarin de regeling voor het eerst volledig van kracht was, nam het aantal gevallen van bedrijfsoverdracht door personen ouder dan 65 jaar sterk toe, vooral in de grootteklasse van 5-10 ha.

De uitgetrokken bedragen voor 1963 en 1964 (zie bijlage 12) zijn belangrijk hoger dan de jaren daarvoor tengevolge van een wetswijziging van 23-5-1963 waardoor de bedragen voor gehuwden en ongehuwden verhoogd werden resp. van 60 DM tot 100 DM en van 40 DM tot 65 DM per maand. 1)

Ad 2. Deze doeleinden van algemeen belang zijn de wegenbouw (DM 100 mln.), water- en elektriciteitsvoorziening (resp. 47 en 3 mln. DM) en de woon- en werkmilieuverbetering (vooral warmwatervoorziening en centrale verwarming) op het platteland. De wegenbouw is van belang voor de ruilverkaveling en voor de mechanisatie van de landbouw. Vooral gemeenschappelijk machinegebruik wordt door goede wegen bevorderd. De bedragen voor wegenbouw en watervoorziening bestaan nagenoeg geheel uit subsidies. Voor deze doeleinden dragen ook de "Länder" in aanzienlijke mate bij in de kosten.

Ad 3. De regionale maatregelen betreffen in het algemeen waterbouwkundige en cultuurtechnische werken - zoals kustbescherming, dijkenaanleg, ontwatering, windbeschutting, wegenbouw en ruilverkaveling - ter versterking van de Noordzeekust en verbetering van de waterbeheersing in het Alpenland (DM 133 mln.) ten behoeve van de kustgebieden (DM 35 mln.), voor ontsluiting van het Eemsland en Sleeswijk-Holstein (resp. 34 en 30 mln. DM) en voor maatregelen in verband met de stormvloed van februari 1962 (DM 100 mln.). De steun bestaat voor het grootste deel uit subsidies, terwijl in enkele gevallen bijdragen van de Länder vereist zijn.

§ 2. Rationalisatie van de landbouwproductie en verbetering van de inkomenspositie van de agrarische bevolking

De uitgaven bedoeld om de rationalisatie van de landbouwproductie te stimuleren zijn ontleend aan het "Grüne Plan" 1964 2) (DM 1195 mln.) en een aanvullend bedrag van de landbouwbegroting 1964 voor subsidies op dieselolie (DM 206 mln.).

- 1) In juni 1964 werd door de CDU/CSU, FDP een verdere verhoging voorgesteld van DM 100 tot DM 140 en van DM 65 tot DM 90 per maand.
- 2) De ontwikkeling van de begrote bedragen vanaf 1956 in Bijlage 12. Tot 1964 was een belangrijk bedrag opgenomen voor subsidies op kunstmest. Deze zijn in de loop van het jaar 1963 afgeschaft. Een wetsvoorstel is ingediend om te komen tot verlaging van de kunstmestprijzen.

- a. Steun wordt verleend bij de bouw van technische installaties voor de veehouderij zoals groenvoedersilo's, gierputten en hooiblazers tot een bedrag van DM 18 mln. Ruim 8 mln. hiervan komt ten goede aan gebieden met ongunstige natuurlijke omstandigheden. Andere financieel gesteunde projecten zijn: glasopstanden in de tuinbouw, verwarming, opslag en sorteerplaatsen, koelhuizen, verbetering van fokmethoden enz. 1). In totaal is vanaf 1957 ongeveer DM 150 mln. door de bondsregering besteed aan deze projecten (vergelijk bijlage 12).
- b. Voor het aankopen van machines door coöperatieve en particuliere loonbedrijven is DM 12 mln. aan subsidies begroot. In de afgelopen twaalf jaar is door de Westduitse landbouw in totaal 21 miljard DM geïnvesteerd in machines. De Bondsminister van Landbouw, Minister Schwartz, verwacht dat in de komende 10 jaar nog eens 22 miljard DM geïnvesteerd zal moeten worden ten einde "Konkurrenzfähig" te zijn in E.E.G.-verband.
- c. De toeslag op melk ad DM 650 mln. vormt in feite een directe verbetering van het inkomen. De z.g. "Förderungszuschlag" bedraagt 4 Pf. per kg. Nagenoeg alle aan de fabriek afgeleverde melk komt voor deze toeslag in aanmerking.
- d. Ter bevordering van de produktiviteit in de verwerkende bedrijven en ter verhoging van de kwaliteit werd in totaal DM 28 mln. begroot. DM 6 mln. werd uitgetrokken voor subsidies aan melkfabrieken en koelinrichtingen, DM 14,5 mln. voor melkcontrole en proefstations. De overige DM 6,5 mln. zijn bestemd voor kwaliteitscontrole.
- e. DM 107 mln. subsidies worden verleend in het kader van de horizontale en verticale "Verbundwirtschaft". De bijdragen van de "Länder" zijn naar schatting ongeveer even groot als de bondsbijdrage. 2) Het doel is bevordering van de afzet. Door deze horizontale en verticale "Verbundwirtschaft" wil men bereiken dat beter kan worden voldaan aan de vraag naar grote partijen van goede, homogene en constante kwaliteit. De vraag hiernaar neemt toe in verband met veranderende koopgewoonten (warenhuizen, filiaalbedrijven, zelfbediening). Zowel de horizontale als de verticale samenwerkingsvormen genieten de laatste jaren een grote belangstelling. De volgende specificatie geeft enig inzicht in de aard der projecten.

Subsidies ter bevordering van horizontale samenwerkingsvormen:

1. aardappelvoorkiemloodsen en opslagplaatsen	DM 3,0 mln.
2. samenwerking bij verbouw van kwaliteitsgranen	" 8,1 "
3. droog en opslagplaatsen voor zaaigoed van graan en voedergewassen	" 5,0 "
4. verbouw van tabak	" 3,4 "
5. tuinbouw	" 5,0 "
6. gemeenschappelijke inrichtingen voor verwerking van wijndruiven	" 6,0 "
7. producentenverenigingen van varkensfokkers en -mesters en van rundveemesters	" 1,0 "
	<u>DM 31,5 mln.</u>

- 1) Verschillende van deze projecten vallen de laatste jaren onder de z.g. horizontale en verticale "Verbundwirtschaft" (zie punt e) zodat de ontwikkeling van de bedragen in bijlage 12 geen juist beeld geeft.
- 2) "Landbouwwereldnieuws", 16 mei 1964.

Subsidies ter bevordering van verticale samenwerkingsvormen:

1. opslag-, verkoop- en sorteerinrichtingen voor fruit, groente en aardappelen	DM	16,0 mln.
2. inleveringsplaatsen en drooginstallaties voor granen	"	4,0 "
3. opslag-, verkoop- en verwerkingsinrichtingen voor grootvee en varkens	"	6,0 "
4. verkoopplaatsen voor pluimvee, eieren en honing	"	8,0 "
5. opslag-, sorteer- en verkoopplaatsen voor tuinbouwprodukten die niet voor voeding bestemd zijn	"	2,0 "
6. verbetering van de melkverwerking	"	31,5 "
7. verbetering van de structuur van de suikerfabricage	"	6,0 "
8. bevordering van een betere spreiding van het aanbod van slachtrundvee	"	2,0 "

Totaal verticale samenwerkingsvormen DM 75,5 mln.

- f. De subsidies op dieselolie ter grootte van DM 336,5 mln. bestaan voor een deel (DM 130,5 mln.) uit een post van het "Grüne Plan", voor een ander deel (DM 206 mln.) vormen zij een afzonderlijke begrotingspost. Door deze subsidie wordt de prijs van dieselolie voor de landbouw teruggebracht van ongeveer 52 Pf. tot ruim 20 Pf. per liter. De maatregel is genomen om te voorkomen dat de landbouw te zwaar belast wordt door de bijzonder hoge belasting op dieselolie in West-Duitsland. De landbouw neemt wat betreft de prijs voor dieselolie meer een uitzonderingspositie in ten opzichte van het Westduitse bedrijfsleven dan ten opzichte van de Nederlandse landbouw.
- g. Restitutie van "Lastenausgleichsabgabe". De "Lastenausgleichsabgabe" is een heffing op het vermogen voor zover dit in de oorlog intact gebleven is, ten gunste van diegenen die ten gevolge van de oorlog vermogensverliezen hebben geleden. Voor bedrijven in enkele laaggelegen weidegebieden kan deze heffing op bepaalde voorwaarden worden gerestitueerd. Het hiermee gemoeide bedrag ad DM 14 mln. is in de loop der jaren vrij constant.
- h. Voor het verlenen van rentesubsidies is een bedrag uitgetrokken van DM 236,5 mln. in het kader van het "Grüne Plan". Hiervan is DM 23,5 mln. bestemd voor nieuwe leningen. De overige DM 213 mln. zijn nodig voor het voldoen aan verplichtingen die in vorige jaren zijn ontstaan. Het rentepercentage voor leningen die onder de z.g. Kreditverbilligung vallen, wordt verlaagd tot ten hoogste 3%. De omvang van deze kredieten neemt jaarlijks vrij sterk toe. In 1956 werd rentesubsidie verleend op kredieten ter grootte van ruim 400 mln. DM; in 1963 voor bijna 1,6 miljard DM.¹⁾ In totaal zijn vanaf 1954 tot eind 1963 ruim 7,5 miljard DM goedkope kredieten verleend aan de landbouw. Voorwaarde voor rentesubsidie is dat de kredieten aangewend worden voor rationalisatie van de agrarische bedrijven. Hieronder vallen zowel structuurverbeterende maatregelen als verbeteringen van individuele bedrijven. Voor laatstgenoemde verbeteringen worden de z.g. "Hofkredite" verleend, die vooral dienen voor de financiering van uitbreiding en verbetering van gebouwen en dode inventaris. Het aandeel van de "Hofkredite" in het totaal neemt steeds toe. In 1956 vormden de "Hofkredite" - in dat jaar uitsluitend

1) De feitelijke toeneming is nog groter, daar in de loop der jaren enige onderdelen van het programma van de "Kreditverbilligung" overgebracht zijn naar subsidieregelingen.

voor gebouwen - ruim 40% van de totale gesubsidieerde kredieten; in 1963 was dit percentage 65. Bovengenoemde structuurmaatregelen betreffen hoofdzakelijk de waterhuishouding (in 1963 werden hiervoor bijna DM 400 mln. goedkope leningen uitgegeven), overneming van bedrijven (ruim DM 56 mln.) en samenvoeging van bedrijven (ruim DM 40 mln.).

§ 3. M a r k t o r d e n i n g

De uitgaven ten behoeve van de marktordening zijn voor 1964 begroot op bijna DM 500 mln. 1) Hiervan is DM 275 mln. bestemd voor de "Einfuhr- und Vorratstellen" en DM 222 mln. voor een reeks uiteenlopende maatregelen. Daartegenover staan belangrijke inkomsten als gevolg van de marktordenende maatregelen. Deze worden geschat op DM 800 mln.

a. "Einfuhr- und Vorratstellen"

Er bestaan - op grond van enige wetten uit het begin der jaren vijftig - vier invoer- en voorraadbureaus nl. voor:
graan en voedermiddelen;
suiker;
melk, melkprodukten en vetten;
vee en vlees.

De "Einfuhr- und Vorratstellen" (E.V.St.) hebben een tweeledige taak. Enerzijds hebben zij de taak de prijsvorming op de markt zodanig te beïnvloeden dat de doeleinden van de nationale markt- en prijspolitiek worden gerealiseerd. Anderzijds moeten zij de voedselvoorziening zeker stellen ook onder bijzondere omstandigheden.

Ter uitoefening van de eerste taak staan de E.V.St. twee middelen ter beschikking, te weten:

1. regulering van de importen;
2. interventies op de binnenlandse markt door aan- en verkoop van voorraden.

Ad 1. De controle op de invoer is als volgt geregeld. De importeur is verplicht zijn produkt aan te bieden aan de E.V.St., waarbij hij de verplichting op zich neemt het tegen een door de E.V.St. bepaalde prijs terug te kopen. Weigert de E.V.St. de partij dan betekent dit dat de importeur niet kan invoeren. Koopt de E.V.St. wel, dan kan de prijs waartegen de importeur de partij moet terugkopen gelijk zijn aan de aanbiedingsprijs, hoger (in feite wordt dan een heffing opgelegd) of lager (in feite wordt het produkt dan gesubsidieerd). De importeur moet de produkten met een vastgestelde marge in het binnenland verkopen. Het systeem is sterk dirigistisch. West-Duitsland heeft de activiteiten van de vier E.V.St. voor de G.A.T.T. als staatshandel aangegeven.

Ad 2. Interventie heeft plaats indien de prijzen op de binnenlandse markt beneden bepaalde minima dalen of boven bepaalde maxima stijgen.

- 1) Hiervan valt DM 450 mln. onder het begrotingshoofdstuk "Marktordnung" terwijl het restant gevormd wordt door verspreid op de begroting van landbouw voorkomende posten.

Voor het veilig stellen van de voedselvoorziening worden voorraden aangehouden. De voorraadvorming heeft plaats op last van het Ministerie van Landbouw. Dit gebeurt ten dele door het aankopen van goederen op de binnenlandse markt. Ook worden voorraden gevormd door van importeurs partijen over te nemen zonder dat deze ze kunnen terugkopen. In de praktijk krijgt de importeur dan last de goederen op te slaan. De E.V.St. betaalt dan de aankoopprijs, onkosten en winstmarge. De E.V.St. mag slechts van particuliere opslagruimte gebruik maken.

Ten gevolge van het gemeenschappelijke landbouwbeleid in de E.E.G. is de positie van de E.V.St. gewijzigd, voor zover het produkten betreft die onder E.E.G.-verordeningen vallen. Algemeen geldt dat de bestaande voorschriften toegepast worden, voor zover niet anders gesteld wordt door de E.E.G.-verordeningen of een aanvullende wet. Tengevolge van de E.E.G.-verordening voor granen kon de feitelijke monopoliepositie van de E.V.St. voor granen met betrekking tot de import niet gehandhaafd worden. De in- en uitvoervergunningen moeten thans nl. door de E.V.St. worden afgegeven zonder beperking van de hoeveelheden. De voormalige heffingen of subsidies welke door het overnamesysteem gerealiseerd werden, zijn nu vervangen door de heffingen die voortvloeien uit de graanverordening. De E.V.St. beheert ook de verplichte borgsom welke voor het verkrijgen van de invoervergunning gestort moet worden; bij invoer binnen de termijn wordt de som terugbetaald. Wat betreft de interventiepolitiek op de binnenlandse markt voor granen is de E.V.St. bij wet belast met de in de E.E.G.-verordening aangegeven functie van interventiebureau. De E.V.St. voor granen is dus voor een groot deel uitvoerend orgaan geworden van de E.E.G.-graanpolitiek. Daarnaast heeft het de taak behouden voorraden aan te leggen en te beheren om de voedselvoorziening te waarborgen. Met betrekking tot de E.V.St. voor andere produkten gelden analoge regelingen voor die produkten waarvoor een E.E.G.-verordening in werking is getreden.

Van de DM 275 mln. subsidies aan de Einfuhr- und Vorratstellen is ± DM 265 mln. bestemd voor bestrijding van de kosten van voorraadhouding.

b. Overige uitgaven in het kader van de markt en prijspolitiek

Het andere deel van het bedrag voor marktordening wordt besteed voor een reeks uiteenlopende maatregelen. Het totaalbedrag ad DM 222 mln. kan als volgt gespecificeerd worden:

subsidies op brood en industriegraan voor binnenlandse graanverwerkende bedrijven om prijsverhogingen van tarwe en roggeprodukten te voorkomen (E.E.G.-verordening No. 19, art. 23-4) 1).	DM 86 mln.
toeslagen op uitvoer	" 33 "
subsidies voor graanvervoer	" 27 "
bevordering van de afzet van oliehoudende zaden	" 13 "
stilleggen van molens	" 11 "
subsidies op schoolmelk en melkautomaten	" 11 "
subsidies op de prijs van ingevoerde suiker	" 10 "
tentoonstellingen en exportbevordering van melk	" 7 "
ontspanning op de aardappelmarkt	" 6 "
steun bij de aardappelmeelfabricage	" 4 "

Het resterend bedrag (bijna DM 15 mln.) wordt besteed aan diverse objecten.

1) Dit is op basis van genoemde verordening slechts tijdelijk geoorloofd.

c. Ontvangsten voortvloeiend uit de marktordening

Voor het begrotingsjaar 1964 zijn de inkomsten, voortvloeiend uit de heffingen geraamd op DM 800 mln. Deze zijn hoofdzakelijk afkomstig uit invoerheffingen op granen en veredelingsprodukten krachtens de E.E.G.-verordeningen. In onderstaande tabel zijn de heffingen bij de invoeren gegeven.

Tabel 36

OPBRENGSTEN VAN HEFFINGEN BIJ INVOER (MLN. DM)

	1956	1957	1958	1959	1960 ¹⁾	1961	1962	1963
Volgens Duitse marktordenings- wetten								
Graan en graanprodukten	334	354	406	389	267	336	450	8
Suiker en suikerwaren	49	13	19	10	12	34	48	31
Volgens E.E.G.-marktorganisatie (v.a. 30 juli 1962)								
Graan								410
Varkensvlees								39
Eieren								108
Pluimveevlees								150
Totaal E.E.G.-heffingen							214	707
Totaal heffingen	383	367	425	399	279	370	712	740

1) 9 maanden.

Bron: "Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten".

§ 4. B e l a s t i n g f a c i l i t e i t e n v o o r d e l a n d -
b o u w i n W e s t - D u i t s l a n d

In het "Grüne Plan 1964" wordt voor 1962/63 een door de landbouw opgebrachte belastingsom genoemd van DM 665 mln. op een totaal bedrag voor de Westduitse Bondsrepubliek van DM 86,5 mld. De belastingen welke vooral op de landbouw drukken zijn de grondbelasting, de "Lastenausgleichsabgabe 1) en de inkomstenbelasting (in 1962/63 resp. DM 410, 173 en 70 mln.).

Vaststelling van het aandeel van de landbouw in de totale belastingopbrengst - en daardoor vergelijking tussen de belastingsommen opgebracht door de landbouw en door de overige sectoren - is slechts onder groot voorbehoud mogelijk. De aard en structuur van de landbouw is niet vergelijkbaar met die van de meeste overige sectoren. Hierdoor is ook de structuur van de belastingen verschillend voor beide groepen (b.v. de verhouding grondbelasting-inkomstenbelasting).

Bovendien is de landbouwer ook consument en inwoner van de Bondsrepubliek en betaalt als zodanig belastingen, welke niet beschouwd worden als belastingen door de landbouw opgebracht, b.v. verbruiksbelas-

1) "Lastenausgleichsabgabe" (oorlogsschadevereveningsheffing) is een heffing op het vermogen ter dekking van schadeloosstellingen voor vermogensverliezen welke ten gevolge van de oorlog geleden zijn.

tingen, erfrechten, motorrijtuigenbelasting enz. Tenslotte zij opgemerkt dat de belastingbetaler niet altijd de belastingdrager is. De omzetbelasting op bedrijfsmiddelen voor de landbouw wordt door de handel afgedragen maar drukt dikwijls op de landbouw ten gevolge van doorberekening. De afschaffing van de omzetbelasting op landbouwprodukten (vergelijk tabel 38), is om dezelfde reden voor een deel consumentensteun. Voor een deel echter vormt deze afschaffing ook een producentensteun omdat vooral voor landbouwprodukten de mogelijkheid van doorberekening niet altijd bestaat.

Meer instructief dan een vergelijking van de opgebrachte belastingssommen is de ontwikkeling zoals deze zich heeft voorgedaan sinds 1950 (tabel 37).

Tabel 37

ONTWIKKELING VAN DE BELASTINGSOPBRENGSTEN IN W.-DUITSLAND
1950 = 100

	1950 /51	1951 /52	1952 /53	1953 /54	1954 /55	1955 /56	1956 /57	1957 /58	1958 /59	1959 /60	1960 /61	1961 /62	1962 /63
Landbouw	100	97	91	88	84	78	61	58	57	58	59	60	61
Totaal	100	129	157	173	181	200	222	237	247	277	317	385	424

Bron: Grüne Plan 1964.

Bij beschouwing van de ontwikkeling is het noodzakelijk rekening te houden met de geweldige expansie van industrie en handel terwijl de toegevoegde waarde van de landbouw in veel mindere mate is toegenomen, (vergelijk grafiek 2). Niettemin is het verschil in ontwikkeling tussen de belastingssommen, welke opgebracht worden door de landbouw en die van de overige sectoren, duidelijk.

Er kunnen twee oorzaken zijn van de relatief geringe belastingopbrengst door de landbouw:

- a. de inkomens zijn belangrijk lager, zodat bij een gelijke wijze van belastingheffing de landbouw aanzienlijk minder opbrengt dan het overige bedrijfsleven;
- b. de verschillen tussen de belastingheffing ten aanzien van de landbouw en die voor het overige bedrijfsleven veroorzaken een groot verschil in belastingdruk. 1)

Een overzicht van de belangrijkste fiscale uitzonderingsmaatregelen voor de landbouw wordt gegeven in tabel 38.

1) De eerstgenoemde oorzaak wordt als voornaamste naar voren gebracht door dr. U. Teichmann: "Die Besteuerung der Landwirtschaft" in "Agrarwirtschaft", mei 1957, terwijl dr. K.H. Hansmeyer: "Finanzielle Staatshilfen für die Landwirtschaft", Tübingen 1963, blz. 154 e.v. op de tweede oorzaak de nadruk legt.

Tabel 38

FISCALE UITZONDERINGSMAATREGELEN VOOR DE LANDBOUW IN WEST-DUITSLAND 1)

Omschrijving	1959	1960	1961	1962	1963
	mln. DM				
1. Inkomstenbelasting					
a. Mogelijkheden tot vervroegde afschrijving van bedrijfsgebouwen voor vluchtelingen 2)	2	2	3	4	5
b. Aftrek van 1000 DM per jaar voor bedrijven zonder boekhouding met een inkomen van minder dan 6000 DM p.j.	10	10	10	10	10
c. Belastingaftrek bij bepaalde investeringen	40	40	40	40	40
2. Belasting voor rechtspersonen					
Vrijstelling voor landbouwcoöperaties 3)	10	10	10	10	10
3. Verzekeringbelasting					
Vrijstelling van belasting voor veeverzekering mits de verzekerde som niet groter is dan 7500 DM	1	1	1	1	1
4. Omzetbelasting					
a. Vrijstelling van belasting op samenstelling van mengvoer	50	50	50	50	50
b. Vrijstelling voor de landbouw (sinds 1956)	246	258	261	274	282 ⁴⁾
c. Vrijstelling melkprodukten bij melkfabrieken	114	133	194	208	223
d. Vrijstelling omzetten van fokverenigingen en installaties voor drogen van landbouwprodukten	1	1	1	2	2
e. Vermindering of vrijstelling van omzetbelasting bij bosbouw, slachten van vee, wijnbereiding, hop- en wijnhandel en ruilverkaveling	.	.	.	.	5)
5. Motorrijtuigenbelasting					
Vrijstelling voor landbouwtrekkers en speciale voertuigen	80	90	100	105	110
6. Verbruiksbelastingen					
Vermindering van belasting op tabak, bier en mousserende wijnen, mits bepaalde percentages inheemse grondstoffen zijn gebruikt	21	23	21	22	22
7. Bedrijfsbelastingen					
Vrijstelling voor verenigingen tot gemeenschappelijke verwerking van eigen produkten en voor kleine rederijen	3	3	3	3	3
Totaal	578	621	694	729	758

1) Bron: Grüne Plan 1964. De bedragen berusten in het algemeen op schattingen.

2) Deze faciliteit wordt ook verleend voor fabrieksgebouwen e.d. van vluchtelingen.

3) De landbouwcoöperaties zijn ook vrij van vermogensbelasting. Een schatting van de bedragen is niet mogelijk.

4) De geschatte omzet is vermenigvuldigd met 1,5%, de O.B-quote.

5) Schattingen zijn niet of slechts na diepgaand onderzoek mogelijk.

De fiscale faciliteiten in deze tabel kan men verdelen in voorwaardelijke en onvoorwaardelijke. De eerste vormen een instrument voor stimulering van een bepaalde produktierichting en structuurverbetering (belastingaftrek bij bepaalde investeringen, vrijstelling voor landbouwtrekkers e.d. van motorrijtuigenbelasting). De onvoorwaardelijke belastingverminderingen vormen een inkomenssteun zonder meer (aftrek voor inkomens van minder dan 6000 D.M. per jaar).

De voornaamste belastingen welke nog voor de landbouw overblijven na afschaffing van de omzetbelasting zijn de grondbelasting, de oorlogsschadevereveningsheffing (Lastenausgleichsabgabe) en de inkomstenbelasting. In grafiek 19 is de hoogte van deze belastingen weergegeven in %/oo van de "Einheitswert" 1) van grond en gebouwen.

Voor de grondbelasting is nog geldig de belastingwet van 1936 waarbij de grondbelasting met behulp van "Einheitswert" werd vastgesteld. Daar de "Einheitswert" relatief laag ligt, vermindert dit de druk van de grondbelasting voor de landbouw. Bovendien kunnen de gemeenten de landbouw volgens een speciaal lichter tarief belasten nl. de z.g. "Grundsteuer A", hetgeen in het algemeen ook gedaan wordt.

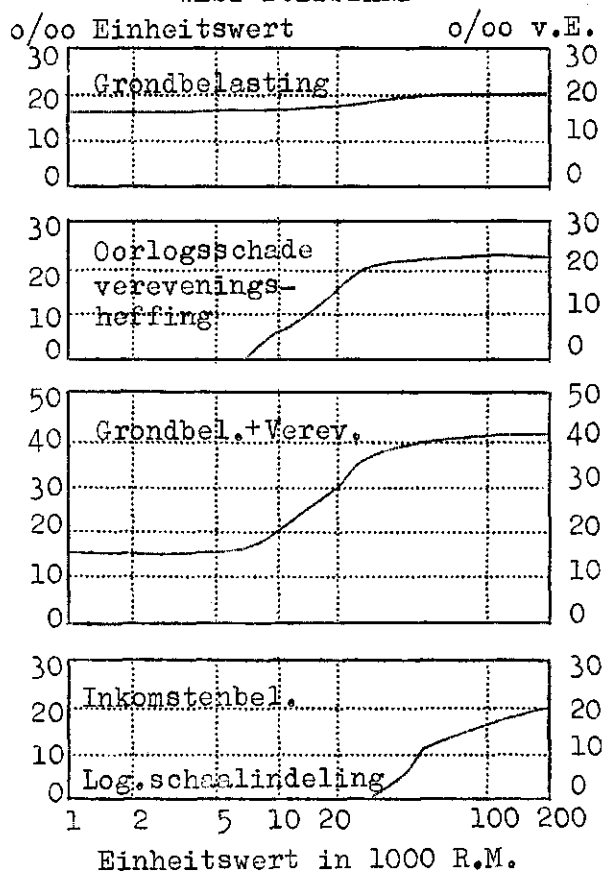
De "Lastenausgleich" kent bijzondere faciliteiten voor kleine vermogens 2), waarvan veel kleine boerenbedrijven profiteren. Tezamen vormen deze beide belastingen de zwaarste druk op de landbouw.

De inkomstenbelasting wordt in principe geheven over het inkomen zoals dit uit de boekhouding blijkt. Bij een inkomen van minder dan 9000 D.M. per jaar is men niet verplicht een boekhouding bij te houden. Het inkomen wordt dan berekend met behulp van de "Einheitswert" 3), zodat de lage schatting hiervan ook voor een goed deel doorwerkt in de inkomstenbelasting. De inkomens van minder dan 6000 D.M. mogen 1000 D.M. extra aftrek toepassen. Uitgedrukt in "Einheitswert" betekenen deze maatregelen dat voor de landbouw de inkomstenbelasting eerst bij een Einheitswert van 30.000 D.M. van betekenis wordt 4). Indien men een "Einheitswert" van D.M. 1200 per ha als normaal wilt zien zou dit betekenen dat de inkomstenbelasting eerst voor een bedrijf van 25 ha van betekenis wordt.

- 1) De "Einheitswert" wordt afgeleid van de duurzaam bereikbare "Reinertrag". Dit bedrag wordt gekapitaliseerd. Meer toelichting in: "Berichte über Landwirtschaft", 1958, deel 4, blz. 704 e.v.
- 2) 5000 D.M. aftrek voor kleine vermogens tot D.M. 25.000. Bijzondere regelingen bestaan voor gezinnen. Door deze beide maatregelen wordt de heffing pas van betekenis bij een vermogen van meer dan 35.000 D.M.
- 3) $\frac{1}{12} \times \text{Einheitswert} + \text{arbeidsprestatie van gezin}$ (vóór Wereldoorlog II $\frac{1}{16}$ i.p.v. $\frac{1}{12}$).
- 4) Voor het gemiddelde gezin: belastinggroep III-2. Voor vrijgezellen b.v. begint de belastingdruk eerder.

Grafiek 19

BELASTINGDRUK OP LANDBOUWBEDRIJVEN IN
WEST-DUITSLAND

Bron: Dr. U. Teichmann "Die Besteuerung der Landwirtschaft".

SAMENSTELLING VAN HET NATIONAAL INKOMEN IN NEDERLAND (MLN. GLD.)

1960

Vorming en verdeling

Landbouw, bosbouw, visserij	3810	Toegevoegde waarde van bedrijven (netto-	
Mijnbouw, industrie, bouwrijv. El. Gas, Waterbedr.	14670	marktprijzen)	34360
Handel, bank en verzek. wezen, woningbezit	6400	Indirecte belastingen minus prijsver-	
Verkeer en vervoerbedrijven	2540	lagende subsidies	- 3650
Overige diensten	3290	Toegevoegde waarde van bedrijven (netto-	
		factorkosten	30710
			(Binnenl. prod. (netto-factor-kosten)
			3840
			+ 260
lonen, salarissen, soc.lasten 19.920		Toegevoegde waarde van overheid	
overige inkomens 14.890		Saldo ontvangen inkomens buitenland	
		Nationaal inkomen (netto-factorkosten)	34810

Indirecte belastingen 4.210	
prijsverlagende subsidies - 560	+ 3650
Nationaal inkomen (netto-marktprijzen)	38460

ONTWIKKELING VAN HET REEËLE NATIONAAL INKOMEN PER HOOFD (REËLE FAKTORKOSTEN)

West-Duitsland 1)						Nederland					
jaar	nat. ink. netto faktork. mln. RM, DM	bevol- king mln.	nat. ink. netto faktork. per hoofd RM, DM	prijs- index van le- venson- derhoud 1958=100	reel nat. ink. per hoofd Dfl.	jaar	nat. ink. netto faktork. mln. gld. 1958 = 100	prijs- index nat. ink. 1958 = 100	reel nat. ink. netto faktork. mln. gld.	bevol- king x 1000	reel nat. ink. netto faktork. per hoofd gld.
1901/05	31548	58,6	530	38,2	1408	1900	1699	23	7387	5142	1437
						1901	1761	25	7044	5221	1349
						1902	1797	24	7488	5305	1412
						1903	1845	24	7688	5389	1427
						1904	1884	25	7536	5470	1378
						1905	1948	25	7792	5551	1404
						1906	2041	25	8164	5632	1450
						1907	2080	25	8320	5710	1457
1906/10	39919	62,9	635	39,6	1604	1908	2140	25	8560	5786	1479
						1909	2202	25	8808	5842	1508
						1910	2283	26	8781	5902	1488
						1911	2384	27	8830	5984	1476
						1912	2556	27	9467	6068	1560
1911/13	47374	66,2	716	42,1	1701	1913	2670	27	9889	6163	1605
						1914	2595	27	9611	6276	1531
						1915	3093	31	9977	6395	1560
						1916	3550	34	10441	6516	1603
						1917	3593	36	9981	6654	1500
						1918	4121	43	9584	6752	1419
						1919	5453	47	11602	6805	1705
						1920	6006	52	11550	6848	1687
						1921	5480	45	12178	6921	1760
						1922	5080	40	12700	7032	1806
						1923	5008	39	12841	7150	1796
						1924	5239	39	13433	7264	1849
						1925	5394	38	14195	7366	1927
						1926	5508	37	14886	7471	1993
						1927	5603	36	15564	7576	2054
1925/29	64885	63,2	1026	63,1	1626	1928	5979	37	16159	7678	2105
						1929	6108	37	16508	7781	2122

ONTWIKKELING VAN HET REELE NATIONAAL INKOMEN PER HOOFD (NETTO FAKTORKOSTEN)

West-Duitsland 1)					Nederland						
jaar	nat. ink. netto faktork. mln. RM, DM	bevol- king mln.	nat. ink. netto faktork. per hoofd RM, DM	prijs- index van le- venson- derhoud 1958=100	reeel nat. ink. per hoofd DM	jaar	nat. ink. netto faktork. mln. gld.	prijs- index nat. ink. 1958 = 100	reeel nat. ink. netto faktork. mln. gld.	bevol- king x 1000	reeel nat. ink. netto faktork. per hoofd gld.
1958	177500	51,1	3474	100,0	3474	1958	29560	100	29560	11185	2643
1959	191800	51,6	3715	101,6	3657	1959	31444	101	31133	11347	2744
1960	219400	53,2	4121	103,1	3997	1960	35155	103	34131	11483	2972
1961	240800	54,0	4457	106,2	4197	1961	36590	105	34848	11637	2995
1962	260200	54,7	4751	107,8	4407	1962	38700	108	35833	11801	3036

1

90

1) 1960 en volgende jaren inclusief Saarland.

Bronnen: "Agrarwirtschaft" Sonderheft 14; "Statistisches Jahrbuch über Ernährung Landwirtschaft und Forsten";
"Statistische en econometrische onderzoeken" suppl. 1963. C.B.S.

AANDEEL VAN DE LANDBOUW IN HET BINNENLANDSE PRODUKT

Nederland 1)				West-Duitsland 2)					
jaar	binnenl. produkt netto-fac- torkosten (mln. gld.)	landbouw excl. bosb. en viss.	aandeel landbouw in %	1951 = 100 toegevoegde waarde gedefieerd met prijsind. van levensonderhoud totaal	landbouw excl. bosb. en viss.	toegevoegde waarde mln. D.M.	aandeel landbouw in %	1951 = 100 toegevoegde waarde gedefieerd met prijs- index v. levensonderh. landbouw totaal	prijsin- dex van levens- onderhoud 3)
1951	16700	2327	13,9	100	9750	91010	10,7	100	99,7
1952	17376	2608	15,0	104	10440	103660	10,1	105	101,8
1953	18715	2318	12,4	112	10360	112040	9,2	106	100,0
1954	21176	2569	12,1	122	10570	121420	8,7	108	100,2
1955	23996	2740	11,4	136	10910	139890	7,8	110	101,8
1956	26203	2781	10,6	145	11760	154570	7,6	116	104,4
1957	28825	3169	11,0	150	12310	168380	7,3	118	106,6
1958	29067	3281	11,3	149	13130	179850	7,3	124	108,8
1959	30830	3047	9,9	157	13480	193820	7,0	126	109,9
1960	34777	3652	10,5	172	14190	229640	6,5	131	111,5
1961	35980	3529	9,8	175	14020	252000	5,6	126	114,3
1962	38320	3420	8,9	180	14130	272540	5,2	123	118,3
					15500	289000	5,4	130	122,0

1) Bron: "Landbouwcijfers" L.E.I.

2) Bron: "Grüner Bericht" m.i.v. 1960 incl. Saarland.

3) Bron: O.E.C.D.: "General Statistics".

GRONDGEBRUIK IN WEST-DUITSLAND EN NEDERLAND (X 1000 HA)

Nederland 1)							West-Duitsland 2) (hoofd-indeling)				
jaar	granen	akkerb.	weide	tuinbouw	dubbel-telling	totaal cult.gr.	granen	akkerb.	weide	overige	totaal cult.gr.
1950	490,5	919,8	1317,1	136,6	36,4	2337,0	4409	7992	5574	560	14126
1951	471,8	904,8	1320,6	132,9	33,6	2324,7	4372	7975	5583	564	14122
1952	507,8	925,7	1306,4	135,7	32,2	2335,6	4664	8088	5561	557	14206
1953	519,5	910,0	1297,6	133,5	29,6	2311,4	4711	8092	5545	560	14197
1954	509,8	931,8	1291,9	127,9	27,1	2324,6	4773	8148	5548	565	14261
1955	512,8	913,7	1296,5	125,1	27,7	2307,6	4804	8083	5603	565	14251
1956	519,1	912,3	1293,5	127,0	27,1	2305,8	4872	8091	5643	552	14286
1957	524,9	896,3	1305,3	129,1	24,6	2306,1	4875	8064	5640	553	14257
1958	516,7	875,4	1324,6	129,5	24,5	2304,9	4915	8032	5640	555	14227
1959	504,9	873,2	1331,6	128,2	23,2	2309,8	4966	8072	5692	567	14331
1960	511,3	881,6	1326,8	130,7	21,9	2317,2	4900	7979	5705	570	14254
1961	521,4	867,4 ³⁾	1336,4	130,7 ³⁾	20,3	2314,2	4906	7927	5705	576	14208
1962	507,4	831,3 ³⁾	1351,6	138,0 ³⁾	18,1	2302,8	4899	7883	5717	579	14179
1963	487,8	807,6 ³⁾	1353,6	142,6	14,9	2288,9	4928	7057	5718	576	14151

West-Duitsland (onderverdeling)

Granen						Akkerbouwprodukten						
jaar	tarwe	rogge	gerst	haver	overige ⁴⁾	granen	peulvr.	aard.	suiker- bieten	gr. voeder	voeder hakvr.	overige
1950	1013	1363	613	1158	262	4409	86	1141	193	1239	649	275
1951	1030	1290	643	1131	278	4372	70	1117	223	1291	640	262
1952	1193	1356	707	1112	296	4664	59	1147	222	1183	586	227
1953	1155	1394	788	1055	349	4741	55	1164	224	1125	579	204
1954	1107	1530	733	943	460	4773	52	1190	254	1121	575	183
1955	1171	1474	779	969	411	4804	44	1128	262	1087	560	198
1956	1153	1483	851	951	434	4872	42	1135	269	1017	548	208
1957	1221	1465	872	905	412	4875	38	1119	259	1016	534	223
1958	1303	1493	878	827	414	4915	35	1061	284	995	521	221
1959	1342	1425	951	812	436	4966	34	1053	287	989	519	224
1960	1396	1316	980	748	460	4900	28	1041	294	954	512	250
1961	1397	1182	1120	723	484	4906	32	976	260	980	501	272
1962	1319	1091	1138	805	546	4899	41	963	280	933	495	262
1963	1382	1138	1144	770	494	4928	42	925	301	937	464	260

1) Bron: Landbouw cijfers.

2) Bron: Grüner Bericht; Statistisches Jahrbuch über Ernährung Landwirtschaft und Forsten.

3) Peulvruchten voor conservenindustrie op contract onder tuinbouw.

4) Hoofdzakelijk zomermenggraan.

OPPERVLAKTE IN INDEXCIJFERS (1950 = 100)

Nederland					
jaar	granen	akkerbouw	weide	tuinbouw	tot. cult. gr.
1950	100,0	100,0	100,0	100	100
1951	96,2	98,4	100,3	97,3	99,5
1952	103,5	100,6	99,2	99,3	99,9
1953	105,9	98,9	98,5	97,7	98,9
1954	103,9	101,3	98,1	93,6	99,5
1955	104,5	99,3	98,4	91,6	98,7
1956	105,8	99,2	98,2	93,0	98,7
1957	107,0	97,4	99,1	94,5	98,7
1958	105,3	95,2	100,6	94,8	98,6
1959	102,9	94,9	101,1	93,9	98,8
1960	104,2	95,8	100,7	95,7	99,2
1961	106,3	94,3	101,5	95,7	99,0
1962	103,4	90,4	102,6	101,0	98,5
1963	99,4	87,8	102,8	104,4	97,9

West-Duitsland					
jaar	granen	akkerbouw	weide	overige	tot. cult. gr.
1950	100	100	100	100	100
1951	99,2	99,8	100,2	100,7	100
1952	105,8	101,2	99,8	99,5	100,6
1953	107,5	101,3	99,5	100	100,5
1954	108,3	102,0	99,5	100,9	101,0
1955	109,0	101,1	100,5	100,9	100,9
1956	110,5	101,2	101,2	98,6	101,1
1957	110,6	100,9	101,2	98,7	100,9
1958	111,5	100,5	101,2	99,1	100,7
1959	112,6	101,0	102,1	101,2	101,5
1960	111,1	99,8	102,3	101,8	100,9
1961	111,3	99,2	102,3	102,9	100,6
1962	111,1	98,6	102,6	103,4	100,4
1963	111,8	98,3	102,6	102,9	100,2

ONTWIKKELING VAN DE VEESTAPEL IN WEST-DUIJSLAND EN NEDERLAND

- 94 -

	Rundvee totaal		Melkkoeien		Fokzeugen		Totaal kippen		
	W.Dld.	Ned.	W.Dld.	Ned.	W.Dld.	Ned.	x 1000	x mln.	
	juni	mei	juni	mei	juni	mei	W.Dld.	W.Dld.	
							dec.	dec.	
1950	11286	2726	5679	1520	1120	277	48064		15,7
1951	11453	2867	5748	1535	1257	247	50676		15,8
1952	11851	2862	5806	1485	1109	278	51343		15,7
1953	11993	2934	5867	1506	1045	292	55366		18,6
1954	11853	3026	5804	1548	1248	304	55092		20,2
1955	11830	2995	5722	1510	1334	380	52302		21,1
1956	12053	2962	5652	1490	1294	351	53868		24,6
1957	12293	3105	5642	1493	1412	372	55977		24,6
1958	12279	3204	5546	1525	1375	353	57305		27,4
1959	12769	3396	5658	1565	1395	415	60011		30,6
1960	13126	3507	5763	1628	1470	453	60034		33,0
1961	13425	3623	5827	1676	1665	436	65838		37,2
1962	13992	3817	5956	1751	1616	494	66037		38,0
1963	13692	3695	5913	1750	1621	431	72582		39,2
1964	13488	3571	5799	1685	1760 1)	527			

1) Geschat.

BEDRIJFSGROOTTESTRUCTUUR 1)

Omschrijving	1950		1955		1957		1959		1962		1963 2)	
	x 1000 ha	%	x 1000 ha	%	x 1000 ha	%	x 1000 ha	%	x 1000 ha	%	x 1000 ha	%
Nederland 3)												
1 - 3 ha	117,4	5	107,9	5	104,0	5	101,7	4	93,9	4		
3 - 5 ha	144,0	6	135,6	6	127,2	6	121,4	5	111,7	5		
5 - 10 ha	466,3	20	481,8	21	471,2	21	456,7	20	435,8	19		
10 - 20 ha	682,4	30	701,2	31	727,4	32	749,8	33	763,1	34		
20 - 50 ha	704,5	31	695,9	31	698,0	31	701,9	31	704,4	31		
50 ha e.m.	181,9	8	157,8	7	151,2	7	151,8	7	163,4	7		
Totaal	2296,5		2280,4		2279,0		2283,3		2272,4			
West-Duitsland 4)												
0,5 - 2 ha	655,4	4,8	611,8	4,6	584,3	4,4	556,9	4,2	473,4	3,6	444,0	3,4
2 - 5 ha	1837,8	13,6	1657,4	12,5	1526,6	11,5	1424,1	10,8	1255,1	9,6	1175,3	9,0
5 - 10 ha	2863,9	21,1	2746,0	20,7	2669,3	20,1	2593,4	19,6	2359,9	18,0	2322,4	17,8
10 - 20 ha	3548,5	26,2	3633,2	27,3	3755,5	28,3	3860,8	29,2	4106,6	31,4	4150,0	31,7
20 - 50 ha	3251,8	24,0	3293,2	24,8	3360,1	25,4	3420,5	25,9	3581,1	27,3	3622,1	27,7
50 - 100 ha	824,3	6,1	844,1	6,3	860,2	6,5	870,2	6,6	868,5	6,6	916,1	7,0
meer dan 100 ha	562,8	4,2	506,3	3,8	499,3	3,8	493,5	3,7	457,9	3,5	445,4	3,4
Totaal	13544,5		13292,0		13255,3		13219,4		13102,5		13075,3	

1) Zie voor opmerkingen bij deze cijfers de tekst bij figuur 7.

2) Voorlopige cijfers.

3) Bron: Landbouwcijfers.

4) Bron: Grüner Bericht.

KG OPBRENGSTEN PER HA VAN ENIGE AKKERBOUWGEWASSEN 1)

jaar	Tarwe 2)				Gerst 3)				Rogge			
	x 100 kg		index 1950-52= 100		x 100 kg		index 1950-52=100		x 100 kg		index 1950-52=	
	W.Dld.	Ned.	W.Dld.	Ned.	W.Dld.	Ned.	W.Dld.	Ned.	W.Dld.	Ned.	W.Dld.	Ned.
1950	25,8	33,2	95	89	24,0	33,5	96	103	22,2	24,0	97	9
1951	28,6	37,4	105	101	26,2	31,1	105	95	23,5	28,5	103	10
1952	27,6	40,6	101	109	24,9	33,3	100	102	23,0	27,0	100	10
1953	27,5	39,6	101	107	26,3	26,1	105	80	23,5	25,1	103	9
1954	26,1	38,7	96	104	26,2	33,0	105	101	26,8	30,9	117	11
1955	28,8	38,6	105	104	26,7	37,7	107	116	23,7	30,2	103	11
1956	30,2	38,0	111	102	27,1	36,9	108	113	25,2	28,8	110	10
1957	31,5	42,4	115	114	28,7	40,5	115	124	26,0	29,1	114	11
1958	28,3	39,6	104	107	27,5	38,9	110	119	25,0	29,6	109	11
1959	33,7	46,2	123	125	29,9	36,8	120	113	27,3	26,8	119	10
1960	35,6	50,1	130	135	32,9	42,2	132	129	28,2	30,3	123	11
1961	28,9	39,5	106	106	24,3	37,8	97	116	21,2	25,2	93	9
1962	34,8	50,3	127	136	32,9	43,4	132	133	27,1	31,8	118	12
1963	35,1	44,6	129	120	31,1	38,7	124	119	28,4	30,2	124	11

jaar	Suikerbieten 4)				Aardappelen 5)			
	x 100 kg		index 1950-52 =100		x 100 kg		index 1950-52=100	
	W.Dld.	Ned.	W.Dld.	Ned.	W.Dld.	Ned.	W.Dld.	Ned.
1950	362	435	109	105	245	236	110	96
1951	327	368	98	89	216	235	97	95
1952	308	441	93	106	208	271	93	110
1953	377	438	114	106	211	248	95	100
1954	355	387	107	93	225	244	101	99
1955	341	447	103	108	203	269	91	109
1956	310	367	93	88	236	245	106	99
1957	374	417	113	100	235	282	105	114
1958	396	479	119	115	214	289	96	117
1959	285	333	86	80	216	218	97	88
1960	420	505	127	122	236	284	106	115
1961	356	455	107	110	220	283	99	115
1962	328	379	99	91	261	307	117	124
1963	416	389	125	94	279	295	125	119

- 1) Bronnen: Nederland: C.B.S.; Bondsrep.: Statistisches Jahrbuch.
- 2) Voor Nederland wintertarwe, voor West-Duitsland gewogen gemiddelde van winter- en zomertarwe.
- 3) Voor Nederland zomergerst, voor West-Duitsland gewogen gemiddelde van zomer- en wintergerst.
- 4) Afgezien van suikergehalte.
- 5) W.Dld.: Vroege en late aardappelen. Nederl.: cons. + voederaardappelen.

ENIGE GEGEVENS BETREFFENDE DE MECHANISATIE 1)

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Aantal trekkers													
Nederland	24481			32860		45149		60542	66590		82066		95884
Bondsrepubliek	139000	185000	245000	300000	371000	461000	543000	614000	696000	778000	857000	938000	999000
Trekkers per 1000													
ha cult. grond													
Nederland	10,5			14,2		19,6		26,3	28,9		35,4		41,6
Bondsrepubliek	9,8	13,1	17,2	21,1	26,0	32,3	38,0	43,1	48,9	54,3	60,1	66,0	70,5
Maaidorsers													
Nederland	1204					1908					3025		4275
Bondsrepubliek			1382	2486	4323	7758	12898	18000	26000	38000	54000	72000	85000
Maaidorsers per													
1000 ha graan													
Nederland	2,5					3,7					5,9		8,4
Bondsrepubliek			0,3	0,5	0,9	1,6	2,6	3,7	5,3	7,7	11,0	14,7	17,4
Aantal melkmach.													
Nederland	3835					9208					38634	47963	57107
Bondsrepubliek		16283	41458	56623	75316	95616	119616	142000	175000	220000	310000	345000	380000
Melkmach.													
per 1000 melkkoeien													
Nederland	2,5					6,1			14,9		23,7	28,6	32,6
Bondsrepubliek		2,8	7,1	9,7	13,0	16,9	21,2	25,5	31,5	38,8	53,5	58,5	64,2
Bondsrepubliek													
Paarden > 3 jr.													
x 1000 st.	1200	1180	1165	1132	1074	1011	944	883	826	746	660	593	520
Trekossen > 3 jr.													
x 1000 st.	280	255	225	191	160	132	108	85	59	43	29	22	16
Trekkoeien > 3 jr.													
x 1000 st.	1820	1773	1718	1634	1564	1451	1339	1179	1028	835	690	561	435
Nederland													
Paarden > 3 jr.													
x 1000 st.	211					188		171	162	160	154	144	136

1) Bron: Statistisches Jahrbuch en Landbouwcijfers L.E.I.
1445

KOSTPRIJS PER KG MELK (In pf.) IN WEST-DUITSLAND (1962)

Bij een kg-opbrengst per jaar van:	3000		3500		4000		5000		6000	
	Pf	rel.	Pf	rel.	Pf	rel.	Pf	rel.	Pf	rel.
1. Vaste kosten	351,- DM	25	11,7	24	8,8	22	7,0	20	5,8	19
2. Loonkosten	420,- DM	30	14,0	28	10,5	27	8,4	24	7,0	22
	771,- DM	55	25,7	52	19,3	49	15,4	44	12,8	41
3. Voerkosten:										
a. bij afkalven in de herfst										
krachtvoer kg Z.W.	644 DM	45	21,5	48	20,2	51	19,2	56	18,7	59
ruwvoer (stal) kg Z.W.	116	264		429		695		978		
ruwvoer (weide) kg Z.W.	988	939		889		840		790		
	900	933		966		1.032		1.098		
b. bij afkalven in 't voorjaar										
dat is in % van de totale kosten	622 DM	100	47,2	100	39,5	100	34,6	100	31,5	100
krachtvoer kg Z.W.		45		46		48		52		56
ruwvoer (stal) kg Z.W.	82	132		198		316		549		
ruwvoer (weide) kg Z.W.	947	950		952		955		977		
	963	1.044		1.126		1.287		1.333		
Gemiddelde van A. en B.			46,4	41,4	37,4		32,0		29,2	
			46,8	41,8	38,4		33,3		30,4	

1) 1 kg Z.W. kost in krachtvoer 0,60 DM - in ruwvoer (stal) 0,40 DM - in ruwvoer (weide) 0,20 DM.

Bijlage 9 (vervolg)

Specificatie van de vaste kosten per koe

1. Gebouwenkosten	DM	98,-
2. Werktuigkosten	"	65,-
3. Rente	"	188,-
4. Reiniging en ontsmetting van stal en werktuigen en elektriciteitskosten	"	20,-
5. Dekgeld	"	25,-
6. Dierartskosten	"	15,-
7. Melkcontrole	"	20,-
8. Vervoerkosten van de melk	"	45,-
	Totaal	DM 476,-
Af: waarde van een kalf	"	125,-
vaste kosten per koe	DM	351,-

Overgenomen uit:

Mitteilungen der DLG 78 Jahrgang Heft 2 (10-1-1963).

"Zur Frage der Erzeugungskosten der Milch"

Prof. Dr. M. Witt, Mariensee; Dr. G. Sommerkamp, Infeld;

Dr. H. Jungehülsing, Kiel; Dr. F.W.Huth, Mariensee.

Bijlage 10

PRODUKTIEKOSTEN VAN MESTHAANTJES IN WEST-DUITSLAND BIJ EEN GEMIDDELD
SLACHTGEWICHT VAN 1150 GR. PER HAANTJE

Kuiken	D.M.	0,75
Vracht	"	0,02
Verwarming	"	0,10 (olie 0,08 D.M. gas 0,12 D.M.)
Verlichting	"	0,04
Water	"	0,01
Afschrijvingen	"	0,16
Rente	"	0,04
Vrachtkosten naar slachtplaats	"	0,05
Voederkosten	"	2,13
	D.M.	3,32

inclusief loon (op basis van een bezetting van 20.000 dieren) D.M. 3,42

Bij een kostprijs van D.M. 3,32 haantje van 1150 gr. geslacht gewicht
bedragen de produktiekosten per kg D.M. 2,89 waarvan D.M. 1,85 voederkosten.

Bij deze berekening zijn de - in het algemeen geringe - kosten voor
stro en verzekeringen buiten beschouwing gelaten.

De voerprijs is gemiddeld D.M. 57,-- per 100 kg.

De pluimveeslachterij "Itzehoe" betaalt in diezelfde tijd notering
van 31-1-63

voor mesthaantjes tot 1100 gram D.M. 3,22 per kg
voor mesthaantjes boven 1100 gram D.M. 3,12 per kg

ENIGE GEGEVENS BETREFFENDE DE TOEGEVOEGDE WAARDE VAN DE LANDBOUW IN
WEST-DUITSLAND EN NEDERLAND 1)

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
jaar	Bruto produktie landbouw (index-cijfers)							Non-factor-input (indexcijfers)		
	West-Duitsland			Nederland			Ver-	West-Duitsland		
	lopen- de prijs- zen	con- stan- te prijs- zen	prijs in- dex	lopen- de prijs- zen	con- stan- te prijs- zen	prijs in- dex	hou- dings cijfer kolom 3:6	lopen- de prijs- zen	con- stan- te prijs- zen	prijs in- dex
1950	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1951	123	106	116	111	101	110	105	120	105	114
1952	122	108	113	123	104	118	96	131	114	115
1953	127	114	111	116	106	109	102	139	121	115
1954	132	117	113	127	112	113	100	154	133	116
1955	139	116	120	135	119	113	106	155	135	115
1956	148	119	124	140	118	119	104	171	147	116
1957	158	124	127	150	126	119	107	183	155	118
1958	168	132	127	151	133	114	111	192	160	120
1959	174	131	133	159	131	121	110	218	179	122
1960	181	144	126	178	157	113	112	212	173	123
1961	185	138	134	177	153	116	116	240	193	124
1962	198	145	137	185	157	118	116	254	198	128

0	11	12	13	14	15*	16*	17	18*	19*	20
jaar	Non-factor-input (index-cijfers)				Investerings					
	Nederland			Ver-	West-Duitsland			Nederland		
	lopen- de prijs- zen	con- stan- te prijs- zen	prijs in- dex	hou- dings cijfer kolom 10:13	lopen- de prijs- zen	con- stan- te prijs- zen	prijs index	lopen- de prijs- zen	con- stan- te prijs- zen	prijs in- dex
1950	100	100	100	100	890	1057	84	235	284	83
1951	114	95	120	95	1319	1365	97	246	262	94
1952	124	97	128	90	1172	1172	100	217	211	103
1953	129	111	116	99	1167	1179	99	242	242	100
1954	140	121	116	100	1706	1690	101	298	288	104
1955	153	130	118	97	2005	1909	105	329	308	107
1956	168	139	121	96	2097	1930	109	323	287	113
1957	178	150	119	99	2390	2119	113	305	257	119
1958	190	160	119	101	2670	2316	115	282	238	118
1959	217	183	119	103	3026	2613	116	352	294	120
1960	227	197	115	107	3570	2963	120	367	305	120
1961	235	202	116	107	3490	2751	127	450	389	116
1962	265	220	120	107	3320	2526	131	445	363	123

1) Kolommen gemerkt met * zijn overgenomen uit de E.E.G. landbouwstatistiek 1964 no 3. De overige kolommen zijn berekend met behulp van gegevens uit deze statistiek en arbeidsgegevens uit § 6.

0	21*	22*	23	24	25	26*	27*	28	29	30	31
Toegevoegde waarde landbouw (marktprijzen) in lopende prijzen											
jaar	West-Duitsland					Nederland					verhoudings- cijfer kolom 25:30
	bruto mln. D.M.	afschr. mln. D.M.	netto			bruto mln. gld.	afschr. mln. gld.	netto			
			mln. D.M.	per v.a.k.				mln. gld.	per a.j.e.		
				D.M.	index				gld.	index	
1950	9741	760	8981	2312	100	2352	146	2206	4226	100	100
1951	12041	820	11221	3003	130	2570	173	2397	4673	111	118
1952	11529	910	10619	2941	127	2869	191	2678	5303	125	101
1953	11971	980	10991	3156	137	2589	190	2399	4837	114	119
1954	12021	1085	10936	3290	142	2825	195	2630	5400	128	111
1955	12967	1195	11772	3711	161	2956	205	2751	5755	136	118
1956	13464	1310	12154	4055	175	2980	220	2760	5885	139	126
1957	14472	1405	13067	4484	194	3202	235	2967	6464	153	127
1958	15461	1520	13941	5073	219	3120	246	2874	6458	153	144
1959	15324	1655	13669	5337	231	3083	256	2827	6559	155	149
1960	16448	1795	14653	6105	264	3638	264	3374	8072	191	138
1961	15924	1960	13964	6024	261	3494	273	3221	8113	192	136
1962	17158	2140	15018	6672	289	3439	289	3150	8819	192	150

0	32 *	33	34	35	36	37*	38	39	40	41	42
Toegevoegde waarde landbouw (marktprijzen) in constante prijzen											
Jaar	West-Duitsland					Nederland					Verho dings cijfe kolom 36:41
	bruto mln. D.M.	afschr. mln. D.M.2)	netto			bruto mln. gld.	afschr. mln. gld.2)	netto			
			mln. D.M.	per v.a.k.				mln. gld.	per a.j.e.		
				D.M.	index				gld.	index	
1950	10838	905	9933	2557	100	2590	176	2414	4628	100	100
1951	11587	845	10742	2874	112	2698	184	2514	4901	106	106
1952	11452	910	10542	2919	114	2803	185	2618	5184	112	102
1953	12025	990	11035	3168	124	2696	190	2506	5052	109	113
1954	11982	1074	10908	3282	128	2790	188	2602	5343	115	111
1955	11737	1138	10599	3341	131	2954	192	2762	5778	125	105
1956	11714	1202	10512	3508	137	2748	195	2553	5443	118	116
1957	12097	1243	10854	3725	146	2944	197	2747	5985	129	112
1958	13146	1322	11824	4303	168	3062	208	2854	6413	139	121
1959	12044	1439	10605	4141	162	2703	213	2490	5777	125	130
1960	14297	1496	12801	5334	209	3527	220	3307	7911	171	122
1961	12470	1543	10927	4714	184	3281	235	3046	7673	166	111
1962	13410	1634	11776	5231	205	3209	235	2974	7691	166	123

2) Afschrijvingen tegen lopende prijzen gecorrigeerd met het prijsindexcijfer van de investeringen (kolom 15 - 20).

OVERZICHT VAN DE BESTEDINGEN VAN DE BONDSREGERING IN HET KADER VAN HET "GRUINE PLAN" (Incl. voorstellen 1964) IN MLN. DM. 1)

	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
I. Verbetering van de agrarische structuur en de arbeids en levensomstandigheden in de agrarische sector.									
1. Ruilverkaveling	15	60	140	150	165	195	205	260	
2. Vergroting van bedrijven en afvloeiing van agrariërs	150	175	220	258,5	190	315	356	440	
3. Hulp aan landbouwgebieden met ongunstige omstandigheden	-	-	-	10,0	70	90	110	110	
4. Wegen aanleg	69,5	100	50	65	70	80	80	100	
5. Watervoorziening	30	45	30	30	30	50	50	-	
6. Vestigingshulp voor gehuwde landarbeiders	-	10	25	25	23	25	25	25	
7. Agrarisch woon- en werkmilieu (warmwater voorziening, C.V.)	-	-	-	-	-	50	50	45	
8. Hulp voor bejaarden	-	-	30	30	70	100	242	250	
9. Ongevallenverzekering	-	-	-	-	-	-	100	100	
II. Verbetering van de inkomenspositie van de agrarische bevolking.									
1. Rationalisatie van de produktie:									
a) kunstmeststoffensubsidie	226	260	316	230	230	185	80	-	
b) technische installaties (vooral veehouderij)	3	10	25	15	18	20	20	18	
c) hulp aan coöp. en part. loonbedrijven	3	10	15	10	10	10	15	12	
2. Stimulering van kwaliteit en afzet:									
a) kwaliteitsverbetering van melk	-	400	400	376	350	425	585	640	650
b) koel- en melkinrichtingen	6	10	10	6	6	5	5	6	6
c) produktiviteitsbevordering							9	9,75	14,5
d) kwaliteitscontrole							3,5	6,5	6,5
e) horizontale samenwerking							9	19,61	31,5
f) verticale samenwerking							45	69,572	75,5
3. Subsidie op gasolie	-	-	-	-	57,7	67,35	114,0	123,5	130,5
4. Restitutie van belastingen	16	16	16	14	14	14	14,0	14,0	14,0
III. Rentesubsidie totaal	46	10	35	20	54,8	53,65	224,0 ²⁾	302,5	236,5
Totaal I + II + III	615,5	1212	1347	1341	1471	1550	2135,5	2524,4	2525

1) Alleen die posten zijn opgenomen welke in de laatste jaren nog van betekenis waren. Daardoor komt de som van de afzonderlijke posten in de vroegere jaren niet overeen met de totaalbedragen.

2) Verhoging zowel dooruitbreiding van de rentesubsidies als door overbrenging naar 't groene plan van elders opgenomen posten.

Reeds eerder verschenen L.E.I.-publikaties over Engeland en Denemarken zijn:

- Studie No. 20 Het Engelse landbouwbeleid, januari 1965, prijs f.6,-
- Studie No. 24 Macro-economic comparisons of the Dutch and
Danish agriculture by E. Jørgensen juni
1965 prijs f.3,-

Ter informatie over ontwikkelingen t.a.v. bepaalde produkten in de E.E.G.-landen kunnen de volgende L.E.I.-publikaties dienen.

- Verslag No. 35 Produktie, verbruik en prijs van kippeëieren in
de E.E.G., het Ver. Koninkrijk en Denemarken
door W. Maan, sept. 1963 prijs f.5,50
- Verslag No. 50 Produktie, verbruik, im- en export van vlees
in de E.E.G., het Ver. Koninkrijk en Dene-
marken door W. van Ellinkhuizen, nov. 1963 prijs f.7,50
- Verslag No. 130 Granen in de E.E.G. 1950-1963. Produktie,
verbruik, im- en export en prijzen
door J. Breedveld, juni 1965 prijs f.6,-

Binnenkort verschijnt in de reeks verslagen

- Verslag No. 111 Tomaten, kropsla en komkommers in de E.E.G.
en het Ver. Koninkrijk. Produktie, ver-
bruik, prijzen en im- en export in de pe-
riode 1950 t/m 1961 en in 1962 en 1963
door W. Maan

Een volledige lijst van actuele L.E.I.-publikaties is op aanvraag gratis verkrijgbaar.